

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

گزارش طرح پژوهشی

بررسی ویژگی‌های آرشیوهای ملی و منطقه‌ای
پایان‌نامه‌ها و تعیین ویژگی‌های مطلوب برای آرشیو ملی
پایان‌نامه‌های ایران

مجری

مریم خسروی

مرداد ۱۳۹۱

حقوق: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی « بررسی ویژگی‌های آرشیوهای ملی و منطقه‌ای پایان‌نامه‌ها و تعیین ویژگی‌های مطلوب برای آرشیو ملی پایان‌نامه‌های ایران » پیرو قرارداد شماره ۳۳/۲۹۵۴۰ مورخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۹ میان پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (کارفرما) و خانم مریم خسروی (به عنوان مجری) اجرا شده است. گزارش حاضر، از مستندات این طرح است. این گزارش و تمامی حقوق مادی آن بر اساس «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است و هر گونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آنها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی پژوهشگاه امکان‌پذیر است. نقل قول در حد هزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتاب‌شناختی، نیازی به مجوز پژوهشگاه ندارد.

صحت مندرجات گزارش برعهده مجری طرح پژوهشی است.

بررسی ویژگی‌های آرشیوهای ملی و منطقه‌ای پایان‌نامه‌ها و تعیین ویژگی‌های مطلوب برای آرشیو ملی پایان‌نامه‌های ایران

مدیر طرح پژوهشی: مریم خسروی، عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، چهارراه فلسطین، شماره ۱۰۹۰، طبقه ۳، اتاق ۳۱۱

صندوق پستی: ۱۳۱۵۷۷۳۳۱۴ تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۴۹۸۰ ، دورنگار: ۰۲۱-۶۶۴۹۴۹۸۰

وبگاه: <http://www.Irandoc.ac.ir>

رایانامه: khosravi@irandoc.ac.ir

چکیده

واسپارگاه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی، که بین دانشگاه‌ها و دنیا مشترک است، باعث می‌شود تا پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان تمامی دانشگاه‌های آن کشور در آنجا جمع‌آوری شود. وجود این مراکز امکان دسترسی به اطلاعات تولید این منابع و نیز موانع موجود در این راستا را، آسان‌تر می‌سازد. ایران نیز نیازمند یک آرشیو ملی جامع از پایان‌نامه‌هاست. این پژوهش با هدف بررسی آرشیوهای ملی و منطقه‌ای پایان‌نامه‌ها، شامل آرشیوهای نسخه‌های چاپی و آرشیوهای الکترونیکی، در دنیا برای دستیابی به ویژگی‌های مطلوب انجام شد.

برای تحقق این امر ابتدا، پس از بررسی‌های لازم سیاهه‌ای از موارد مورد نظر تهیه و برای اظهار نظر از اساتید فن ارسال شد. این سیاهه از ۵ بخش تشکیل شده: فراهم‌آوری، سازماندهی، اشاعه، مدیریت فیزیکی، و حقوق مالکیت بود. سپس با استفاده از این لیست دو پرسشنامه (آرشیو فیزیکی و آرشیو دیجیتالی)، که سؤالات آنها حول ۵ محور، از نظر جریان اطلاعات، خدمات اطلاعاتی، جنبه حقوقی، و حفاظت و ذخیره‌سازی پایان‌نامه‌ها، بود تنظیم و به زبان انگلیسی ترجمه و بصورت گوگل داک درآوردند. پس از بررسی، کشورهای دارای چنین آرشیوهایی مشخص، و اسامی مسئولان این آرشیوها و و آدرس پست الکترونیکی آنها از طریق اینترنت استخراج شد. در مرحله بعد آدرس لینک پرسشنامه‌ها از طریق پست الکترونیک برای افراد مورد نظر ارسال گردید. در نهایت از حدود ۲۰ پرسشنامه ارسال شده، ۱۳ فرم پرسشنامه فیزیکی و ۵ پرسشنامه دیجیتالی تکمیل و دریافت شد. شاخص ویژگی‌های مطلوب برای آرشیو دیجیتالی و فیزیکی ملی پایان‌نامه‌ها بر اساس بسامد موارد استخراج شده از پرسشنامه‌ها و نیز نظرخواهی از تعدادی از متخصصان امور ارائه شد. بر این اساس پیشنهاد می‌شود در تهیه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، بر اساس تفاهم‌نامه و آیین‌نامه کشوری توأم، دانشگاه مورد قرارداد واسپارگاه باشد. دانشجو نیز حداکثر تا یک ماه پس از برگزاری جلسه دفاع، پایان‌نامه خود، را طبق فرمت شیوه‌نامه کشوری در آورده و به دانشگاه ارائه نماید. دانشگاه نیز پس از اطمینان از صحت موارد ثبتی، آن را تأیید و به واسپارگاه واسپارد. تهیه سند، هزینه‌ای برای واسپارگاه ندارد. نمایه‌سازان واسپارگاه، باید آن را مورد پردازش و کنترل قرار دهند. برای دسترسی به پایان‌نامه‌ها باید آیین‌نامه‌ای تدوین شده تا بر اساس آن همه کاربران بتوانند بدون هیچ محدودیتی به پایان‌نامه‌های درخواستی خود دسترسی یابند. در بحث دارایی‌های فکری و حقوق مالکیت فکری مربوط به پایان‌نامه، مالک منحصرأ مؤسسه می‌باشد. در ویژگی‌های آرشیو دیجیتالی مواردی علاوه بر آرشیو فیزیکی طرح شده است.

کلیدواژه: آرشیو پایان‌نامه‌ها، واسپارگاه، آرشیو ملی، ویژگی آرشیو پایان‌نامه‌ها.

قدردانی

لازم است مراتب تشکر و سپاس صمیمانه خود را از جناب آقای دکتر حمیدرضا جمالی مهموئی رئیس محترم پژوهشکده علوم اطلاعات و عضو هیأت علمی دانشگاه خوارزمی، که در اجرای این طرح پژوهشی نهایت همکاری را با اینجانب داشتند ابراز نمایم. هم چنین نهایت تشکر خود را از همراهی جناب آقای سید ابراهیم عمرانی رئیس مرکز اطلاعات و مدارک علمی پژوهشگاه، در اجرای پژوهش اعلام می‌دارم. از جناب آقای دکتر سید امید فاطمی رئیس پژوهشگاه و جناب آقای دکتر مهدی علیپور حافظی معاونت محترم پژوهشی پژوهشگاه و همچنین سایر اعضای محترم شورای پژوهشی برای حمایت‌هایشان، سپاسگزارم.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
چکیده.....	ح
قدردانی.....	خ
فهرست مطالب.....	د
فهرست جداول.....	ش
فهرست نمودارها.....	ص

فصل اول - معرفی پژوهش

۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- شرح مسئله.....	۳
۳-۱- اهداف پژوهش.....	۵
۱-۳-۱- هدف اصلی پژوهش.....	۵
۲-۳-۱- اهداف فرعی پژوهش.....	۵
۴-۱- پرسش‌های پژوهش.....	۵
۵-۱- اهمیت پژوهش.....	۶
۶-۱- تعریف اصطلاحات پژوهش.....	۷

فصل ۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

- ۱-۲- مقدمه ۱۰
- ۲-۲- پایان نامه چیست؟ ۱۰
- ۱-۲-۲- جایگاه و اهمیت پایان نامه ۱۱
- ۲-۲-۲- اهداف نگارش پایان نامه ۱۲
- ۳-۲-۲- اهداف پایان نامه ها ۱۳
- ۴-۲-۲- فعالیت های ساماندهی پایان نامه ها در کشور ۱۳
- ۲-۲- ضرورت گسترش واسپارگاه های پایان نامه و رساله های الکترونیکی ۱۴
- ۳-۲- پیشینه پژوهش ۱۵
- ۱-۳-۲- پایان نامه ها و رساله های الکترونیکی ۱۵
- ۲-۳-۲- مزایای رساله ها و پایان نامه های الکترونیکی ۱۶
- ۳-۳-۲- آرشیو پایان نامه ها و رساله ها ۱۷
- ۴-۳-۲- فهرستگان کتابخانه دیجیتال شبکه ای پایان نامه ها و رساله ها ۲۲
- ۵-۳-۲- خدمات پایان نامه های الکترونیکی در بریتانیا ۲۶
- ۱-۵-۳-۲- اجرای طرح EThOS ۳۲
- ۲-۵-۳-۲- مسیر پایان نامه ها از مبدأ تا ذخیره ۳۵
- ۳-۵-۳-۲- سیستم اجرایی مالی ۳۷
- ۴-۵-۳-۲- هزینه ها ۳۸
- ۶-۳-۲- واسپارگاه علمی دستیابی قفسه باز پرتغال ۳۹
- ۷-۳-۲- برنامه پایان نامه های دیجیتالی استرالیا و زلاندنو ۴۱
- ۸-۳-۲- مجموعه آمریکای جنوبی و کارائیب ۴۲

۴۳	۹-۳-۲- مدیریت پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی آفریقا
۴۵	۹-۳-۲- ۱- نقش واسپارگاه ملی در اجرای مدل
۴۹	۹-۳-۲- ۱۰- کانادا
۵۱	۹-۳-۲- ۱۱- موانع اجرای پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیک
۵۳	۹-۳-۲- ۱۲- جمع‌بندی مطالب ارائه شده

فصل سوم - روش شناسی پژوهش

۵۶	۳-۱- مقدمه
۵۶	۳-۲- نوع پژوهش
۵۶	۳-۳- جامعه پژوهش
۵۶	۳-۴- روش گردآوری اطلاعات
۵۷	۳-۴-۱- سیاهه ایجاد آرشیو
۶۳	۳-۴-۲- پرسشنامه
۶۴	۳-۵- روش تحلیل یافته‌ها

فصل چهارم - بررسی یافته‌ها

۶۶	۴-۱- مقدمه
۶۶	۴-۲- بررسی داده‌ها
۶۶	۴-۲-۱- آرشیو فیزیکی
۶۶	۴-۲-۱-۱- داده‌های بخش فراهم‌آوری
۶۹	۴-۲-۱-۲- داده‌های بخش سازماندهی
۷۰	۴-۲-۱-۳- داده‌های بخش اشاعه
۷۳	۴-۲-۱-۴- داده‌های بخش مدیریت فیزیکی
۷۴	۴-۲-۱-۵- داده‌های بخش حقوق مالکیت

۷۶	 ۲-۲-۴ آرشیو دیجیتال
۷۶	 ۱-۲-۲-۴ داده‌های بخش فراهم‌آوری
۷۸	 ۲-۲-۲-۴ داده‌های بخش سازماندهی
۷۹	 ۳-۲-۲-۴ داده‌های بخش اشاعه
۸۲	 ۴-۲-۲-۴ داده‌های بخش ذخیره و بازیابی
۸۳	 ۵-۲-۲-۴ داده‌های بخش مدیریت فیزیکی
۸۴	 ۶-۲-۲-۴ داده‌های بخش حقوق مالکیت

فصل پنجم - بحث و نتیجه‌گیری

۸۷	 ۱-۵ مقدمه
۸۷	 ۲-۵ بحث و پاسخدهی به پرسش‌های پژوهش
۸۸	 ۱-۲-۵ بخش فراهم‌آوری پرسشنامه فیزیکی
۸۹	 ۲-۲-۵ بخش فراهم‌آوری پرسشنامه دیجیتال
۹۰	 ۳-۲-۵ بخش سازماندهی پرسشنامه فیزیکی
۹۱	 ۴-۲-۵ بخش سازماندهی پرسشنامه دیجیتال
۹۳	 ۵-۲-۵ بخش اشاعه پرسشنامه فیزیکی
۹۵	 ۶-۲-۵ بخش اشاعه پرسشنامه دیجیتال
۹۵	 ۷-۲-۵ بخش مدیریت فیزیکی پرسشنامه فیزیکی
۹۷	 ۸-۲-۵ بخش مدیریت فیزیکی پرسشنامه دیجیتال
۱۰۳	 ۹-۲-۵ بخش حقوق مالکیت پرسشنامه فیزیکی
۱۰۵	 ۱۰-۲-۵ بخش حقوق مالکیت پرسشنامه دیجیتال
۱۰۷	 ۱۱-۲-۵ استانداردهای مطرح در پرسشنامه آرشیو فیزیکی
۱۱۰	 ۱۲-۲-۵ استانداردهای مطرح در پرسشنامه آرشیو دیجیتال

۱۱۴..... ۱۳-۲-۵- ویژگی های مطلوب آرشیو فیزیکی

۱۱۸..... ۱۴-۲-۵- ویژگی های مطلوب آرشیو دیجیتالی

فهرست منابع

۱۲۲..... منابع فارسی

۱۲۵..... منابع لاتین

۱۲۸..... پیوست ها

۱۴۶..... چکیده انگلیسی

فهرست جداول

عنوان	شماره صفحه
جدول ۱-۲- فهرستگان.....	۲۵
جدول ۲-۲- جدول ۲-۲- هزینه های دیجیتالی سازی	۳۸
جدول ۳-۲- قفسه باز.....	۳۸
جدول ۴-۲- هزینه های آماده سازی تحویل فیزیکی.....	۳۹
جدول ۵-۲- موانع مشترک در ساخت بازیابی اطلاعات.....	۵۱
جدول ۱-۴- فراهم آوری آرشیو فیزیکی.....	۶۶
جدول ۲-۴- سازماندهی آرشیو فیزیکی.....	۶۹
جدول ۳-۴- اشاعه آرشیو فیزیکی.....	۷۰
جدول ۴-۴- مدیریت فیزیکی آرشیو فیزیکی.....	۷۳
جدول ۵-۴- حقوق مالکیت آرشیو فیزیکی.....	۷۴
جدول ۶-۴- فراهم آوری آرشیو دیجیتالی.....	۷۶
جدول ۷-۴- سازماندهی آرشیو دیجیتالی.....	۷۸
جدول ۸-۴- اشاعه آرشیو دیجیتالی.....	۷۹
جدول ۹-۴- ذخیره و بازیابی آرشیو دیجیتالی.....	۸۲
جدول ۱۰-۴- مدیریت فیزیکی آرشیو دیجیتالی.....	۸۳
جدول ۱۱-۴- حقوق مالکیت آرشیو دیجیتالی.....	۸۴
جدول ۱-۵- ویژگی های مطلوب.....	۱۱۳

فهرست نمودارها

عنوان	شماره صفحه
نمودار ۱-۲- برونداد و درونداد خدمات برخط پایان نامه های الکترونیکی.....	۳۳
نمودار ۲-۲- فرمت جایابی و انباشت.....	۳۶
نمودار ۳-۲- مدل سه لایه ای واسپارگاه ملی آفریقایی.....	۴۴
نمودار ۴-۲- معماری سیستم.....	۴۷

فصل اول

معرفی پژوهش

۱-۱- مقدمه

اصولاً هر دانشجویی به ویژه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری، برای خاتمه تحصیلات خود لازم است اثری تحقیقی را تهیه و ارائه نماید. این اثر در واقع عصاره و چکیده فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی او محسوب می‌شود. پایان‌نامه^۱ به معنای تأییدی برای تلاش‌های یک دانشجو است و نشانگر فعالیت‌های منسجم او به حساب می‌آید که با راهنمایی استادان راهنما و مشاور آن را به پایان می‌رساند.

پایان‌نامه به عنوان خروجی حاصل از دوره‌های تلاش و دانش‌اندوزی در مقاطع مختلف تحصیلی دانشگاه‌ها از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در واقع پایان‌نامه را می‌توان آئینه تمام‌نمای فعالیت‌های علمی دانشجو در دوران تحصیل دانست که صرف نظر از ابعاد علمی آن بیان‌کننده تجارب مشهود و انعکاس یافته مجموعه فراگرفته‌های وی در طول دوران تحصیل است. اغلب دانشجویان برای نخستین بار در حین انجام پایان‌نامه، به طور جدی دست به قلم می‌برند و جرئت نوشتن پیدا می‌کنند.

پر بیراهه نیست اگر پایان‌نامه را نخستین حرکت جدی و منضبط دانشجو در طول دوره خاصی از تحصیل بدانیم. زیرا شرایط و زمان مناسب برای انجام پژوهش در چنین مقطعی فراهم است. این خود بوته آزمایشی است که دانشجو در آن پرورده می‌شود و تجارب خویش را برای استفاده در پژوهش‌های احتمالی آینده در همین مقطع می‌اندوزد. از سوی دیگر، همین فعالیت پژوهشی برآیند کل یافته‌های دانشجو در طول دوره تحصیلی است. آنچه در دروس گوناگون فراگرفته به منزله شرایط

^۱ - در این گزارش هر جا که لغت پایان‌نامه آورده شده است منظور پایان‌نامه و رساله‌های دانشجویی به مفهومی که در تعریف اصطلاحات پژوهشی آمده است، می‌باشد.

مقدماتی و ضروری دست یازیدن به کار پژوهشی است. همین تبیین انتظار مخاطبان پایان‌نامه را بالا می‌برد و سبب می‌شود که پژوهنده و استاد راهنما دوشادوش یکدیگر بکوشند که انتظار بالقوه مورد تبیین را تا حد امکان برآورند. این تلاش، همراه با سایر ویژگی‌های پایان‌نامه سبب می‌شود که پایان‌نامه از اعتبار و وجهه‌ای خاص برخوردار باشد. ویژگی‌هایی که اعتبار اطلاعاتی و پژوهشی پایان‌نامه را تضمین می‌کند را می‌توان از دو نظر مورد توجه قرار داد: یکی ماهیت مسأله مورد تحقیق و دیگر مآخذ مورد استفاده (حری ۱۳۷۲، ۲۲۴).

۱-۲- شرح مسئله

پایان‌نامه اولین نمود قدرت تحقیقاتی و استنباطی دانشجو در فرآیند تحصیلات است. به عبارتی دیگر دانشجو با گذشتن از مرحله جمع‌آوری اطلاعات و ورود در مرحله اطلاعات‌یابی توان آن را یافته است تا دانسته‌های فراهم آمده در طول ایام تحصیل را در یک فضای واقعی، به بوته آزمون بگذارد. دانشجویان در چنین فضایی از عدم یقین و قطعیت، مجبورند همه نظریه‌ها را تنها به عنوان یک فرضیه تلقی کنند.

پایان‌نامه‌ها معمولاً اساس تدوین مقاله‌ها یا کتاب‌های منتشر شده بعدی می‌شوند و تا زمان انتشار آنها تنها مدرک دسترس‌پذیر آن فعالیت علمی محسوب می‌شوند (Hansen 1971, 78).

استفاده نکردن از این متون، تولید و تدوین آنها را زیر سؤال می‌برد. اگر این دستاوردهای علمی اشاعه نیابند، دانش نهفته در آنها شناخته نمی‌شود و پژوهش‌های آینده از آنها بی‌بهره خواهند ماند (مدیر امانی ۱۳۸۹).

در ایران، به دلیل کثرت دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در رشته‌های مختلف، هر ساله تعداد زیادی پایان‌نامه تدوین می‌شود که حاوی اطلاعات علمی و تحقیقاتی ارزشمندی هستند. خاصیت داده‌های مجموعه این مدارک در کنار هم، به خودی خود و نیز در مقایسه با داده‌های منابع دیگر، می‌تواند اطلاعات جدیدی را فراهم آورند که از لحاظ علمی و هم‌چنین مدیریتی بسیار با ارزش هستند. به کارگیری این اطلاعات علمی در موارد نیاز می‌تواند به حل بسیاری از مشکلات کشور کمک کند. اما لازمه استفاده از این اطلاعات، وجود امکانات، مقررات و زمینه مناسب برای اطلاع

رسانی محتوای مندرج در این آثار و نیز امکان دسترسی بهینه به این آثار توسط سایر دانشجویان، محققان و دانشگاهیان است. با توجه به این که حجم عمده‌ای از پژوهش‌های دانشگاهی در قالب پایان‌نامه‌ها انجام می‌شوند و بسیاری از مقالات علمی مستخرج از همین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند. از این رو، پایان‌نامه‌ها نقش مهمی در تولید دانش جدید دارند. به بیان دیگر، پایان‌نامه نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، خود یکی از روش‌های تولید دانش جدید محسوب می‌شود.

بهره‌گیری از منابع فوق با تمام اهمیتی که در انجام تحقیقات علمی و فنی و نوآوری‌های صنعتی دارد معمولاً به آسانی امکان‌پذیر نیست. به دلیل این که منابع غیر کتابی و چاپ نشده به علت توزیع محدود در دسترس عموم علاقه‌مندان قرار نمی‌گیرند و در نتیجه پژوهشگران و متخصصان رشته‌های مختلف از تحقیقات انجام شده در مؤسسات پژوهشی و علمی دیگر بی‌اطلاع می‌مانند.

مراکزی همانند مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (ایرانداک)، در دنیا وجود دارند که در آنها پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان تمامی دانشگاه‌های آن کشور جمع‌آوری می‌شود. وجود این مراکز امکان دسترسی به اطلاعات تولید این منابع و نیز موانع موجود در این راستا را آسان‌تر می‌سازد. ایران نیز نیازمند یک آرشیو ملی جامع از پایان‌نامه‌هاست و برای این آرشیو لازم است تا ویژگی‌های مطلوب آن با بررسی موارد مشابه خارجی تعیین شود. هدف این پژوهش بررسی آرشیوهای ملی و منطقه‌ای پایان‌نامه‌ها در دنیا برای دستیابی به ویژگی‌های مطلوب است. این آرشیوها شامل آرشیوهای نسخه‌های چاپی و نیز آرشیوهای الکترونیکی می‌شوند.

۳-۱- اهداف پژوهش

۱-۳-۱- هدف اصلی پژوهش

- هدف اصلی این پژوهش تعیین ویژگی‌های مطلوب برای آرشیو یا واسپارگاه ملی پایان‌نامه‌های ایران

۱-۳-۲- اهداف فرعی پژوهش

اهداف فرعی این پژوهش عبارتند از:

- شناسایی واسپارگاه‌ها یا آرشیوهای ملی پایان‌نامه‌های دانشگاهی در دنیا؛
- شناسایی ویژگی‌های واسپارگاه‌ها یا آرشیوهای فیزیکی پایان‌نامه‌ها؛
- شناسایی ویژگی‌های آرشیوها یا واسپارگاه‌های دیجیتالی پایان‌نامه‌ها؛

۴-۱- پرسش‌های پژوهش

این پژوهش بدنبال پاسخگویی به سؤالات زیر، که حول محور ویژگی‌های آرشیوهای پایان‌نامه‌ها از نظر جریان اطلاعات؛ خدمات اطلاعاتی؛ جنبه حقوقی؛ و حفاظت و نگهداری پایان‌نامه‌ها است، می‌باشد:

- ۱- تأمین و دریافت پایان‌نامه‌ها در آرشیوهای فیزیکی و دیجیتالی به چه صورت است؟
- ۲- نحوه تعامل با مراکز تولید کننده پایان‌نامه‌ها (دانشگاه‌ها) به چه صورت است؟
- ۳- چه نوع پردازشی بر روی پایان‌نامه‌ها صورت می‌گیرد؟
- ۴- ارائه خدمات اطلاعاتی بر اساس پایان‌نامه‌ها در این آرشیوها از نظر نوع خدمات و دریافت کنندگان خدمات و شرایط ارائه خدمات چگونه است؟
- ۵- چگونگی ذخیره و حفاظت از پایان‌نامه‌ها به شکل فیزیکی و دیجیتالی به چه صورت است؟
- ۶- جنبه‌های قانونی از نظر حقوق مؤلف و اجازه فروش و غیره به چه صورت است؟
- ۷- استانداردهای مورد استفاده (به ویژه استانداردهای اطلاعاتی در آرشیو دیجیتالی) چیست؟
- ۸- چه ویژگی‌هایی برای آرشیو دیجیتالی و فیزیکی ملی پایان‌نامه‌ها مطلوب است؟

۱-۵- اهمیت پژوهش

پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکترای تخصصی، که در فرآیند پژوهش برای اتمام دوره دانشگاهی در این مقاطع پدید می‌آیند و توانایی‌های علمی و مدیریتی یک دانشجو را منعکس می‌کنند، از جمله مدارک مهم علمی در هر کشور محسوب می‌شوند.

با توجه به این نکته یکی از برون‌دادهای پایگاه اطلاعات پایان‌نامه‌های ایران - دکترای و کارشناسی ارشد پژوهشگاه - پایگاه اطلاعات پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان ایران در سطح ملی می‌باشد ضروری بنظر می‌رسد که در این راستا تحقیقاتی به منظور شناسایی وجود چنین آرشیوهایی در سطح کلان و نیز بررسی ویژگی‌ها و مشخصات آرشیوهای ملی پایان‌نامه‌های سایر مراکز (همتای) خارجی انجام شود تا با بهره‌گیری از تجارب و آگاهی از موارد مطروحه آنها بتوانیم اطلاعات لازم را برای ایجاد یک آرشیو ملی مطلوب فراهم آوریم. ضرورت آگاهی از چنین اطلاعات ارزشمندی می‌تواند هم در فرآیند تولید اطلاعات برای محققان، آگاهی از این مسئله که در صورت نیاز به کجا مراجعه نماید، و هم در چرخه تولید صنعت کشور برای صنعتگران بسیار ارزشمند باشد. عرضه و حفاظت از پایان‌نامه‌ها در سطحی گسترده و محدود نبودن استفاده آن‌ها در دانشکده‌ها و دانشجویان همان دانشکده‌ها، به شکوفایی و پر محتوا شدن پایان‌نامه‌ها و کارهای پژوهشی خواهد انجامید؛ به گونه‌ای که دانشجویان وقتی بدانند کارشان در سطح وسیعی عرضه می‌شود، می‌کوشند اثری پرمحتوا و دقیق ارائه کنند. هم‌چنین، افزایش دسترسی و یکپارچه‌سازی پایان‌نامه‌ها سبب می‌شود، دانشجویان و محققان منابع پژوهشی بیش‌تری در دست داشته باشند و در نتیجه، تحقیقاتی پربار و دقیق‌تری انجام دهند.

مرکز مدارک علمی ایران به عنوان بخشی از پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران متولی ساماندهی اطلاعات علمی کشور و از جمله رساله‌ها و پایان‌نامه‌های مقطع تحصیلات تکمیلی کشور است (لازم به توضیح است که کار جمع‌آوری پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی هم اکنون نیز در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران در جریان است. اما هنوز تعداد معدودی از دانشگاه‌ها مبادرت به ارسال پایان‌نامه‌ها دانشجویان خود ننموده‌اند). هم‌چنین مرکز اطلاعات در صدد است که نقطه تمرکز جمع‌آوری و ارائه خدمات تمامی پایان‌نامه‌های دانشجویی سراسر کشور باشد.

انجام این رسالت نیازمند یک آرشیو ملی جامع از پایان نامه‌ها، ترجیحاً به هر دو صورت فیزیکی و الکترونیکی، است. ایجاد یک چنین آرشیوی نیازمند آگاهی از ویژگی‌های مطلوب برای آن است. یکی از راه‌های دستیابی به شناخت از این ویژگی‌ها، بررسی موارد مشابه در سطح جهان است.

۱-۶- تعریف اصطلاحات پژوهش

به منظور روشن شدن مفاهیم به کار رفته در این پژوهش، تعاریف کوتاهی از آنان ارائه می‌شود:

رساله^۱: رساله‌ای است مکتوب، مبتنی بر فعالیت‌های سازمان یافته علمی- پژوهشی که توسط دانشجویان دوره دکتری و زیر نظر استاد راهنما در زمینه‌های خاص انجام و منجر به یک نوآوری می‌شود و در پایان یک دوره آموزش عالی ارائه می‌شود و قبول آن در هیأت داوران، شرط دریافت مدرک این دوره به شمار می‌رود (کمیته راهبردی نظام اطلاع رسانی علم و فناوری وزارت علوم ۱۳۸۸).

پایان نامه^۲: رساله‌ای است مکتوب، مبتنی بر تحقیقات علمی و عملی که توسط دانشجویان دوره کارشناسی ارشد و زیر نظر استاد راهنما در پایان دوره آموزش عالی، برای فراغت از تحصیل ارائه می‌شود و قبول آن در هیأت داوران، شرط دریافت مدرک این دوره به شمار می‌رود (همان).

گرچه در بسیاری از موارد این دو کلمه (رساله و پایان نامه) مترادف گرفته شده‌اند، اما بعضی فرق قائل شده و گفته‌اند اولی برای پایان نامه‌های دوره دکتری و دومی برای پایان نامه‌های دوره کارشناسی ارشد است.

آرشیو^۳ یا واسپارگاه^۴: مکانی است برای ذخیره و نگهداری از آثار علمی (کتاب الکترونیکی، مقاله مجله، مقاله کنفرانس، گزارش، پایان نامه، پیش نویس مقاله‌ها پیش از انتشار، ...) در یک حوزه علمی

^۱. Thesis or PhD Thesis

2. Dissertation

^۳. Archive

^۴. Repository

۸ □... بررسی ویژگی‌های آرشیو

خاص در سطح ملی یا بین‌المللی. قابل توجه است که پژوهشگران می‌توانند به راحتی نسخه‌ای از آثار علمی خود را در یک واسپارگاه ذخیره نموده و جامعه استفاده‌کننده به سهولت به آثار واسپاری شده دسترسی پیدا کند و با رعایت حق معنوی مؤلف (یعنی با حفظ نام نویسنده اصلی، استناد کردن و عدم سرقت ادبی) از آثار واسپاری شده استفاده نماید (پایگاه اطلاعاتی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دسترسی در ۱۳۹۱/۷/۳۰).

شایان ذکر است که دو واژه واسپارگاه و آرشیو در عین نزدیکی بیکدیگر، آنچه مورد نظر این پژوهش می‌باشد مفهوم واسپارگاه به معنای نگهداری اسناد و اشاعه آن به صورت دسترسی الکترونیکی آزاد است. در حالی که آرشیو بیش‌تر سازمانی و فیزیکی بوده مانند آرشیو سازمان میراث فرهنگی.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- مقدمه

در این فصل، به مبانی نظری و مراکز شناسایی شده پژوهش؛ می‌پردازیم.

۲-۲- پایان‌نامه چیست؟

پیش از هر چیز باید دانست منظور از «پایان‌نامه» یا «رساله» چیست؟ آرتور کول^۱ می‌گوید:

«پایان‌نامه گزارشی است کامل، از فرآیند یافتن پاسخ یک پرسش یا یافتن راه حل یک مساله که محقق آن را به عهده گرفته و به پایان رسانیده است، مشروط بر این است که همه مراحل تحقیق را از زمانی که به شکل پرسش یا مسئله بوده تا وقتی که به شکل نتایج مدون و مرتب که با تجزیه و تحلیل اعداد و مدارک مستدل شده است را در برگیرد.»

اصولاً هر دانشجویی به ویژه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری، برای خاتمه تحصیلات خود لازم است اثری تحقیقی را تهیه و ارائه نماید. این اثر در واقع عصاره و چکیده فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی او محسوب می‌شود. پایان‌نامه به معنای تأییدی برای تلاش‌های یک دانشجو است و نشانگر فعالیت‌های منسجم او به حساب می‌آید که با راهنمایی استادان راهنما و مشاور آنرا به پایان می‌رساند. نباید پایان‌نامه همانند همه درس‌های دیگر تلقی شود و ارزش و نمره آن مورد توجه باشد، بلکه ارزش آن در قدرت خلق اندیشه و راه حل دانشجو باید مورد توجه قرار گیرد. پایان‌نامه مظهر توان علمی و اخلاق حرفه‌ای یک دانشجو است (خاکی ۱۳۷۸، هفت).

یکی از منابع مهم علمی و تحقیقاتی در هر رشته، پایان‌نامه‌ها هستند. این منابع، محصول تلاش علمی و یافته‌های تحقیقاتی دانشجویان به شمار می‌روند که با راهنمایی اساتید نگاشته می‌شوند. از این رو، می‌توان ارزش علمی فراوانی برای آن‌ها قائل شد.

پایان‌نامه‌ها (اعم از رساله دکتری یا کارشناسی ارشد)، در واقع، نوعی گزارش تحقیق است که پژوهش آن توسط دانشجو به اجرا در می‌آید و در اجرای آن اعضای هیأت علمی، یعنی صاحبان تجربه و دانش در زمینه موضوع مورد پژوهش، آن را هدایت و همراهی می‌کنند و چون در هر یک از آنها

1. Arthur Cole

مسئله‌ای خاص مطرح و دنبال می‌شود، علاقه فردی دانشجو و نگرش او و راهنمایان و مشاوران در ارائه و اجرای آن دخیل است (حری ۱۳۸۱، ۴۶).

۲-۱- جایگاه و اهمیت پایان‌نامه

ارزش پایان‌نامه یا رساله به عوامل متعددی بستگی دارد که مهم‌ترین آن این است که دانشجو از حقیقتی خبر می‌دهد که از قبل نسبت به آن مطمئن نبوده است؛ خواه این حقیقت مطابق میل او باشد یا نباشد. به عبارت دیگر باید گفت پایان‌نامه یا رساله یک تحقیق است و تحقیق، تحلیل و ثبت واقعی و منظم مشاهدات بررسی شده‌ای است که به پروراندن نظریه‌ها و گاه به اصول و قوانین جدید می‌انجامد (فدائی ۱۳۸۹، ۶).

پایان‌نامه کارشناسی ارشد دارای ویژگی‌هایی است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- اولین تجربه در تحقیقات دانشگاهی به شمار می‌آید. دانشجو می‌تواند با یک نوع تلاش پژوهشی آشنا شود و این مقدمه‌ای برای کار تحقیقی دوره دکترا و تحقیقات در دنیای واقعیت باشد.

۲- می‌تواند دانشجو را دست کم در یک جنبه از موضوع حرفه‌ای یا آکادمیک ماهر می‌سازد.

۳- می‌تواند به عنوان یک فعالیت آموزشی مهم در یادگیری تحقیق پیشرفته مطرح باشد (همان).

پایان‌نامه گزارشی است از هر آنچه که دانشجو در پژوهش خود انجام می‌دهد و یک تکلیف علمی است.

درباره اهمیت و جایگاه پایان‌نامه منصوریان (۱۳۸۹) می‌گوید:

«حجم عمده‌ای از پژوهش‌های دانشگاهی در قالب پایان‌نامه‌ها انجام می‌شوند و بسیاری از مقالات علمی مستخرج از همین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند. از این رو، پایان‌نامه‌ها نقش مهمی در تولید دانش جدید دارند. به بیان دیگر، پایان‌نامه نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، خود یکی از روش‌های تولید دانش جدید محسوب می‌شود».

۲-۲-۲- اهداف نگارش پایان‌نامه

برای تشریح هدف از نگارش پایان‌نامه و رساله‌نویسی نظریه‌های مختلفی ابراز شده است. بعضی انجام پایان‌نامه را صرفاً یک کار پژوهشی و تحقیقی می‌دانند و عده‌ای آن را شایستگی پژوهشی^۱ می‌نامند و پاره‌ای آن را مشارکت در دانش^۲ بشری به حساب می‌آورند. شاید در افقی وسیع و همه‌جانبه این مفاهیم مورد نظر باشد و بر حسب رشته‌ها و اهمیت دانشگاه‌ها با هم فرق کنند. پایان‌نامه و رساله باید ذهن دانشجو را در مسیر تبیین و حل مسائل به حرکت درآورده و او را برای آینده‌ای بهتر آماده سازد (البته منظور این نیست که پایان‌نامه‌ها صرفاً باید مسائل کاربردی را مد نظر داشته باشند و مسائل نظری را مورد توجه قرار ندهند) (بروجردی ۱۳۸۸).

در دانشگاه، پژوهش در بعد دانشجویی اصلی‌ترین نمود خود را در واحد پایان‌نامه نمایان ساخته و دانشجویان با انتخاب این واحد قدرت ابتکار، اعتماد به نفس و پشتکار خود را با روح جستجوگر خویش در هم آمیخته و حاصل آن را در قالب پایان‌نامه ارائه می‌دهند. بنابراین می‌توان ادعا کرد که پایان‌نامه نخستین گام نظام‌مند در بعد پژوهش است که دانشجویان با آن آشنا می‌شوند.

لذا پایان‌نامه و رساله باید راه نشان دهد، ذهن دانشجو را در مسیر مسائل اجتماعی به حرکت درآورد و او را برای آینده‌ای بهتر آماده سازد. البته منظور این نیست که پایان‌نامه‌ها صرفاً باید مسائل کاربردی را مد نظر داشته باشند و مسائل نظری را مورد توجه قرار ندهند. بلکه به این معناست به خاطر فراوانی مسائل کاربردی، درگیر شدن در این گونه موضوعات هم برای دانشجو جاذبه بیش‌تری دارد و هم می‌تواند ثمره فعالیت‌های خود را به زودی مشاهده کند که این امر موجب تشویق دیگران در زمینه‌های پژوهشی می‌شود. شاید عمده‌تأ تحقیقات کاربردی برای پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد و تحقیقات نظری در سطح دکترا مناسب‌تر باشد، اگر چه این امر کلیت ندارد و بر حسب مورد و در موضوعات مختلف فرق می‌کند (خاکی ۱۳۷۸، نه).

۲-۲-۳- اهداف پایان‌نامه‌ها:

- ۱- ایجاد انگیزش تفکر جهت انتخاب موضوع و به‌دنبال آن پژوهش و تحقیق و ارائه راهکارهای مناسب
- ۲- تقویت نگرش تحقیقی
- ۳- کسب توانایی در طراحی و مدیریت تحقیق
- ۴- به کارگیری روش‌های مختلف جستجوی هدفمند در ادبیات علمی مربوطه (چاپی و الکترونیکی)
- ۵- کسب مهارت در استفاده از روش‌های مناسب جمع‌آوری داده‌ها
- ۶- کسب مهارت در استفاده از روش‌های مناسب پردازش داده‌ها
- ۷- آشنایی با شیوه صحیح نگارش
- ۸- کسب توانایی در ارائه مناسب مطالب
- ۹- افزایش قدرت استدلال و تفکر منطقی (موسسه آموزشی و پژوهشی مشاور ۱۳۸۶).

۲-۲-۴- فعالیت‌های ساماندهی پایان‌نامه‌ها در کشور

برای ساماندهی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها فعالیت‌های متفاوتی انجام شده است. در ابتدا می‌توان به انتشار چکیده‌نامه‌های پایان‌نامه‌های هر دانشگاه، و در رأس آنها فصلنامه چکیده پایان‌نامه‌های ایران توسط مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران اشاره نمود. اولین شماره این فصلنامه در بهار ۱۳۷۲ با عنوان چکیده پایان‌نامه‌های ایران (دکتر و کارشناسی ارشد) منتشر شد. که بعدها منجر به پایگاه اطلاعات پایان‌نامه‌های ایران گردید. درج فهرست پایان‌نامه‌ها در برخی نشریات و تهیه فهرست پایان‌نامه‌های حوزه‌ای از علوم و یا متعلق به رشته‌های مختلف یک دانشگاه و نیز سازماندهی این منابع ارزشمند در کتابخانه‌ها، از جمله گام‌های مثبتی است که برای دسترس‌پذیر کردن این گونه مدارک صورت می‌گیرد.

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات هم اکنون نیز به منظور سهولت دسترسی به این منابع اطلاعاتی و هم‌چنین جلوگیری از انجام تحقیقات تکراری، اقدام به راه‌اندازی پایگاه ثبت پیشنهاد و اطلاعات

پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی (به آدرس زیر)^۱ نموده است. در این پایگاه لازم است دانشجویان پس از انتخاب موضوع خود، عنوان آن را برای این سامانه ارسال نمایند. در این سامانه، پس از بررسی و اطمینان از تکراری نبودن و نو بودن آن، نتیجه را برای اجرا به دانشگاه ابلاغ می‌کنند.

بنا به اظهار نظر مقدم (۱۳۸۹)، مسئله قابل ذکر این که هم اکنون طبق قانون واسپاری، نسخه‌های محدودی از پایان‌نامه به دانشکده محل تحصیل و کتابخانه مربوط ارائه می‌شود و در کتابخانه‌ها نیز سعی شده است از پایان‌نامه‌ها فقط در حد مطالعه در محل و احیاناً معدودی نقل قول با ذکر منبع و یا استفاده از منابع و مراجع معرفی شده و نهایتاً روبرداشت چکیده پایان‌نامه‌ها استفاده شود.

پژوهشگاه علوم و فناوری ایران بعنوان متولی واسپارگاه پایان‌نامه‌ها درصدد است برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های فارغ‌التحصیلان ایرانی آرشیوی تهیه نماید تا ضمن گردآوری و انسجام، امکاناتی برای سهولت دستیابی به آنها را نیز برای کاربران فراهم نماید.

۲-۵- ضرورت گسترش واسپارگاه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی

در سال‌های اخیر تعداد پایان‌نامه‌ها و رساله‌های فارغ‌التحصیلان در کشور افزایش یافته است. اکنون برخی دانشگاه‌ها برای انتشارات خود، شامل پایان‌نامه و رساله هم می‌شود، واسپارگاه‌ها سازمانی^۲ ایجاد کرده‌اند. از دیرباز، کتابداران آگاه بودند که هیچ کتابخانه‌ای به تنهایی خود کافی نیست و معمولاً برای دستیابی و یا تحویل اطلاعات بیش‌تر یا خود کنسرسیوم ایجاد می‌کنند و یا به کنسرسیوم‌ها ملحق می‌شوند. با توجه به اینکه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها برون‌داد تحقیق آموزشی و فکری منحصر بفرد است لذا کتابخانه‌ها باید با ایجاد واسپارگاه ملی تلاش نمایند که این منابع غنی را نه فقط ثبت بلکه امکان مشاهده آنها را فراهم نمایند.

^۱. <http://thesis.irandoc.ac.ir>

^۲. institutional repositories (IRs)

۲-۳- پیشینه پژوهش

این بخش به بیان پیشینه پژوهش و معرفی چند واسپارگاه در دنیا می‌پردازیم.

۲-۳-۱- پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی

تأثیرات گسترده فناوری اطلاعات بر حوزه اطلاع رسانی و ارتباطات علمی، شکل جدیدی از منابع اطلاعات را پدید آورده است که از ابتدا به صورت الکترونیکی خلق می‌شوند. یکی از منابع اطلاعات الکترونیکی، پایان‌نامه و رساله الکترونیکی است. این مدارک، که از جمله مدارک مهم در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به شمار می‌روند به دلیل ماهیتی که دارند، اغلب منتشر نمی‌شوند و در دسترس عموم قرار نمی‌گیرند. نتیجه این محدودیت‌ها کاهش مشاهده پذیری این منابع پژوهشی و دسترسی به آنهاست. به همین دلیل، نسل جدیدی از مدارک علمی با عنوان پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی^۱ پدید آمده‌اند که دیجیتالی زاد^۲ محسوب می‌شوند. و تمامی مراحل تهیه آن از مفهوم سازی و نگارش تا آرشیو، مجموعه‌سازی، سازماندهی و بطور کل همه به صورت الکترونیکی و بدون دخالت ابزارهای چاپی انجام می‌شود. گسترش این مدارک علاوه بر افزایش مشاهده پذیری و دسترسی، باعث صرفه‌جویی، افزایش بهره‌وری، کوتاه سازی جریان کار و پیشگیری از دوباره کاری می‌شود (علیدوستی و صابری ۱۳۸۶، ۹۷).

لازم است تعریفی از پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیکی داشته باشیم:

«آلارد»^۳ و «گلد میس»^۴ (۲۰۰۳) معتقدند که پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایی هستند که دانشجویان دکترا و کارشناسی ارشد آنها را از ابتدا به صورت دیجیتالی ارسال کرده و بایگانی شده، و در فرمت الکترونیکی قابل دستیابی می‌باشند

(Quoted in Alsalmi, Liew and chawner 2011).

^۱. Electronic theses and dissertations (ETD)

^۲. Digital-born

^۳. Allard

^۴. Goldmith

هم‌چنین آنها معتقدند برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی دو نوع استاندارد وجود دارد: نوع اول، دیجیتال‌ی زاد باین معنا که دانشجو مدرک را بصورت دیجیتال خلق کرده، و سپس به فرمت مناسب (معمولاً PDF) تبدیل شده و با فراداده‌های مرتبط برخط^۱ قابل دستیابی است. نوع دوم، خلق الکترونیکی پایان‌نامه یا رساله چاپی دانشجو توسط بازبینی دانشگاه^۲ (همان).

۲-۳-۲- مزایای رساله و پایان‌نامه‌های الکترونیکی

«راما»^۳ (۲۰۱۱) بیان می‌کند که «مزایای تولید رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها در فرمت الکترونیکی و انتشار برخط آنها، بخصوص در مقایسه با فرآیند گردآوری و حفظ سنتی، از سه جنبه: دانشجو- دانشگاه- کتابخانه، قابل بررسی است:

ابتدا، دانشجو؛ کارش را برای اعضای هیأت علمی و مخاطبان بیش‌تر و علاقه‌مندان پژوهش، در دسترس قرار می‌دهد. در مقایسه با ارائه چاپی دسترسی بسیار آسان‌تر و متعددتر است. علاوه براین، پس‌انداز هزینه چاپ و تکثیر آن را نیز باید در نظر گرفت.

دوم، دانشگاه؛ اجرای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی نیز مزایایی برای دانشگاه دارد. علاوه بر امکان دسترسی ۲۴ ساعته برای دانشجویان و انجمن‌های دانشگاهی، آنچه که در اجرای این سیستم باید لحاظ شود و انتظار هم می‌رود کنترل و نظارت مطالب پایان‌نامه و رساله بمنظور اجتناب از هر جعل آموزشی آسان‌تر است.

سوم، از منظر کتابخانه‌ها؛ این سیستم راه حلی را برای تجهیزات مکانی ارائه می‌کند. با این سیستم قفسه‌های کتابخانه نیاز به فضا ندارند. علاوه براین لازم نیست کتابخانه‌ها نگران تهویه، قفسه‌بندی، برچسب‌زنی، کد ستونی و فهرست‌نویسی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها باشند.

«باندرا»^۴ (۲۰۰۲) مزایای پایان‌نامه و رساله الکترونیکی را این چنین شناسایی می‌کند:

1. online
2. university scanning
3. Rama, Shukrije
4. Bandra

- به دانشجویان اجازه می‌دهد که بتوانند با استفاده از فناوری‌های چندرسانه‌ای و فرارسانه‌ای پیام غنی‌تری را انتقال بدهند.
- تولید الکترونیکی مدارک با استفاده از کتابخانه‌های دیجیتالی، باعث بهبود معلومات فارغ‌التحصیلان و درک مسائل نشر می‌شود.
- دستیابی به تحقیقات دانشجویی برای دانشگاهیان افزایش می‌یابد و به شکل الکترونیکی ابقا می‌شود.
- هزینه‌های ارسال و جابجایی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را کاهش می‌دهد.
- دانشگاه‌ها منابع اطلاعاتی خود را قفل نخواهند کرد.
- فناوری دیجیتالی کتابخانه پیشرفت می‌کند.

در حالی که «آنیل هیروید»^۱ (۲۰۱۱) بزرگ‌ترین مزیت پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی را احتراز از کپی برداری در کارهای پژوهشی، اطمینان از بازیابی سریع اطلاعات، ارتقاء منابع مشترک، و ارائه راه حلی پایدار برای مشکل اشغال فضا، می‌داند. هم‌چنین وی بیان می‌کند که «علاوه بر موارد بیان شده، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی امکان بکارگیری فناوری‌ها را بطور مستقیم، فراتر از پایان‌نامه‌ها یا رساله‌های چاپی، از طریق توضیحات شنیداری؛ تصویری و ویدئویی و اتصال لینک‌های فرامتن را فراهم می‌کند».

۲-۳-۳- آرشیو پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

معمولاً دانش براساس تجربه و اطلاعات قابل دستیابی بوجود می‌آید. محقق غالباً موارد ناشناخته را تحقیق می‌کند. اما با توجه به حقایق و یا دانش قابل دستیابی فرآیند را، نوآوری می‌کند. «نگولوب»^۲ (۲۰۰۷) تأکید می‌کند که متخصصان نتایج پژوهش را برای تولید پژوهش، مدل‌ها و الگوهای اولیه بیش‌تری استفاده می‌کند. بنابراین یافته‌های تحقیقات باید برای دیگران قابل دستیابی باشد تا بر مبنای آن بتوانند برای پیشرفت جامعه حرکت کنند (Quoted in Corletey 2011).

1. Anil Hirwade

2. Ngulube

در کشورهای بزرگ فکر آرشیوسازی رقمی بطور آزمایشی از سال ۱۹۹۴ و بطور رسمی از سال ۱۹۹۶ در کشورهایی مانند استرالیا، کانادا و آمریکا شروع شد (ابراهیمی ۱۳۸۹).

«جونز و آندرو»^۱ (۲۰۰۴) معتقدند که «دیجیتالی کردن نسخه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و دسترسی برخط آنها، در سطح بین‌المللی، در حال گسترش است. اکنون واسپارگاه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی بین دانشگاه‌ها و دنیا مشترک است. استفاده روزافزون و استناد از پایان‌نامه‌های واسپارگاه‌ها در فعالیت‌های پژوهشی، بیانگر افزایش کشف منابع و دستیابی به تبادل نظر جایگزینی دیجیتال، در کارهای پژوهشی است. یکی از منابع مهم الهام بخش فنی فرهنگی در تأسیس مجموعه پایان‌نامه‌های الکترونیکی کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌هاست»^۲.

«عربلو» (۱۳۹۱) بیان می‌دارد که «کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها سازمانی بین‌المللی برای ایجاد، استفاده، انتشار، و حفاظت از رساله‌ها و پایان‌نامه‌های الکترونیکی است».

بنا به اظهار نظر «ریوس»^۳ و همکاران (۲۰۰۶)، نوآوری پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی در دهه ۱۹۸۰ پس از توسعه انتشار الکترونیکی در اینترنت و محیط‌های کاری و نرم افزارهای حمایتی آن آشکار شد.

فوکس و همکاران^۴ (۱۹۹۷) بیان می‌کنند که «ایده ارسال پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی اولین بار در سال ۱۹۸۷، در یک نشست در، آن آربور- میشیگان^۵ در ایالت متحده آمریکا توسط مؤسسه بین‌المللی میکروفیلم‌های دانشگاهی مورد بحث قرار گرفت و توجه و علاقه زیادی را در دو دهه پیش به خود جلب کرده و بسیاری از دانشگاه‌ها، کتابخانه‌ها، کنسرسیوم‌ها و سایر مؤسسات پژوهشی مرتبط آن را مورد استفاده قرار دادند. اولین کارگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی با بکارگیری

¹. Jones & Andrew

². Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD)

³. Reeves

⁴. Fox, et al

5. Ann Arbor- Michigan

استاندارد در همان سال شروع شد. ده سال بعد، دریافتیم که با داشتن پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیک در کتابخانه دیجیتال، می‌توان امکان دستیابی گسترده‌ای که منجر به پیشرفت آموزش فارغ التحصیلان می‌شود فراهم کرد. در سال ۱۹۹۶ گروه فناوری ویرجینیا با سرمایه‌گذاری انجمن تحقیقات دانشگاه‌های جنوب شرقی^۱، تلاش‌های خود را، آغاز کرد. اعضا در نشست مارچ ۱۹۹۷ مصمم شدند که حداکثر دستیابی به پایان‌نامه‌ها را تشویق نمایند. در طی سال اول کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها ۲۰ عضو جذب نمود. بیست سال بعد، بسیاری از مؤسسات این نوآوری را پذیرفتند، و اکنون با عنوان کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها شناخته می‌شود.

در پایگاه اطلاعاتی این کتابخانه آورده شده است که «این کتابخانه یک سازمان بین‌المللی غیرانتفاعی خیراست که با راهنمایی و نوآوری، باعث گسترش راه‌اندازی و استفاده، و هم چنین اشاعه و حفاظت از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی می‌شود. در حال حاضر غرامت‌های این سازمان را بیش از ۱۰۰ عضو و در واقع هزاران عضو دانشگاهی وابسته در سراسر جهان پرداخت می‌کنند. این سازمان از تلاش مؤسسه‌های آموزش عالی و دیگر جوامع، برای توسعه انتشار الکترونیکی و کتابخانه‌های دیجیتال (و نیز واسپارگاه‌ها)، که منجر به توانمندی اشتراک کارآمدتر دانش در عرصه جهانی می‌شود، حمایت می‌کند. وب سایت این کتابخانه حاوی منابعی برای دانشگاه‌ها، مجریان، کتابخانه‌ها، دانشکده‌ها، دانشجویان و عناوین عمومی است (دسترسی در ۲۰۱۲/۷/۱۲).

هدف این سازمان حمایت از نشر الکترونیکی و دسترسی آزاد برای اشتراک گذاری بهتر دانش در سراسر جهان است و وب سایت آن حاوی منابعی برای مدیران دانشگاه‌ها، کتابداران، اعضای هیأت علمی، دانشجویان، و عموم مردم است (عربلو ۱۳۹۱).

«فوکس و همکاران» (۲۰۰۰) یکی دیگر از اهداف این کتابخانه را، کسب اطمینان از دارا بودن بینش و مهارت‌های لازم محققان آتی برای انتشار الکترونیکی و استفاده و ارائه کارهایشان به کتابخانه دیجیتال، می‌دانند. آنها هم چنین معتقدند که در صورت پشتیبانی، به کتابخانه‌ای دیجیتال

¹. Southeastern Universities Research Association (SURA)

چند رسانه‌ای گسترده، نامتجانس، متشکل و چندزبانه، با بیش از ۲۰۰/۰۰۰ آثار جدید در سال، تبدیل می‌شود که دانشجویان در این کتابخانه علاوه بر آموختن مهارت‌های مهم، چون برای تهیه کپی کاغذی هزینه‌ای پرداخت نمی‌کنند می‌توانند پول خود را پس انداز کرده و هم چنین برای پایان‌نامه و رساله خود نیز، مخاطبان زیادی پیدا کنند. دانشگاه‌ها هم با صرف وقت و منابع مختصری برای کتابخانه‌های دیجیتالی متمرکز شده و نیز نتایج پژوهش‌های آنها در سراسر دنیا قابل رؤیت و دستیابی می‌شود. دانشگاهیان هم از دستیابی به مجموعه گسترده جدیدی که حاوی اطلاعات مفصلی از پژوهش‌های دانشگاهی، و دارای کیفیت مطلوب؛ اطلاعات کتابشناختی‌های گسترده؛ و مرور آثار دقیق، بهره‌مند می‌شوند.

به اعتقاد فوکس و همکاران (۱۹۹۷)، دسترسی به این هدف مستلزم اقدامات پایدار، جهانی، دوجانبه و ابتکار عمل آموزشی دانشگاه‌ها می‌باشد تا دانشجویان تشویق به تهیه مدارک الکترونیکی و استفاده از کتابخانه دیجیتالی شوند.

این شبکه برای هر مؤسسه آموزشی علاقه‌مند در سراسر دنیا، اعمال زیر را ضمانت می‌کند:

- کمک به فارغ‌التحصیلان برای یادگیری بیش‌تر نشر و کتابخانه‌های دیجیتالی؛
 - اطمینان از ذخیره و بایگانی الکترونیکی همه پایان‌نامه‌های ممکن؛
 - افزایش دستیابی به پایان‌نامه‌ها با فناوری کتابخانه دیجیتالی (Fox, et al 1997).
- «سرنیوانسان، مجدی، و فوکس»^۱ (۲۰۱۱) بیان می‌کنند که کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از طریق دو واسطه، دسترسی به مجموعه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی را تسهیل می‌کند. یکی از واسطه‌ها جستجو با کلید واژه^۲، از رکوردهای فراداده و یا تمام متن، و دیگری جستجو با کلید واژه^۳ علاوه بر، گشت چهریزه‌ای^۴، و هر دو با استفاده از رکوردهای فراداده، انجام می‌شود. اکنون بیش از ۲۳۳ عضو از سراسر دنیا دارد که شامل مؤسسات، کنسرسیوم‌ها و افراد عضو است (ریوس و همکاران). در حال حاضر ۱۳۲ عضو آن کتابخانه‌های دانشگاه‌های مختلف هستند. در

¹. Srinivasan, Magdy and Fox

². Scirus

³. VTLS

⁴. faceted browsing

آرشیو کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هم اکنون ۱۹۸۹۹۲۲ پایان‌نامه از کشورهای ژاپن، هنگ کنگ، برزیل، استرالیا، هند، کانادا، پرتغال، و آلمان وجود دارد (پایگاه اطلاعات کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، دسترسی در ۲۰۱۲/۷/۱۲).

در حال حاضر فلوریدا دارای بیش‌ترین عضو در کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها است. هم‌چنین دانشگاه ویرجینیا سیستمی برای تطبیق بنام سیستم دینست^۱ برای استفاده پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی راه‌اندازی کرده است. استفاده از این سیستم باین معناست که کاربر از مجموعه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی دیدی واحد خواهد داشت. آنها برای جستجو در مجموعه منتشر شده در سایت‌های کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، می‌توانند از طریق مؤلف، عنوان حوزه (مانند قسمت)، یا سال، استفاده نمایند. هم‌چنین می‌توانند تمام متن فراداده (از جمله چکیده) را، از تمام یا بخشی از مجموعه، جستجو کنند. بنابراین، جستجو در تمام سایت‌ها انجام می‌شود. علاوه بر این، این شبکه به عنوان یک کل می‌تواند برای مقاصد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی موتورهای جستجو و بایگانی، سازماندهی و دایر شده‌ای، داشته باشد. دانشگاه‌ها می‌توانند بایگانی خود را نگهدارند و یا با سرویس بایگانی آن را هدایت کنند. موتورهای جستجو نیز می‌توانند در دانشگاه، ایالت، منطقه‌ای، ملی و یا سایر سرویس‌ها باشند. یک کمیته فرمان بین‌المللی، که هر سال اواسط مارچ و سپتامبر در واشنگتن دی. سی تشکیل جلسه می‌دهند، راهنمایی آن را به عهده داشته و در بین این مدت با ایمیل مباحثه می‌کنند (فوکس و همکاران ۱۹۹۷).

امروزه، این سیستم علاوه بر تقویت مدیریت این مجموعه در کتابخانه‌ها، به عنوان یک فناوری کارآمد و سریع در بسیاری از کشورها شناخته می‌شود. اکنون در بسیاری از دانشگاه‌های سراسر دنیا ارائه الکترونیکی پایان‌نامه‌های دانشجویان، برای آرشیو آنها، اجباری است.

^۱. Dienst system

۲-۳-۴- فهرستگان کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

بسیاری از کشورها، با همکاری این مؤسسه اقدام به ایجاد آرشیوی برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های خود کرده و اهداف این مؤسسه را در کشورهای خود دنبال می‌نمایند.

فهرستگان و آدرس لینک‌های آنها برای دسترسی به منابع آنها بقرار زیر هستند (عربلو ۱۳۹۱):

ADT (Australasian Digital Theses Program)

پایان‌نامه‌های الکترونیکی تولید شده در استرالیا.

Biblioteca Digital de Teses e Dissertacoes

پایان‌نامه‌های الکترونیکی تولید شده در برزیل.

Cybertesis

شبکه‌ای است که توسط دانشگاه چیل^۱، دانشگاه دلتون^۲، دانشگاه مونترال^۳ و دانشگاه الکساندر^۴ و دانشگاه ژنو^۵ برای دسترسی به متن کامل پایان‌نامه‌های الکترونیکی کشورهای بولیوی، برزیل، کانادا، شیلی، فرانسه، هنگ کنگ، مکزیک، پرو، اسپانیا و ایالت متحده ایجاد شده است.

DART-Europe E-theses Portal

سرویس جستجو برای دستیابی به رساله‌ها و پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های اروپایی است.

Deutsche National Bibliothek

جستجوی پایان‌نامه‌هایی است که از سال ۱۹۹۸ در کتابخانه ملی آلمان در دسترس هستند.

DiVA

^۱. Chile
^۲. de Lyon
^۳. Montreal
^۴. Alexandrie
^۵. Geneva

بررسی ویژگی‌های آرشیو... □ ۲۳

می‌توان از طریق این سایت به پایان‌نامه و رساله‌ها و نشریات ۲۶ موسسه در اسکاندیناوی دسترسی داشت.

ETHOS

خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی، دسترسی آزاد به یک فرمت مطمئن از پایان‌نامه‌های ذخیره شده تمام متن را در بریتانیا - منبع غنی دانش - ارائه می‌دهد.

NARCIS

سایتی است برای جستجوی پایان‌نامه‌های الکترونیکی و سایر منابع تولید شده در هلند.

National ETD Portal (South Africa)

برای جستجوی پایان‌نامه‌های الکترونیکی تولید شده در آفریقای جنوبی.

ProQuest Dissertations and Theses

یک بانک اطلاعاتی تجاری است که بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی آن را اشتراک می‌شوند. از طریق لینک بالا (پروکوئست) دسترسی به آن بدون داشتن اشتراک فراهم می‌شود. اگرچه استفاده از کلیه پایان‌نامه‌های موجود در این سایت مستلزم پرداخت هزینه اشتراک است. موتور جستجوی سایت با جستجوی کلیدواژه‌ای ابتدا چکیده و اطلاعات کتابشناختی رساله‌ها را بازیابی می‌کند و سپس خلاصه کاملی در ۲۴ صفحه در مورد هر کدام از رساله‌ها، ارائه می‌شود. مجموعه شامل پایان‌نامه‌های الکترونیکی که در آمریکای شمالی و نواحی مختلف جهان اخیر تولید شده است.

RCAAP - Repositório Científico de Acesso Aberto de Portugal

این سایت برای حمایت و تسهیل به منابع دسترسی آزاد در پرتغال ایجاد شده و هدف آن دسترسی دادن و انتشار دستاوردهای دانشگاهی کشور پرتغال است که به صورت پایان‌نامه یا مقاله ایجاد می‌شوند و از طریق آن می‌توان تولیدات ۳۰ موسسه را در پرتغال جستجو نمود.

Theses Canada

بررسی ویژگی‌های آرشیو... □ ۲۴

فهرست مشترک رساله‌ها و پایان‌نامه‌های کانادا به صورت الکترونیکی و خطی^۱ از طریق این سایت قابل جستجو هستند.

WorldCat

فهرستگان ND LTD که به وسیله او سی ال سی (OCLC) فراهم شده است.

خلاصه فهرستگان در جدول زیر نشان داده می‌شود:

^۱. analog

جدول ۱-۲ فهرستگان

ردیف	منطقه ارائه کننده	آدرس
۱	استرالیا	ADT (Australasian Digital Theses Program)
۲	برزیل	Biblioteca Digital de Teses e Dissertacoes
۳	بولیوی، برزیل، کانادا، شیلی، فرانسه، پرو، مکزیک، هنگ کنگ اسپانیا و ایالت متحده	Cybertesis
۴	اروپا	DART-Europe E-theses Portal
۵	آلمان	Deutsche National Bibliothek
۶	اسکاندیناویا	DiVA
۷	بریتانیا	EThOS
۸	هلند	NARCIS
۹	آفریقای جنوبی	National ETD Portal (South Africa)
۱۰	آمریکای شمالی و سایر نقاط مشترک	ProQuest Dissertations and Theses
۱۱	پرتغال	RCAAP - Repositório Científico de Acesso Aberto de Portugal
۱۲	کانادا	Theses Canada
۱۳	اوس ال سی (OCLC)	WorldCat

برای اطلاع بیش‌تر از نحوه عملکرد و هدف ایجاد این فهرستگان، در زیر به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۲-۳-۵- خدمات پایان‌نامه‌های الکترونیکی در بریتانیا

«جونز و آندرئو» (۲۰۰۴) اظهار می‌کنند که کمیته مشترک نظام‌های اطلاع‌رسانی^۱ برای دستیابی به منابع سازمانی^۲، جهت بررسی منافع سازمانی، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی و گردآوری اطلاعات و افزایش آگاهی فنی، سازماندهی و چالش‌های فرهنگی پردازش پایان‌نامه‌ها در آگوست ۲۰۰۲ شروع بکار کرد. در فاصله زمانی نوامبر ۲۰۰۲ تا نوامبر ۲۰۰۴، به عنوان قسمتی از برنامه، در کتابخانه دانشگاه ادینبورگ^۳، طرح پایان‌نامه‌های مطرح^۴ بررسی و مکانیسم مجموعه پایان‌نامه‌های الکترونیکی در مؤسسات آموزش عالی بریتانیا، گسترش یافت. یکی از سه طرح مرتبط با پایان‌نامه‌های الکترونیکی سرمایه‌گذاری شده، پایان‌نامه‌های مطرح بود.

بنا به اظهار نظر «اولری و همکاران»^۵ (۲۰۰۸) سرویس قدیمی این کتابخانه تکثیر میکروفیلم پایان‌نامه‌ها بوده، سرویس سیستم برخط پایان‌نامه‌ها الکترونیکی^۶ از ژانویه ۲۰۰۹ راه اندازی شده است.

اهداف این سیستم، که از طریق یک رویکرد مشترک، دنبال می‌شود به قرار زیر است:

- ارائه نقطه واحد دسترسی به پایان‌نامه‌های تولید شده در آموزش عالی انگلستان برای محققان سراسر دنیا،
- حمایت این سیستم از تغییر پایان‌نامه‌های چاپی به الکترونیکی؛
- کمک به مؤسسات آموزش عالی انگلستان برای گسترش دسترسی به مطالب الکترونیکی با پایان‌نامه‌های چاپی دیجیتالی؛

¹. Joint Information Systems Committee(JISC)

². Access to Institutional Resources(AIR)

⁴. Edinburgh

³. Theses Alive

⁵. O'Leary et al

⁶. Electronic Theses Online System Services(EThOS)

- نمایش کیفیت تحقیق در انگلستان و کمک به جذب دانشجو و سرمایه‌گذاری تحقیق و پژوهش در آموزش عالی این کشور.

طرح خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی از طرف مؤسسات شریک و کتابخانه‌های پژوهشی بریتانیا سرمایه‌گذاری شده است. خروجی‌های اصلی طرح: ایجاد بنیاد مالی صحیح برای خدماتی موفق؛ ارائه نظرات ضروری به مؤلفان و کارکنان دانشگاهی برای کنترل حقوق مالکیت معنوی؛ و محافظت از الزامات قانونی محرمانه، می‌باشد. هم‌چنین، برای انتقال واسپارگاه^۱ پایان‌نامه‌های الکترونیکی رویه‌هایی استاندارد و قابل اجرا ایجاد می‌کند. البته این گسترش‌ها باید با تمهیدات و قوانین دانشگاه‌ها متناسب باشد. توصیف‌گرهای نمایه پایان‌نامه‌ها^۲ می‌توانند در پایگاه اطلاعاتی فراداده‌های پایان‌نامه‌ها و کل خروجی‌های مؤسسات آموزش عالی بریتانیا جستجو کنند. این جامعترین ابزار برای یافتن پایان‌نامه‌های بریتانیا است ولی از طریق فهرست کتابخانه و یا وب سایت دانشگاه یا فهرست‌های ذیربط یا توصیه‌های همکاران یا مشاوران برای محققان، هم قابل‌بازیابی هستند. در سطح جهانی، استرالیا و آمریکا و بخش وسیعی از اروپا در حال گسترش همکاری خود با خدمات پایان‌نامه‌های الکترونیکی هستند. مرکز تأمین اسناد کتابخانه انگلستان^۳ به عنوان نقطه تجمعی است برای دریافت تقاضای پایان‌نامه‌های بریتانیا؛ تهیه تکثیر یا امانت میکروفیلم‌های تولید شده و امکانات چاپی؛ و نیز هماهنگی درخواست‌ها، از مجموعه پایان‌نامه دانشگاهی مؤلف که با استفاده از سیستم امانت بین کتابخانه‌ای، انجام می‌شود. هدف سرویس برخط پایان‌نامه‌های الکترونیک؛ افزایش توانایی‌های سیستم فعلی بریتانیاست. به عبارت دیگر:

- فراداده خوب و خدمات درخواستی مرکزی؛
- فراهم‌سازی سرویسی واحد برای جستجو و دستیابی به پایان‌نامه‌ها با ایجاد شبکه‌ای از کتابخانه‌های فراهم‌کننده پایان‌نامه؛

^۱. Repository

^۲. Index of theses

^۳. British Library Document Supply Center (BLDSC)

- دستیابی به روش‌های تحویل مدرن و فرآیند کارآمدتر در گردآوری
فرا داده‌ها (Russell 2006).

- سازماندهی پایان‌نامه‌های الکترونیکی از واسپارگاه‌های مؤسسات (رایگان)؛
- افزایش منابع الکترونیکی با پایان‌نامه‌های چاپی دیجیتالی؛
- تحویل پایان‌نامه‌ها به محقق به شکل درخواستی (بارگذاری آزاد و سایر اشکال را که محقق باید هزینه آن را قبول کند)؛
- تحویل پایان‌نامه‌های دیجیتالی به مؤسسات برای بارگذاری در تحقیقات بین المللی آنها (رایگان)؛
- نگهداری و حفاظت پایان‌نامه‌های دیجیتالی و جدید برای همیشه (رایگان)؛
- توانمندی مؤسسات کوچک و بزرگ آموزش عالی (O'Leary et al. 2008).

روسل (۲۰۰۶) اظهار می‌دارد که به طور خلاصه، این مجموعه برای بسیاری از افراد با ارائه داده‌های خود مفید می‌باشد:

- پروفایل ایجاد شده برای انتشار گسترده‌تر و استنادهای بیش‌تر کارهای افراد، دانشگاه‌ها و سرمایه‌گذارها؛
- انجمن حقیقی کاوشگران؛
- فرا داده‌های قابل رؤیت به موتورهای جستجو (علاوه بر پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌ها)؛
- انعطاف‌پذیری در بیان یافته‌های پژوهش؛
- کاهش چشمگیر زمان تحویل پایان‌نامه، صرفه جویی در زمان با حذف بازدیدهای مجدد از کتابخانه؛ برای استفاده از مجموعه‌ها یا میکروفیلم‌های محدودیت دار؛
- افزایش رضایت کاربر، و استفاده از خدمات آسانتر؛
- پس انداز هزینه‌های صحافی و چاپ و احتمالاً انباشت؛
- پس انداز هزینه‌های امانت‌دهی و حمل پایان‌نامه.

کتابخانه انگلستان و کتابخانه‌هایی که بیش‌ترین پایان‌نامه‌های درخواستی را از طریق مرکز تأمین اسناد کتابخانه انگلستان تهیه می‌کنند، شرکاء خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی هستند. سایر

سازمان‌ها و کتابخانه‌هایی هم که جزء شرکاء نیستند، تمایل زیادی برای پیوستن به این خدمات، هم بعنوان کاربر خدمات و هم تأمین کننده پایان‌نامه، ابراز کرده‌اند.

سرویس برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی^۱ از دو جنبه زیر با سرویس پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیکی^۲ متفاوت است: (۱) در سرویس برخط نه فقط پایان‌نامه‌های جاری^۳ قابل دستیابی هستند بلکه اغلب پایان‌نامه‌های حساس گذشته (که از لحاظ حفاظتی در وضعیت بحرانی هستند)، بازسازی می‌شوند و نیز تقاضاهای بسیاری را از طریق سیستم امانت بین کتابخانه‌ای پاسخگو هستند. و (۲) محققان می‌توانند پایان‌نامه‌هایی که در بریتانیا تولید می‌شوند را در محل استفاده، رایگان، دانلود کنند. یک یا دو مسئله در مسیر سرویس پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی مشکل ساز هستند. اقدامات بسیاری برای اجرای فنی، فراداده‌ها و سایر استانداردها، و دیجیتالی سازی پایان‌نامه‌ها و انتقال آنها به واسپارگاه انجام شده است. از نظر روسل (۲۰۰۶) دو مسئله اصلی که باعث موفقیت طرح خواهند شد: حقوق مالکیت فکری^۴ و ثبات مالی^۵ هستند. مؤسسات از نظر تملک حق مالکیت فکری باهم متفاوتند. تملک پایان‌نامه را ممکن است مؤلف؛ دانشگاه؛ حامی تحقیق و یا حقوق مشارکت تلفیقی، حفظ کنند. این طرح به راهنمایی مؤلفان و دانشگاه برای افزایش دستیابی به پایان‌نامه در عین حفظ مالکیت‌های آن، و یا از طریق مدل‌های امتیاز فروش و توافقنامه‌هایی برای استفاده مناسب، (مالکیت معنوی پایان‌نامه‌های الکترونیکی) اقدام می‌کند. راهنمایی و توافقنامه‌ها می‌توانند برای پایان‌نامه‌های جاری بلافاصله اجرا شود، و در صورت لزوم کارکنان نیز آماده هستند. برای دیجیتالی کردن پایان‌نامه‌های گذشته نیز گروهی جداگانه، رویه‌ها را بررسی می‌کنند. در برخی موارد برای پایان‌نامه‌ها الزامات قانونی محرمانه بودن و یا حفاظت تجاری و سایر توجهات وجود دارد. در امانت پایان‌نامه‌های حاضر و یا تسهیلات کپی آن هزینه‌های زیر به روش‌های متفاوت وجود دارد:

^۱ . Electronic Theses Online System Services(ETHOS)

^۲. Electronic Thesis and Dissertation(ETD)

^۳. current theses

^۴. intellectual property rights(IPR)

^۵. financial sustainability

- هزینه‌های بی واسطه مرکز تأمین اسناد کتابخانه انگلستان یا کتابخانه‌های خاص برای امانت‌های بین کتابخانه‌ای یا کپی‌ها
- مقدار زمان صرف شده کارمند برای بازیابی مجله‌های پایان‌نامه‌های درخواستی از بایگانی یا انبار کتابخانه
- مخارج حمل ایمن مجله‌های سنگین به اطراف کشور
- زمان صرف شده کارمند برای رسیدگی به امانت و درخواست پایان‌نامه‌ها، که گاهی لازم است از مؤلف اجازه بگیرد.
- هزینه‌های نسخه برداری
- تمام موارد بالا، بانضمام هزینه زمان انتظار محققان برای فراهم‌آوری پایان‌نامه‌شان (ممکن است هفته‌ها طول بکشد)، و مراجعه مکرر به ساختمان‌های کتابخانه برای گفتگو درباره مجله‌های منع شده یا استفاده از تسهیلات مطالعه میکروفيلم.

از اهداف سرویس برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی اینکه زمان، پول و تلاش مورد نیاز برای پشتیبانی از سیستم فعلی پردردسر امانت دهی و کپی گرفتن از پایان‌نامه‌ها را صرف پشتیبانی سرویس دیجیتالی کند که علاوه بر سهولت دستیابی مناسب به پایان‌نامه‌ها و توانمندی مراجعه بیش‌تر یا همزمان به پایان‌نامه، بدون هزینه بیش‌تری برای کتابخانه، ارزش افزوده دربردارد، نماید. این طرح مدلهایی را به مؤسسات آموزش عالی برای پس‌انداز پول بیش‌تر، در پردازش استاندارد شده؛ حفظ و نگهداری؛ در عین حال قدرت انتخاب بیش‌تر به محققان، پیشنهاد می‌کند. هدف، امکان دستیابی به پایگاه اطلاعاتی فراداده‌های متمرکز (به عبارت دیگر ابزار اکتشاف) و بارگذاری رایگان پایان‌نامه، برای کاربر نهایی است. محققانی که تمایل به دریافت پایان‌نامه بر روی سی دی / دی وی دارند می‌توانند این گزینه را انتخاب کرده و بر مبنای هزینه-بازیافت پرداخت نمایند. بالاترین هزینه تأمین پایان‌نامه، مراحل اولیه دست‌آوری و قابلیت دستیابی به آن بر روی وب است. در استفاده‌های بعدی، کم‌ترین هزینه را

در بر خواهد داشت. در یک محیط پایان‌نامه الکترونیکی، بدست‌آوری پایان‌نامه دیجیتال^۱ زود نسبتاً ارزان است اما دیجیتالی کردن پایان‌نامه‌های قدیمی گران‌تر است. دو گزینه برای بدست‌آوری پایان‌نامه‌های الکترونیکی جاری وجود دارد:

- مؤسسات آموزش عالی که سیستم بازیابی اطلاعات دارند (برای پایه‌گذاری و هزینه‌های نگهداری سرمایه‌گذاری کرده‌اند) ممکن است برای انتقال واسپارگاه پایان‌نامه‌های الکترونیکی خودشان، بخواهند خودشان تدارکات محلی را فراهم کرده، ولی از استانداردهای مرکز ذخیره اسناد کتابخانه انگلستان تبعیت کنند.
- و یا ممکن است مؤسسات آموزش عالی بخواهند که یک واسپارگاه متمرکز با پایان‌نامه‌های الکترونیکی آن مستقر کنند، و اجرت نگهداری برای خدمات پردازند. تأمین هزینه‌های دیجیتالی کردن پایان‌نامه‌های گذشته، بزرگ‌ترین چالشی است که در این مسیر قرار دارد. دو گزینه در اینجا وجود دارد:
- ممکن است مؤسسات آموزش عالی، به منظور بدست‌آوری نسخ الکترونیکی یا دیجیتالی سازی پایان‌نامه‌ها در محل^۲ امکاناتی داشته باشند، لذا گزینه ساخت تدارکات بدست‌آوری پایان‌نامه‌های قدیمی را انتخاب نمایند.
- و یا ممکن است مؤسسات آموزش عالی، با پرداخت اجرت مناسب، کار فهرست نویسی قراردادی دیجیتالی سازی پایان‌نامه‌ها را، بصورت خدمات متمرکز، انجام دهند.

اجرای ۸۰-۲۰ قاعده برای تأمین بدست‌آوری نسخه الکترونیکی یا دیجیتالی از پایان‌نامه‌ها پیشنهاد می‌شود. پایان‌نامه‌های بالای ۱۳ سال برای خدمات تأمین پایان‌نامه‌های ملی ارزشمندتر هستند. اگرچه در برخی موضوعات، بخصوص علوم انسانی، برای مطالب قدیمی‌تر تقاضاهای دائمی هست. در دانشگاه‌ها در اجرا و گسترش پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیکی در مراحل متفاوتی قرار دارند:

^۱. born-digital

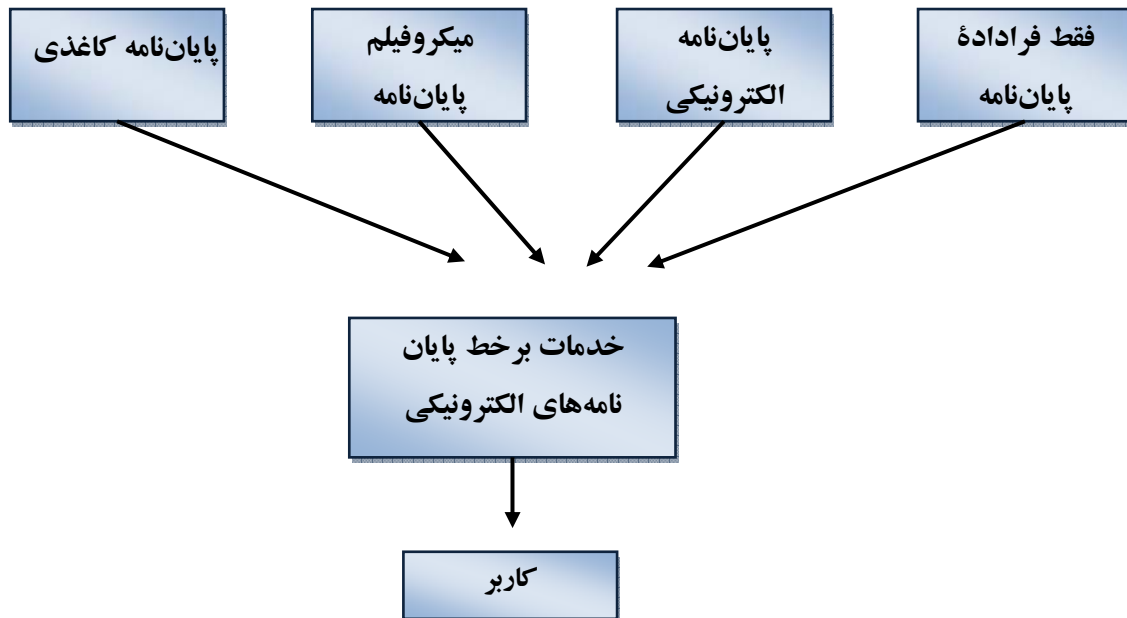
^۲. in-house

تعدادی از آنها (علاوه بر کپی‌های کاغذی) برای ارائه داوطلبانه در محل یا ارائه اجباری الکترونیکی پایان‌نامه آیین‌نامه‌هایی دارند، تعدادی هم اصلاً در این باره فکر نکرده‌اند، اما اکثر آنها بین این دو حالت قرار دارند. برای هماهنگی با پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی لازم است گفتگوهای بین کتابخانه‌ها، بخش‌های آموزشی، بایگانی‌ها یا مدیران دانشگاه، و کارکنان خدماتی کامپیوتر، صورت بگیرد. گاهی هم برای تغییر آیین‌نامه‌ها و رسیدن به توافق‌نامه‌ای در سطح بالاتری، فرآیند طولانی‌تری لازم است (Russell 2006).

۲-۳-۵-۱- اجرای طرح EThOS

در پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌های سیستم برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی بریتانیا آمده است، که این سیستم یافتن؛ دستیابی و بایگانی پایان‌نامه‌های الکترونیکی که در مؤسسات آموزش عالی بریتانیا تولید شده‌اند را فراهم می‌کند. برای این هدف یک هاب مرکزی^۱ در کتابخانه انگلستان در پایگاه اطلاعاتی بریتانیا ایجاد شده است. نمودار آن در زیر نشان داده می‌شود (دسترسی در ۲۰۱۲/۶/۱۰):

^۱. Central Hub

نمودار ۱-۲- برون داد و درون داد خدمات برخط پایان نامه‌های الکترونیکی

(http://ethostoolkit.cranfield.ac.uk/tiki-index.php?page_ref_id=12)

فراداده ذخیره شده پایان نامه برای اینکه در هاب مرکزی سیستم برخط پایان نامه‌های الکترونیکی قرار بگیرد باید از حداقل استانداردهای پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی بریتانیا برخوردار باشد باین معنا که حاوی تمام فیلدهای اجباری بوده و در فرمت‌های مخصوص ذخیره شده باشد. بمنظور برخورداری از حداکثر راندمان و انسجام در جستجوی مجموعه، استانداردسازی فرادادهای پایان نامه‌ها انجام می‌شود. محققان برای درخواست پایان نامه لازم است ثبت نام کنند. ثبت نام راحت است، باین معنا که با حداقل اطلاعات پرسیده شده، به محقق اجازه داده می‌شود که از سیستم حداکثر راندمان را داشته باشد. سیستم به محقق اختیار انتخاب پایان نامه‌ای، که حتی بصورت الکترونیکی در سیستم نیست، را

می‌دهد. زیرساختار پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی اجازه دیجیتالی سازی، «مورد تقاضا»^۱ یک مقاله یا میکروفیلم پایان‌نامه و تحویل آن به محقق را در فرمت‌های انتخابی، می‌دهد. فراداده‌های ذخیره شده استاندارد، برای بارگذاری محققان رایگان است. علاوه بر این، هر مؤسسه آموزش عالی شریک در این طرح، با تأمین بودجه فرآیند دیجیتالی سازی هر پایان‌نامه، گزینه‌هایی برای دستیابی باز مقاله‌ها و میکروفیلم‌های پایان‌نامه‌های خود، را ارسال می‌کند.

روش قفسه باز^۲ توسط این سیستم به صورت زیر تعریف می‌شود:

- بارگذاری برای محققان رایگان است.
- مؤسسات آموزش عالی هزینه‌های دیجیتالی کردن پایان‌نامه‌های (در قسمت‌های بعد مقدار این هزینه آورده شده است) خود را پیشاپیش پرداخت می‌نمایند.
- هزینه دیجیتالی کردن پایان‌نامه برای مؤسساتی که در دسترسی باز مشارکت نکردند، توسط اولین محقق سفارش دهنده پرداخت خواهد شد و پس از آن بارگذاری رایگان است.
- هزینه انتخاب شکل درخواست پایان‌نامه (کالینگور و یا صحافی نرم و دیگر) توسط محقق پرداخت می‌شود.
- فراهم‌آوری دسترسی به انبوهی از اطلاعات جاری در پایان‌نامه‌های چاپی و الکترونیکی که در واسپارگاه‌های مؤسسات نگهداری می‌شوند.
- حمایت از مؤسساتی که در مجموعه ابزار این سیستم اطلاعات خود را بروز کرده و راهنما برای اسناد در نظر گرفته‌اند (O’Leary et al. 2008).

دستیابی به نسخه‌های الکترونیکی هر پایان‌نامه، با یکبار دیجیتالی شدن در دفعات بعدی، رایگان خواهد بود.

^۱. on-demand
^۲. Open-Access

سیستم خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی بر مبنای هزینه‌بازیابی است باین معنا که تمام مخارج به حساب مؤسسات آموزش عالی و یا محققان استفاده‌کننده از خدمات، برای پشتیبانی از خدمات سرمایه‌گذاری شده و پیشرفت کلی خدمات، است.

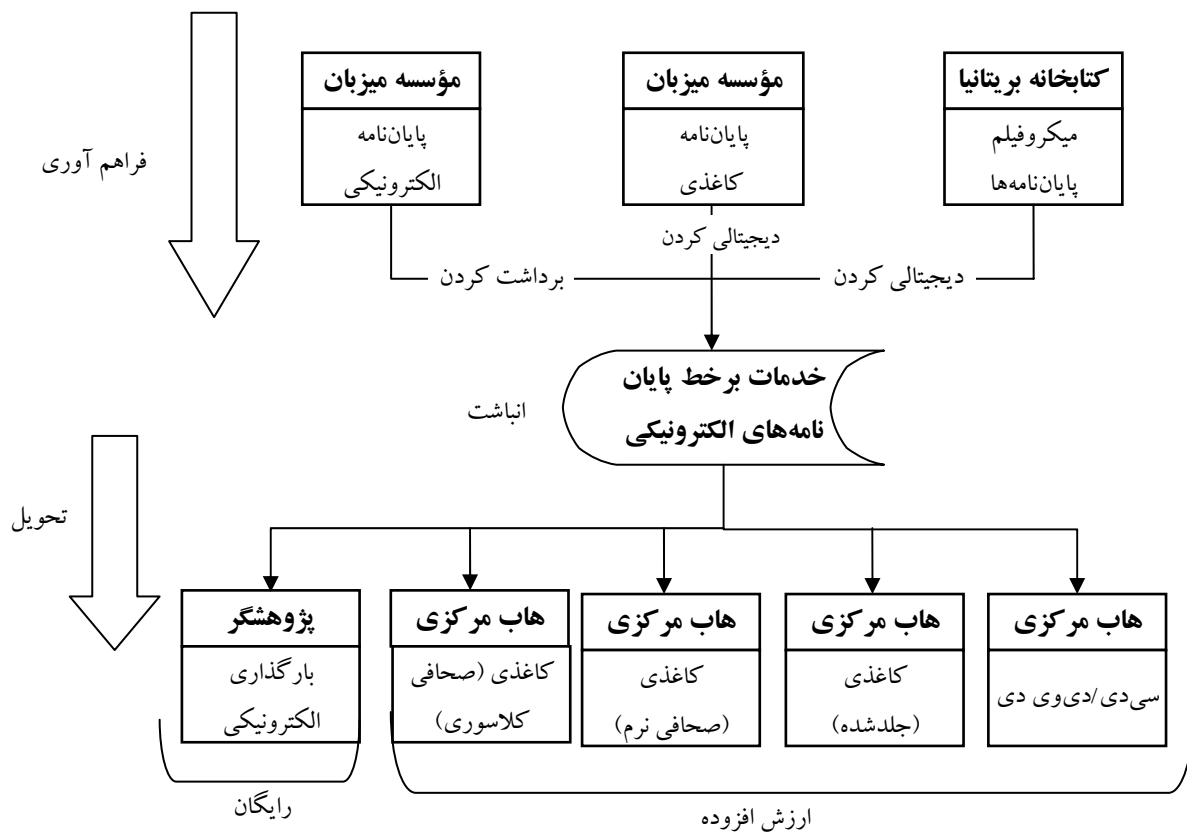
۲-۳-۵-۲- مسیر پایان‌نامه‌ها از مبدأ تا ذخیره

در حال حاضر پایان‌نامه‌ها در ۳ محل و ۳ فرمت ذخیره می‌شوند:

- ۱- پایان‌نامه‌های الکترونیکی زاد^۱ در فرمت الکترونیکی به مؤسسه آموزش عالی ارسال شده و در خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی ذخیره و به محقق عرضه می‌شود.
- ۲- پایان‌نامه‌های کاغذی در مؤسسه آموزش عالی مربوطه انبار شده و برای دیجیتالی شدن به خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی ارسال و به محقق عرضه می‌شود.
- ۳- نسخه‌های میکروفیلم پایان‌نامه‌ها در کتابخانه انگلستان و اصل پایان‌نامه‌های کاغذی در مؤسسه مربوطه نگهداری می‌شوند. میکروفیلم پایان‌نامه را می‌توان بصورت دیجیتالی به محقق عرضه نمود(همان).

نمودار زیر این مراحل را نشان می‌دهد:

^۱. E-born

نمودار ۲-۲- فرمت جایابی و انباشت

(http://ethostoolkit.cranfield.ac.uk/tiki-index.php?page_ref_id=12)

هر پایان‌نامه‌ای که یکبار توسط خدمات برخط پایان‌نامه‌های الکترونیکی انباشت شده را می‌توان به یکی از ۵ صورت زیر به محققان ارائه کرد:

۱- بارگذاری^۱: محقق می‌تواند یک پایان‌نامه را روی رایانه شخصی خود بطور رایگان بارگذاری کند.

۲- کاغذی (صحافی کلاسوری): یک خدمات ارزش افزوده. پایان‌نامه را می‌توان روی کاغذ چاپ و بصورت صحافی کلاسوری به محقق ارائه کرد.

^۱. download

۳- کاغذی (صحافی نرم): یک خدمات ارزش افزوده. پایان‌نامه را می‌توان روی کاغذ چاپ و بصورت صحافی نرم برای محقق فراهم نمود.

۴- کاغذی (صحافی گالینگور): یک خدمات ارزش افزوده. پایان‌نامه را می‌توان روی کاغذ چاپ و بصورت صحافی گالینگور برای محقق ارائه کرد.

۵- سی دی / دی وی دی: یک خدمات ارزش افزوده. پایان‌نامه را می‌توان روی سی دی رام یا دی وی دی رام برای محقق تهیه کرد.

البته به ویژگی‌های پایان‌نامه بستگی دارد برخی فرمت‌ها قابل دستیابی نیستند مثلاً ویدئوی یک رقص را نمی‌توان به صورت نسخه چاپی ذخیره نمود (همان).

۲-۳-۵-۳- سیستم اجرایی مالی:

روش قفسه باز به معنای دسترسی رایگان نیست. چنانچه آموزش عالی انگلستان بخواهد دسترسی باز را ارائه نماید، باید هزینه‌های آن را تأمین نماید (O'Leary et al. 2008).

- برای پژوهش‌های متداول چاپی، بصورت دیجیتالی آنها را تکثیر می‌کنیم.
 - دیجیتالی با دست انجام می‌شود لذا گران است.
 - هزینه‌های دیجیتالی کردن طبق میزان مشارکت برنامه ریزی شده است.
 - خواستار توزیع دسترسی باز پیشاپیش، هزینه توزیع دیجیتالی را پرداخت می‌کند.
- عضو سطح ۱ انجمن (دسترسی باز) - پایان‌نامه بصورت بازنگری، به منظور هزینه کامل دیجیتالی توزیع می‌شود.

عضو سطح ۲ انجمن - پایان‌نامه توزیع اما اولین محقق هزینه دیجیتالی آن را پرداخت می‌کند.

عضو سطح ۳ انجمن - فراداده‌ها^۱ ذخیره می‌شود اما پایان‌نامه توسط مؤسسه ذخیره می‌شود.

مؤسسات بریتانیا با توجه به شرایط خود، می‌توانند مناسبترین میزان مشارکت را برگزینند (همان).

۲-۳-۵-۴- هزینه‌ها:

اولری و همکاران (۲۰۰۸) هزینه‌های مشمول دیجیتالی سازی و تحویل فیزیکی پایان‌نامه‌ها را برای شرکت‌های متقاضی به شرح زیر اعلام نموده است:

جدول ۲-۲- هزینه های دیجیتالی سازی (O'Leary et al. 2008)

هزینه	نوع خدمات
£ ۳۵	دیجیتالی سازی یک جلد پایان نامه بدون صدمه رساندن به آن (پایان‌نامه دیجیتالی شده و به مؤسسه برگردانده می شود)
£ ۲۳	دیجیتالی سازی یک جلد پایان نامه ذخیره شده برای دیجیتالی سازی صحافی کلاسوری ^۱ (پایان‌نامه دیجیتالی شده به مؤسسه برگردانده نشده و دور انداخته می شود)

جدول ۲-۳- قفسه باز (O'Leary et al. 2008)

شرکت حامی دسترسی باز	سهم سالانه (پوند)	تعداد پایان‌نامه دیجیتالی (هر یک £ ۳۵)	تعداد پایان‌نامه دیجیتالی (هر یک £ ۲۳)
بزرگ	£ ۸۰۰۰	۲۲۸	۳۴۷
متوسط	£ ۴۰۰۰	۱۱۸	۱۷۳
کوچک	£ ۲۰۰۰	۵۷	۸۶
کوچک‌ترین	£ ۷۰۰	۲۰	۳۰

توضیح جدول: ستون اول: اندازه شرکت درخواست کننده؛ ستون دوم: مقدار سهم پرداختی

شرکت در سال؛ ستون سوم و چهارم: تعداد پایان‌نامه های دیجیتالی سازی در

سال (قیمت با توجه به نوع خدمات اشاره شده در جدول ۲-۲ است)

توجه: چنانچه مالیات بر ارزش افزوده به آن تعلق بگیرد، سهم پرداختی شرکت، ثابت ولی تعداد

پایان‌نامه‌ها کاهش می‌یابد.

^۱. loose-leaf

بارگذاری پایان‌نامه‌های الکترونیکی رایگان است.

تهیه تحویل فیزیکی یک پایان‌نامه در فرمت‌های مختلف مشمول هزینه‌هایی است محقق باید آنرا بپردازد. جدول هزینه‌ها بشرح زیر است:

جدول ۲-۴- هزینه‌های تهیه پایان‌نامه (O'Leary et al. 2008)

فرمت ذخیره‌سازی	هزینه محقق
بارگذاری	رایگان
چاپی (صحافی کلاسوری)	£ ۲۰
چاپی (صحافی نرم)	£ ۲۵
چاپی (گالینگور)	£ ۳۰
سی دی/دی وی دی	£ ۱۵ + مالیات

۲-۳-۶- واسپارگاه علمی قفسه باز پرتغال^۱

دوناتو^۲ (۲۰۱۰) بیان می‌کند که واسپارگاه علمی قفسه باز پرتغال، یک نوآوری با هدف افزایش دامنه مشاهده، قابلیت دسترسی و اشاعه پژوهش‌های پرتغالی‌ها، برای تسهیل دستیابی به اطلاعات برونادهای علمی پرتغالی‌هاست. این طرح از نوآوری‌های آژانس جامعه اطلاعاتی، است که توسط مؤسسه ملی کاربرد علمی کامپیوتر برای عرضه خدمات پیشرفته در شبکه علمی و آموزشی پرتغالی‌ها گسترش یافت. هدف پرتال این واسپارگاه جمع‌آوری، انسجام و نمایه دستیابی باز مطالب علمی واسپارگاه‌ها سازمانی پرتغالی‌هاست، و نقطه شروع جستجو، کشف و بازیابی هزاران انتشارات علمی و دانشگاهی است. سه هدف اصلی زیر برای گسترش این واسپارگاه در نظر گرفته شده است:

^۱. The Portugal Open Access Science Repository(RCAAP)

^۲. Donato, Helena

۱- افزایش دامنه مشاهده، قابلیت دستیابی و اشاعه نتایج تحقیقات پرتغالی‌ها. بخشی از نتایج تحقیقات مؤسساتی که در مجموعه علوم و فناوری و آموزش عالی پرتغال هستند در هزاران نشریه مختلف (مجلات، مقالات کنفرانس‌ها، غیره) منتشر می‌شوند و بخش دیگر این بروندهای علمی دارای محدودیت دستیابی هستند. گسترش فرا-واسپارگاهی که بروندهای علمی آن برای کاربران به راحتی قابل جستجو و دستیابی باشند و نیز همکاری سازنده‌ای را با کاربران و سازمان‌هایی مشارکت کننده در این واسپارگاه، داشته باشد. باید در نظر داشت که پژوهشگران نمونه‌های خوبی از عمل، اطلاعات و دانش تجارت، برای آشنایان و جامعه هستند، اشاعه نتایج تحقیقات می‌تواند تأثیر زیادی داشته باشد. در این مسیر یک واسپارگاه ملی می‌تواند باعث افزایش مشاهده، سهولت دستیابی و اشاعه نتایج تحقیقات شده و قویاً در پیشرفت نتایج علمی پرتغالی‌ها مؤثر باشد.

۲- سهولت دستیابی به اطلاعات نتایج علمی پرتغالی‌ها. قابلیت همکاری واسپارگاه با سایر سیستم‌های اطلاعاتی زیربنایی علمی پرتغالی، نیز می‌تواند اطلاعاتی را برای دستیابی به نتایج علمی پرتغالی‌ها ارائه نماید.

۳- پرتغال با دامنه گسترده‌ای از نوآوری‌های بین‌المللی در این حوزه به روی همه باز می‌شود. واسپارگاه علمی ملی امکان همکاری و مشارکت بین‌المللی پرتغالی‌ها را با مراکز تحقیقاتی، بخش‌های سرمایه‌گذاری و مؤسسات آموزش عالی اروپا و سراسر دنیا ایجاد می‌کند.

طرح واسپارگاه علمی پرتغال برای همه سازمان‌ها یا آموزش عالی پرتغال باز است. از خدمات اصلی این طرح، جستجو در پرتال واسپارگاه علمی پرتغال؛ خدمات میزبانی واسپارگاه‌های سازمانی؛ ارتباطات، اشاعه و آموزش، است. جستجوی پرتال از اجزای اصلی طرح و در سایت قابل دستیابی است. هدف پرتال طرح گردآوری، انسجام و نمایه دستیابی باز به مطالب علمی از واسپارگاه‌های سازمانی پرتغال است. طرح یک مدخل برای جستجو، کشف و بازیابی هزاران انتشارات علمی و آموزشی دارد. بعبارت دیگر، مقالات نشریات، مقالات کنفرانس‌ها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، از طریق چندین واسپارگاه پرتغالی منتشر می‌شوند. پرتال واسپارگاه، فراداده‌ها را از واسپارگاه‌های پرتغالی از

طریق یک تفاهم نامه^۱ جمع می‌کند. پرتال طرح با جمع کن و موتور جستجوی آرک^۲ که توسط گروه کتابخانه دیجیتال دانشگاه دمنیون قدیمی^۳ ایجاد شده، گسترش می‌یابد.

خدمات میزبانی واسپارگاه‌های سازمانی^۴ برای استفاده مؤسسات آموزش عالی و علمی بمنظور میزبانی واسپارگاه‌های سازمانی آنها، برنامه‌ریزی شده است. علاوه بر این، ممکن است هر مؤسسه‌ای نیز، مناسب ساختار سازمانی و خط مشی‌های بایگانی خود، انتشارات و مدیریت واسپارگاه را ایجاد و اجرا نماید. هر مؤسسه‌ای در قبال مدیریت واسپارگاه خود و مدیران دست اندر کار این برنامه، مسئول است. این سیستم فضای دیجیتالی روزآمد شده‌ای را با جدیدترین نسخه‌ها، عرضه می‌کند.

عدم اطلاعات درباره نحوه استفاده و مزایای واسپارگاه‌های علمی، مانعی است برای واسپاری مدارک. بمنظور افزایش آگاهی مخاطبان این طرح، اقداماتی انجام شده است. اطلاعات و مطالبی که برای گسترش طرح لازم است برای مدیران مؤسسات و مؤلفان ارسال می‌شود. مدیران بعدی واسپارگاه نیز برای کسب شایستگی لازم در دوره‌های آموزشی طرح، مشارکت می‌کنند(همان).

۲-۳-۷- برنامه پایان‌نامه‌های دیجیتالی استرالیا و زلاندنو^۵

در پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌های استرالیا و زلاندنو(۲۰۱۲)^۶ آورده شده است که برنامه پایان‌نامه‌های دیجیتالی استرالیا و زلاندنو در سال ۱۹۹۸ به عنوان یک طرح بنیانگذاری شده و در جولای ۲۰۰۱ به شورای کتابداران دانشگاهی استرالیا و زلاندنو^۷ انتقال یافت. در سال ۲۰۰۳ اعضای این شورا و در سال ۲۰۰۶ اعضای شورای کتابداران دانشگاهی نیوزلند^۸ از آن حمایت کردند. در سپتامبر ۲۰۰۵ رسماً به عنوان، برنامه پایان‌نامه‌های دیجیتالی استرالیا و زلاندنو معرفی شده و دانشگاه‌های نیوزیلند به عنوان

^۱. protocol

^۲. engine ARC

^۳. Old Dominion University Digital Library Group

^۴. The Institutional Repositories Hosting Service (SARI)

^۵. Australasian Digital Theses program(ADT)

^۶. <http://www.caul.edu.au/>(accessed on 2012/7/27)

^۷. council of Australian university librarians(CAUL)

^۸. The Council of New Zealand University Librarians (CONZUL)

اعضای آن شناخته شدند. از مارچ ۲۰۰۹ عملاً از طریق سرویس پشتیبانی واسپارگاه سازمانی استرالیا و زلاندنو جزء این برنامه قرار گرفتند. عملیات برنامه پایان‌نامه‌های دیجیتالی استرالیا در ۲۸ مارچ ۲۰۱۱ پایان یافت و اعضای شورای کتابداران دانشگاهی نیوزلند و اعضای شورای کتابداران دانشگاهی استرالیا و زلاندنو برای ادامه پشتیبانی‌هایشان تا پایان ۲۰۱۲ به توافق رسیدند. محتوای پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌ها از طریق سرویس واسپارگاه کتابخانه ملی استرالیا^۱ قابل دستیابی هستند. هر دانشگاهی میزبان پایان‌نامه‌های دیجیتالی و چاپی و سایر پایان‌نامه‌های غیر دیجیتالی خود هستند. پایان‌نامه‌ها از طریق مؤسسات مربوطه، گوگل و سرویس اکتشاف واسپارگاه کتابخانه ملی استرالیا نیز قابل دستیابی هستند. تأکید فعالیت‌های مشترک برنامه پایان‌نامه‌های دیجیتالی استرالیا و زلاندنو برای نیل به اهداف زیر است (پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌های استرالیا و زلاندنو دسترسی در ۲۷/۷/۲۰۱۲):

- بهینه‌سازی خروجی‌های یادگیری دانشجویان؛
- حداکثر توانایی کتابخانه‌ها برای توزیع ویژگی‌های فارغ‌التحصیلان؛
- حداکثر منابع اطلاعاتی قابل دستیابی برای محققان، و تسهیلات دستیابی؛
- افزایش گسترش ممتد کتابخانه‌های دانشگاه‌ها، و
- حمایت از خط‌مشی‌های قانونی کارآمد و مناسب و محیط نظارتی.

۲-۳-۸- مجموعه آمریکای جنوبی و کارائیب

در پایگاه اطلاعاتی این مجموعه آورده شده است که، طرح همکاری بین دانشگاه‌های مونترال، شیلی و ۳۲ دانشگاه اروپایی، آفریقایی و آمریکای لاتین با حمایت مالی یونسکو ایجاد شده است. با این طرح می‌توان بطور همزمان از طریق یک وب واسط به جستجو پرداخت و بیش از ۵۰/۰۰۰ پایان‌نامه تمام متن ذخیره شده را در ۲۷ سرویسگر متفاوت و واسپارگاه‌های دانشگاه بازیابی کرد. سیستم خدمات کتابخانه و اطلاعات دانشگاه شیلی که سایبرتسیس^۲ نام دارد، برنامه انتشار پایان‌نامه‌های

^۱. National Library of Australia's Trove service

^۲. Cybertesis

الکترونیک را، بمنظور تغییر پایان‌نامه‌های نوشته شده دانشجویان به فرمت‌های خودکار XML، در آمریکای لاتین اجرا نموده و دانشگاه شیلی با ۱۸ دانشگاه آمریکای لاتین به محیط انتشاراتی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی انتقال یافتند. از آمریکای لاتین دانشگاه‌های شیلی، پرو، بولیوی و کلمبیا هستند (دسترسی در ۲۰۱۲/۶/۱۹).

۲-۳-۹- مدیریت پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی آفریقا

وبلی، چیپپرکوا، و سولمان^۱ (۲۰۱۱) اظهار می‌کنند که از آغاز شروع بکار کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تا اوایل سال ۲۰۱۰، بسیاری از مؤسسات اطراف آفریقای جنوبی و دنیا، عملیات واسپارگاه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی را، کلاً باگردآوری بیش از ۱/۵ میلیون پایان‌نامه و رساله الکترونیکی، گسترش داده‌اند. متأسفانه، اگرچه مجموعه کتابخانه دیجیتال پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی اکنون بصورت برخط قابل دستیابی هستند، اما خدمات بین آرشیوی^۲ ویژه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی کم هستند. خدمات پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی در آفریقای جنوبی به مرحله‌ای رسیده است که تقریباً هر مؤسسه‌ای واسپارگاه مناسب و فرآیند کاری منسجمی دارد.

واسپارگاه ملی سازمانی آفریقایی^۳ از یک مدل سه لایه‌ای برای مدیریت پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، منبعث از دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی، برخوردار است. در این مدل واسپارگاه‌های سازمانی در انتها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی ملی در میانه و پایگاه اطلاعاتی منطقه آفریقا^۴ در صدر لایه هستند. در هر سطحی واحد واسپارگاه فرآیند را مشخص کرده و برای حفظ و نگهداری، در پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی، با استانداردهای بین‌المللی خاص تطبیق می‌دهد. تمام واحدها، در اشتراک داده‌ها و دستیابی اطلاعات و در هر سطح دیگری، بهم مرتبط می‌شوند. هدف کلی دستیابی

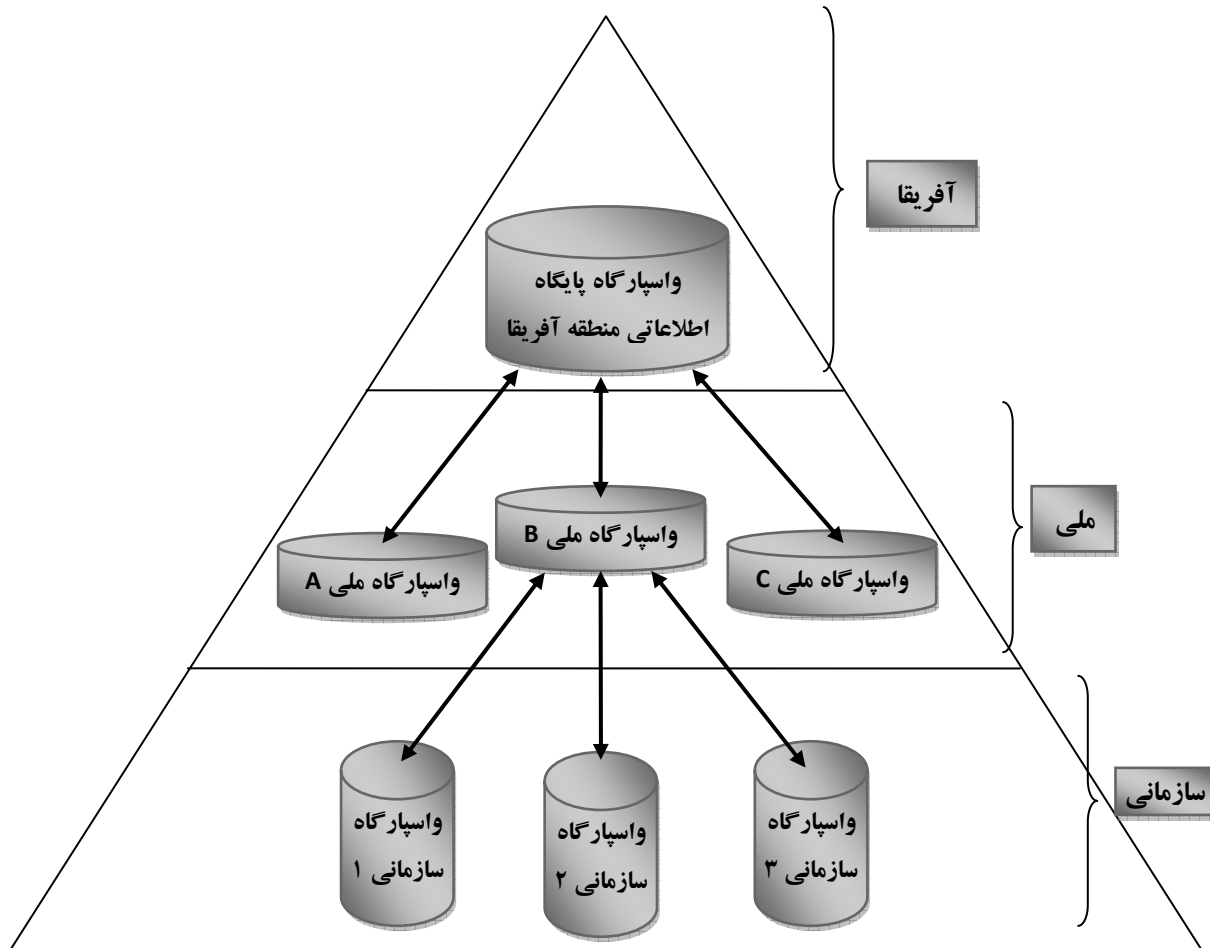
1. webley, Chipeperewa, and Suleman

2. cross- archive

3. Institutional national African repository (INAR)

4. Database of African Theses and Dissertations (DATAD)

جامع، سازماندهی، ذخیره، نگهداری، اشاعه و نظارت بر استفاده از انتشارات آموزشی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های صادره از آفریقا است. در شکل زیر نشان داده شده است (Kiiru Thuku 2011):

نمودار ۲-۳- مدل سه لایه‌ای واستگاه ملی آفریقایی

(John Kiiru Thuku 2011)

در این رویکرد، واستگاه‌های اختصاصی سیستم‌های اطلاعاتی مستقل و دارای اهدافی خاص بوده و شامل دروندادها، فرآیندها و بروندادها هستند. هدف مشترک در تمامی سطوح روزآمدسازی فراداده‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی است. در وضعیت ایده‌آل برونداد فراداده در سطح پایین، در واستگاه سازمانی، قبل از جمع شدن در واستگاه ملی آراسته می‌شود. در این مرحله داده‌ها کنترل شده و برای شرایط پایگاه اطلاعاتی منطقه آفریقا، قبل از بارگذاری برای سطح بالاتر، تعدیل می‌شوند. اما، از آنجا که مؤسسات دارای الویت‌ها ظرفیت‌ها و توان‌های متفاوتی هستند،

ایده‌آل صورت نمی‌گیرد. توجه خاصی به محلی که پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی تمام متن در آنجا ذخیره می‌شوند، هست. در آنجا سه گزینه وجود دارد (همان):

اول: مؤسسات پیشرفته‌ای که خود دارای خط‌مشی بازیابی اطلاعات هستند. فراداده پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیکی قبل از فرستادن به پایگاه اطلاعاتی منطقه آفریقا در واسپارگاه ملی پذیرفته می‌شود. این کاملاً قابل قبول است.

گزینه دوم: واسپارگاه ملی مسئولیت تهیه، سازماندهی، انباشت و تسهیلات دستیابی را به عهده می‌گیرد. این روش مناسب و دارای بیش‌ترین کارایی است.

سوم: پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی در مرکز فرماندهی پایگاه اطلاعاتی منطقه آفریقا مدیریت می‌شوند.

۲-۳-۹-۱- نقش واسپارگاه ملی در اجرای مدل

نقش واسپارگاه ملی آفریقایی در اجرای این مدل را، کیرو دوکو (۲۰۱۱) تعیین‌کننده می‌داند. نقش‌های اساسی آن به قرار زیر است:

- ثبت نگهداری تمامی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تولید شده در کشور.
- تهیه ابزار تک مرجعی برای تحقیقات دانشگاهی در کشور.
- جانب‌داری از راه‌اندازی واسپارگاه سازمانی.
- آموزش و راهنمایی برای گسترش واسپارگاه سازمانی در تمامی سطوح.
- اطمینان یافتن از تطابق فراداده پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی با استانداردهای قابل قبول بین‌المللی.
- تخصیص تسهیلات شناسه منابع دیجیتالی^۱ به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی.

^۱. Digital Object Identifier(DOI)

- همکاری با خدمات منطقه‌ای و ملی، که برای مشاهده و سهولت دستیابی به فعالیت‌های دانشگاهی کار می‌کنند(همان).

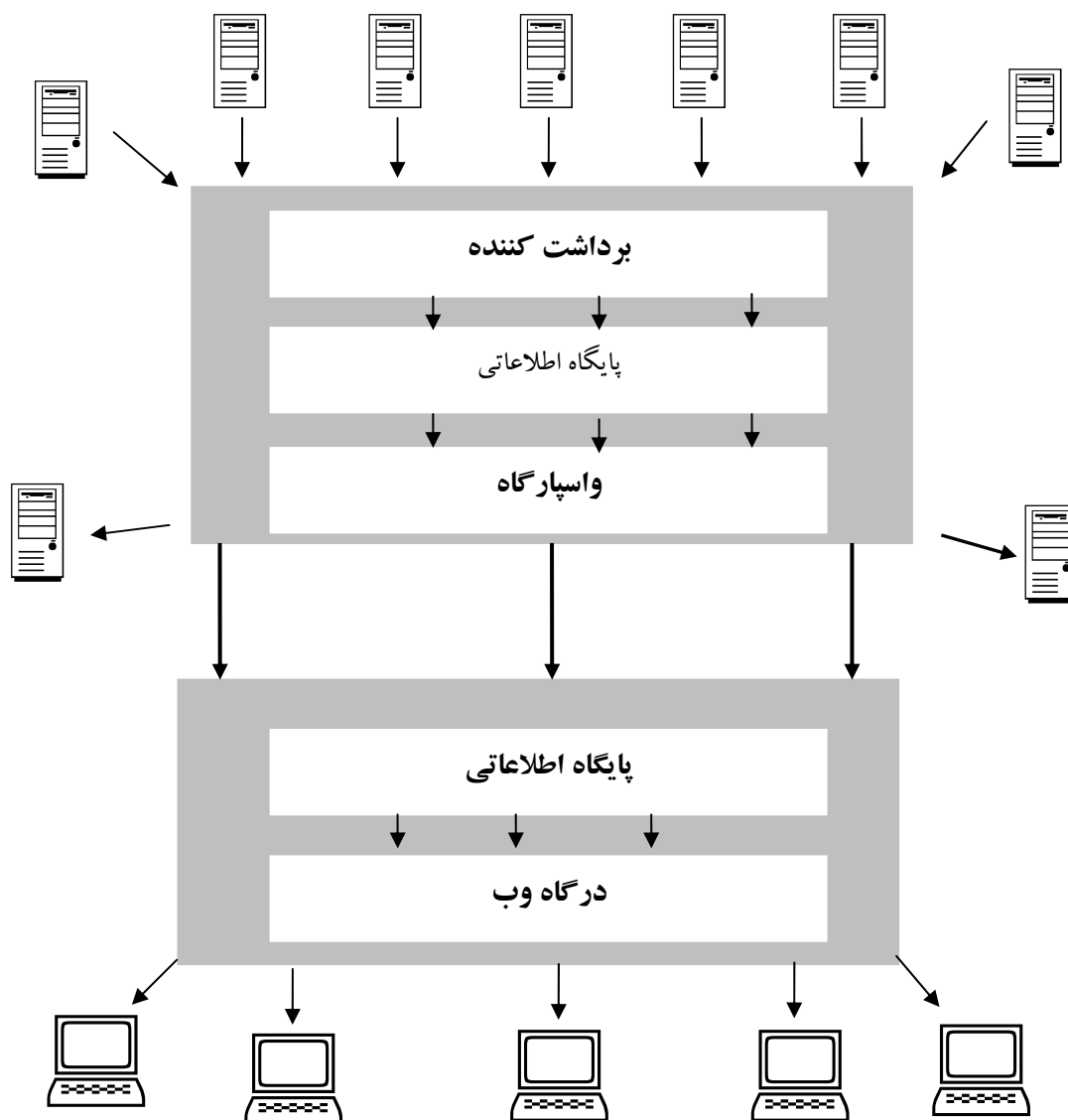
در توضیح بیش‌تر معماری سیستم جستجو و بلی، چیپیرکوا، و سولمان^۱ (۲۰۱۱) اظهار می‌کنند که سیستم به سه جزء مجزا تقسیم شده است: برداشت‌کننده^۲، واسپارگاه و درگاه وب^۳. برداشت‌کننده فراداده‌ها را از یک مجموعه از واسپارگاه‌های پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی بازیابی می‌کند. واسپارگاه‌ها مجموعه‌ای از نقاط دستیابی ماشینی را به فراداده برداشت شده توسط برداشت‌کننده عرضه می‌کند. سپس درگاه وب فراداده و سایر خدمات را از واسپارگاه، برای ارائه به یک واسطه^۴ جامع کشف واسپارگاه‌های برداشت شده، استفاده می‌کند. در شکل زیر نشان داده شده است:

^۱. Webley, Chipeperewa & Suleman

^۲. Harvester

^۳. Web Portal

^۴. interface

نمودار ۲-۴- معماری سیستم

(Webley, Chiipeperewa & Suleman 2011)

پیامد این رویکرد این است که هر جزء برای کاربر چندین دستگاه و واسط فراهم می‌کند. برداشت کننده‌های واسط از واسپارگاه‌های چندین منبع استفاده کرده و یک پایگاه اطلاعاتی همراه با یک دستگاه واسط به واسپارگاه و یک واسط مدیریت به کاربر ارائه می‌کند. واسپارگاه واسط هم از پایگاه اطلاعاتی استفاده کرده و چندین دستگاه واسط به درگاه وب و سایر خدمات بالاتر ارائه می‌کند. در نهایت، درگاه وب همه دستگاه‌های ارائه کننده واسطی که واسپارگاه ارائه کرده بود را استفاده کرده

و برای کشف منابع یک واسط کاربر فراهم می‌کند. از این سیستم می‌توان برای درگاه‌های فراداده ملی در کشورهای مختلف و عملکردهای متفاوت می‌توان استفاده کرد.

جزء برداشت کننده سیستم برای برداشت کردن فراداده‌های ثبت شده از مجموعه واسپارگاه‌ها مسئول است. این جزء در ابتدا از واسپارگاه‌ها برداشتی کامل کرده باین معنا که تمامی فراداده‌های ثبتی ذخیره شده در واسپارگاه را بازیابی می‌کند. سپس، برداشت کننده فقط رکوردهای اضافه شده را بازیابی می‌کند. همه فراداده‌های ثبتی که برداشت کننده بازیابی کرده مستقیماً در برداشت کننده مشترک یا ذخیره واسپارگاه داده‌ها ذخیره می‌شوند. برداشت کننده بر روی رکوردها بررسی‌های معتبر، مشابه درج پایگاه اطلاعاتی، انجام می‌دهد. این بررسی لازم است تا مطمئن شوند که رکوردهای معیوب از ذخیره داده‌های مشترک به واسپارگاه وارد نشوند. پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی منابعی نیستند که سریع تغییر یابند و معمولاً تأخیر اشاعه یکروزه از واسپارگاه مؤسسه به واسپارگاه ملی قابل قبول است. واسپارگاه وظیفه بازیابی رکوردها از ذخیره داده‌ها و دسترسی دادن به آنها را با استفاده از تفاهم نامه برداشت فراداده‌ها، دارد. بررسی واسط تفاهم‌نامه بسیار مهم است زیرا احتمال برداشت واسپارگاه رده بالاتری مانند واسپارگاهی از قاره دیگر و یا واسپارگاه بین المللی از واسپارگاه ملی هست. در نهایت، خدمات سفارشی وب فهرستی^۱ از واسپارگاه‌ها و تعداد رکوردهای هر کدام را ارائه می‌کند.

درگاه وب یک واسط وب- پایه را پیشنهاد می‌کند تا کاربران بتوانند در فراداده‌های نمایه شده جستجو و کنکاش کنند. هدف ابتدایی درگاه وب جستجو و کنکاش است ولی تمام خدمات استاندارد وب را انجام می‌دهد و خدمات کاربر را برای کاربران در یک نقطه قابل دستیابی می‌کند(همان).

^۱. custom Web Service

در پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌های کانادا آورده شده است که، از سال ۱۹۶۵ پایان‌نامه‌ها، در خدمات میکروفیلم کتابخانه ملی کانادا (اکنون کتابخانه و آرشیو کانادا نامیده می‌شود)، عرضه می‌شوند. این برنامه به عنوان برنامه‌ای ملی برای دستیابی آسان محققان، به پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایی که در دانشگاه‌های کانادا پذیرفته شده‌اند، راه‌اندازی شد. مأموریت کتابخانه و آرشیو کانادا ساخت منابع ملی جهانی، برای معرفی کانادا برای خود و کشورشان، از طریق میراث مستند و فراهم‌آوری مداخلی کارآمد برای منابع اطلاعاتی ملی و بین‌المللی، است. از آنجا که این کتابخانه پایان‌نامه‌ها را بعنوان منابع پژوهشی اصلی در نظر داشته لذا تمایل دارد که آنها را به مجموعه پایان‌نامه‌های ملی افزوده و برای نسل‌های آینده کانادا حفظ کند. این کتابخانه با ایجاد ثبت اطلاعات کتابشناختی‌ها در درگاه پایان‌نامه‌های کانادا آنها قابل مشاهده و دستیابی می‌کند. در صورتی که این کتابخانه نسخه الکترونیکی پایان‌نامه‌ای را درخواست نماید، واحد مکان‌یابی منابع در ثبت اطلاعات کتابشناختی دستیابی مستقیم به آن را میسر می‌کند. مشارکت دانشجویان در این برنامه داوطلبانه است و دانشگاه‌ها به دانشجویان خط‌مشی خود را، برای کنترل روش ارسال پایان‌نامه‌های خود، توصیه می‌کنند. مؤلفان پایان‌نامه‌ها می‌توانند حق امتیاز ۱۰٪ خود را از فروش پایان‌نامه‌شان، با گذاشتن نشانی دائمی بر روی پایان‌نامه، از پرو کوئیست^۱ دریافت نمایند. حق امتیاز زمانی که عواید حاصل از فروش به ۲۵۰۰ دلار برسد پرداخت می‌شود (دسترسی در ۲۰۱۲/۵/۱۵).

در حال حاضر بیش از شانزده دانشگاه، داوطلبانه، در این برنامه مشارکت دارند. تا سال ۲۰۰۲، بیش از ۲۲۰/۰۰۰ پایان‌نامه و رساله در مجموعه وجود داشت و هر سال نیز تقریباً ۱۱/۰۰۰ پایان‌نامه به این مجموعه اضافه می‌شود. این مجموعه شامل تمام عناوین و مسائل مرتبط با امور کتابخانه است. در این پایگاه اطلاعاتی از دو گزینه بنیادی و پیشرفته می‌توان برای جستجو استفاده کرد. جستجوی بنیادی بر

^۱. ProQuest

اساس کلیدواژه، عنوان، موضوع، یادداشت، چکیده، شماره آمیکوس^۱، شماره ISBN، درجه و دانشگاه، و جستجوی پیشرفته با استفاده از محدوده سال و یا زبان است. در هر دو مورد می‌توان بصورت تمام متن و فقط در پایان‌نامه‌های الکترونیک جستجو نمود. این مجموعه شامل دو فرمت الکترونیکی و میکروفیلم پایان‌نامه‌هاست. PDF آنها، بصورت رایگان، است. پایان‌نامه‌های الکترونیکی در سایت کتابخانه برای استفاده دانشجویان، اهداف آموزشی و عمومی، است. برای دانشجویان، پژوهشگران و اعضا راهنمایی نیز وجود دارد (همان).

کتابخانه و آرشیو کانادا از طریق واسپارگاه قانونی میکروفیلم تمام روزنامه‌های بعد از ژانویه ۱۹۸۸ را دریافت می‌کند. واسپارگاه‌ها یافته‌های برخط و یا فیزیکی را در کتابخانه‌ها و سایر مؤسسات مشخص می‌کنند. هر سال بمنظور اطمینان از روزآمدی و صحت سند کمیته حقوق انسانی ملی^۲ فهرست را بروز می‌کند (همان).

^۱ - AMICUS در لاتین بمعنای « دوست » است و شامل منابع پیشرفته اطلاعاتی در آرشیو کتابخانه کانادا است.

^۲ National Human Rights commission (NHRC)

۲-۳-۱۱- موانع اجرای پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیکی

آنیل هیروید (۲۰۱۱)، پرسشنامه کوتاهی برای پیگیری موانع پیشروی سازمان‌ها در ساخت و ابقای پایان‌نامه و رساله‌های الکترونیکی، در واسپارگاه‌های هند طراحی کرد. نتایج حاصله در جدول زیر نشان داده شده است:

جدول ۲-۵ - موانع مشترک در ساخت بازیابی اطلاعات

(Anil Hirwade 2011)

ردیف	موانع مشترک در ساخت بازیابی اطلاعات	درصد
۱	مشکل عضوگیری	۳۵/۲۹
۲	عدم خط‌مشی سازمان	۲۳/۹۳
۳	مسائل مالی	۱۱/۷۶
۴	عدم منابع انسانی ماهر	۴۷/۰۶
۵	عدم زیر ساخت‌های ضروری	۲۳/۹۳
۶	عدم علاقه مقام مسئول	۲۹/۴۱
۷	مشکل حقوق مؤلف	۱۰۰
۸	مشکل نرم افزار	۵/۸۸
۹	مشکل نگهداری طولانی مدت	۸۲/۳۵
۱۰	عدم تمایل پژوهشگر	۸۸/۲۴
۱۱	انسجام‌دهی بازیابی اطلاعات در جریان کار و وجود ساختار	۲۹/۴۱
۱۲	عدم هماهنگی بدنه ملی در بازیابی اطلاعات	۴۷/۰۶

همانطور که جدول نشان می‌دهد بزرگ‌ترین مانع در توسعه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی حقوق مؤلف است. این امر موجب بروز مانع بعدی یعنی عدم تمایل پژوهشگران در واسپاری پایان‌نامه‌هایشان (۸۸/۲۴٪) می‌شود. محققان از این بیم دارند که دستیابی برخط به تمام متن پایان‌نامه‌هایشان باعث افزایش استفاده نادرست از آنها شود. مشکل نگهداری طولانی مدت و عدم سیاست تدابیر امنیتی سومین مسئله مهم (۸۲/۳۵٪) گزارش شده است.

ونکاتش^۱ و دیگران (۲۰۰۳) در تئوری پذیرش و استفاده از فناوری، دریافتند که تأثیر اجتماعی یکی از عوامل تعیین کننده در مقاصد رفتاری است. آنها در مرور متون و مطالبی که درباره تأثیر نگرش سایرین بر بخش‌های مختلف برنامه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی پژوهشی انجام دادند، به موارد بسیاری برخوردند که کارکنان کتابخانه به دانشجویان توصیه می‌کردند در دستیابی به پایان‌نامه‌های خودشان محدودیتی‌هایی اعمال نمایند (Quoted in McMillan 2005). این امر نشان می‌دهد که دانشجویان در تصمیم‌گیری، برخی اوقات، تحت تأثیر مشاوران پژوهش قرار می‌گیرند. هم‌چنین مشاوران می‌توانند در تشویق و یا تضعیف مشارکت دانشجویانشان در این برنامه نقش مهمی را ایفا کنند. علاوه بر این، گریگ^۲ (۲۰۰۵) دریافت که عدم مسئولیت فردی در برنامه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی مانعی در هماهنگی و اجرای آن، در دانشگاه گلاسگو بود (همان).

السالمی، لیو و چاونر^۳ (۲۰۱۱) چندین عامل را در تطبیق و توسعه برنامه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی در کتابخانه دانشگاه‌ها مؤثر دانسته‌اند. این عوامل عبارتند از درک منافع برنامه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی، قابلیت دسترسی به منابع فناوری، فرهنگی و عوامل اجتماعی لازم. آنها در خلیج عربی (آنطوری که نویسنده نگارش کرده است) پژوهشی بمنظور بررسی تأثیر نگرش مردم بر افراد مشارکت‌کننده در این برنامه انجام دادند. یافته‌های آنها نشان داد که اکثر مشارکت‌کنندگان به اهمیت دستیابی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی پی برده و مجاب به اجرای این ایده شده و نگرش آنها در این باره تغییر نمی‌کند. تقریباً همه مشاوران تحصیلی نیز اظهار کردند دانشجویان را به مشارکت در این برنامه تشویق می‌کنند و دانشجویان اظهار کردند که نگرش خود را با توصیه‌های مشاوران تغییر نمی‌دهند. تعداد کمی از آنها نیز بیان کردند که امکان تغییر عقیده آنها به دلیل داشتن تجربه و دانش بیش‌تر مشاوران، هست. بنابه نظر گریگ حضور مقام مسئول مدیریت دانشگاه برای پاسخگویی و اطلاع‌رسانی در موارد قانونی مطروحه، می‌تواند در اجرای این برنامه اختلاف فاحشی ایجاد کند. نتایج این پژوهش نیز تأکید دارد که فعالیت‌های تبلیغاتی و دفاعی مناسب می‌تواند به افزایش آگاهی مردم، در اهمیت و مزایای اجرای برنامه پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی کمک کند. هم‌چنین فعالیت‌های تبلیغاتی می‌تواند باعث روشن شدن مسائل حق مؤلف و چگونگی نگهداری و حفاظت از پایان‌نامه‌ها شود. یافته‌ها نیز نشان داد که مشاهده مزایا و تجارب سایر

¹. Venkatesh

². Greig

³. Alsalmi, Liew & Chawner

دانشگاه‌ها، بخصوص در امر مسائل قانونی؛ حق مؤلف؛ و سرقت ادبی، انگیزه‌ای برای آنها خواهد بود. بسیاری از پاسخ‌دهندگان دلیل امتناع برخی از فارغ التحصیلان از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی را، عدم برخورداری از کیفیت علمی، اجرای نامناسب و اشکال در نگارش پژوهش دانستند. براین اساس، کیفیت پایین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها مانع هماهنگی و گسترش پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی در خلیج عربی است.

۲-۳-۱۲- جمع‌بندی مطالب ارائه شده

همانطور که در این فصل اشاره شد کشورهای مختلف با اهدافی نسبتاً مشابه و با همکاری و حمایت مؤسسه کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، اقدام به راه اندازی آرشیوی ملی برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نموده‌اند. از جمله اهداف آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- سازماندهی پایان‌نامه‌ها و ایجاد تحولی در ارائه آنها بدون استفاده از ابزارهای چاپی؛
- گسترش رؤیت و دسترسی، صرفه‌جویی در وقت و هزینه؛
- افزایش بهره‌وری؛
- کوتاه سازی جریان کار و پیشگیری از دوباره کاری؛
- ایجاد نقطه تمرکزی برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تولید شده در کشور خود،

هر کدام از این کشورها نیز مدلی را برای انتقال پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از دانشگاه به واسپارگاه برگزیده‌اند.

در کشور ما برای تحقق این امر چند مسئله فراروی این فرآیند قرار دارد. یکی از این مسائل:

- ارائه الکترونیکی پایان‌نامه‌ها است، که این مسئله با اقدامات مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (ایرانداک) در حال تکمیل شدن است.

اما مسئله مهم تر- ایجاد بستری برای راه اندازی آرشیو یا واسپارگاه ملی است. از آنجا که استفاده روزافزون و استناد از پایان‌نامه‌های واسپارگاه‌ها در فعالیت‌های پژوهشی، بیانگر افزایش کشف منابع و

بررسی ویژگی‌های آرشیو... □ ۵۴

دستیابی به تبادل نظر جایگزینی دیجیتالی، در کارهای پژوهشی است، پرداختن به این مسئله ضروری به نظر می‌آید که با تلاش و مساعدت دانشگاه‌ها در آینده نزدیک به ثمر می‌رسد.

فصل سوم

روش‌شناسی پژوهش

۳-۱- مقدمه

این فصل به معرفی نوع پژوهش، جامعه پژوهش، روش گردآوری اطلاعات و در پایان به روش تجزیه و تحلیل داده‌ها اختصاص دارد.

۳-۲- نوع پژوهش

از آنجا که این پژوهش به توصیف و بررسی خصوصیات مورد مطالعه در جامعه مورد نظر پرداخته است، لذا این پژوهش از نوع پیمایش توصیفی است.

۳-۳- جامعه پژوهش

جامعه مورد پژوهش این تحقیق یک جامعه برون مرزی است که با استفاده از سایت کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها بدست آمد و شامل تمام کشورهایی است که از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های فارغ‌التحصیلان خود در آرشیوی ملی، (آدرس ۱۲ آرشیو در سایت کتابخانه دیجیتال شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها وجود داشت) که باین منظور آماده شده است، نگهداری می‌کنند.

۳-۴- روش گردآوری اطلاعات

در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از چک لیست، پرسشنامه، مشاهده و پست الکترونیک استفاده شد.

بدین منظور ابتدا، چک لیست یا سیاهه‌ای از موارد مطروحه در امر ایجاد آرشیو دیجیتال و فیزیکی تهیه شده و برای نظرخواهی از دوازه تن از اساتید، آشنا به این مباحث، ارسال شد. از این میان تنها یک نفر از دانشگاه خوارزمی پاسخ دادند و بقیه بدون جواب گذاشتند.

چک لیست در زیر (۳-۴-۱) آورده شده است:

۳-۴-۱- سیاهه ایجاد آرشیو

پژوهش حول محورهای ویژگی‌های آرشیوهای پایان‌نامه‌ها از نظر جریان اطلاعات، خدمات اطلاعاتی، جنبه حقوقی، حفاظت و ذخیره‌سازی اطلاعات می‌باشد و سؤالات آن به قرار زیر است:

- ۱- تأمین و دریافت پایان‌نامه‌ها در آرشیوهای فیزیکی و دیجیتالی به چه صورت است؟
- ۲- نحوه تعامل با مراکز تولید کننده پایان‌نامه‌ها (دانشگاه‌ها) به چه صورت است؟
- ۳- چه نوع پردازشی بر روی پایان‌نامه‌ها صورت می‌گیرد؟
- ۴- ارائه خدمات اطلاعاتی بر اساس پایان‌نامه‌ها در این آرشیوها از نظر نوع خدمات و دریافت کنندگان خدمات و شرایط ارائه خدمات چگونه است؟
- ۵- چگونگی ذخیره و حفاظت از پایان‌نامه‌ها به شکل فیزیکی و دیجیتالی به چه صورت است؟
- ۶- جنبه‌های قانونی از نظر حقوق مؤلف و اجازه فروش و غیره به چه صورت است؟
- ۷- استانداردهای مورد استفاده (به ویژه استانداردهای اطلاعاتی در آرشیو دیجیتالی) چیست؟
- ۸- چه ویژگی‌هایی برای آرشیو دیجیتالی و فیزیکی ملی پایان‌نامه‌ها مطلوب است؟

سیاهه واریسی

سیاهه حاضر با هدف گردآوری اطلاعات در زمینه بررسی ویژگی‌های آرشیوهای ملی و

منطقه‌ای پایان‌نامه‌ها ایجاد شده است. نتایج حاصل از این سیاهه در پرسشنامه پژوهشی با همین عنوان، برای ساخت آرشیو فیزیکی و دیجیتالی، مورد استفاده قرار می‌گیرد. ساختار کلی سیاهه از ۵ بخش تشکیل شده: فراهم آوری^۱، سازماندهی^۲، اشاعه^۳، مدیریت فیزیکی^۴، و حقوق مالکیت^۵ است.

^۱. Acquisition
^۲. organization
^۳. Dissemination
^۴. Adminstration
^۵. Intellectual property

در انتها نیز با توجه به هدف طرح حاضر به تعیین ویژگی‌های مطلوب برای آرشیو ملی پایان نامه‌های ایران می‌پردازد.

آرشیو فیزیکی (منظور محلی برای نگهداری فیزیکی پایان‌نامه‌ها می‌باشد).

فراهم‌آوری

- از کجا دریافت می‌کنید؟ دانشجو □ دانشگاه □ هردو □ غیره (نام ببرید)
- ارتباط واسپارگاه با تولیدکننده سند چگونه است؟ تفاهم نامه □ براساس آیین‌نامه □ کشوری (مانند قانون واسپاری) دریافت می‌کنید □ اعلام عمومی برای خرید □ داوطلبانه □
- چگونه دریافت می‌کنید؟ فیزیکی □ دیجیتالی □ هردو □ غیره (نام ببرید)
- چه زمانی سند را دریافت می‌کنید؟ کم‌تر از ۶ ماه بعد از دفاع □ ۶-۱۲ ماه بعد از دفاع □ بیش از ۱۲ ماه بعد از دفاع □
- آیا از درستی سند اطمینان حاصل می‌کنید؟ بله □ خیر □ (اگر بله، تماس با ارائه دهنده □ تماس با ارسال‌کننده □ غیره (نام ببرید)
- آیا فرمت و روش خاصی برای آماده‌سازی پایان‌نامه قبل از واسپاری توصیه می‌کنید؟ بله □ خیر □
- آیا برای تهیه فیزیکی سند هزینه پرداخت می‌کنید؟ بله □ خیر □

سازماندهی

- آیا سندی که دریافت می‌شود فراداده‌ای به همراه دارد (بعبارت دیگر اینکه آیا ملزم به تکمیل کل یا بخشی از مشخصات توصیفی پایان‌نامه هست)؟ بله □ خیر □
- آیا اطلاعات دریافت شده مورد کنترل و پردازش قرار می‌گیرد؟ بله □ خیر □
- برای تحلیل موضوعی از چه نوع کلیدواژه‌ای استفاده می‌شود؟ کلیدواژه مؤلف □ کلیدواژه کنترل شده □ هردو □ هیچکدام □
- اگر از واژه‌های کنترل شده استفاده می‌کنید، چه نوع نمایه‌سازی بکار می‌برید؟ تزاروس □ نمایه‌سازی آزاد □ ماشینی □ غیره (نام ببرید)

اشاعه

- آیا برای استفاده از پایان‌نامه‌ها آیین‌نامه خاصی دارید؟ بله □ خیر □
- به چه کسانی ارائه می‌شود؟ کاربران دوره کارشناسی □ کاربران کارشناسی ارشد و دکترا □
اعضای هیأت علمی □ غیره
- آیا ارائه آن به کاربر دارای محدودیت تعداد صفحات است؟ بله □ خیر □
- آیا ارائه تمام متن آن دارای محدودیت است؟ بله □ خیر □
- آیا در صورت درخواست کاربر از تمام متن آن سی دی و یا .. تهیه می‌کنید؟ بله □ خیر □
- آیا امکان تکثیر می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا امکان عکس یا اسکن می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا امکان رونویسی می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا فقط امکان مشاهده است؟ بله □ خیر □
- آیا امکان کپی می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا سند را برای بیرون از مرکز امانت می‌دهید؟ بله □ خیر □ (اگر بله، به همه متقاضیان □ به کاربران خاصی □)
- آیا ارائه تمام متن به کاربران با تأخیر صورت می‌گیرد؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۶ ماه بعد □ ۱ سال بعد □ بیش از ۱ سال □
- آیا برای ارائه پایان‌نامه هزینه دریافت می‌کنید؟ بله □ خیر □
- تعرفه هزینه را ذکر فرمایید.

مدیریت

- چه آسیب‌هایی ممکن است به پایان‌نامه‌ها وارد می‌شود؟ فرسودگی □ مشکلات محیطی □
مشکلات شیمیایی □ مشکلات میکروبی □
- استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی را در چه مورد به کار می‌برید؟ نام ببرید
- آیا نسخه چاپی تحت شرایط خاص حفاظتی، نگهداری می‌شود؟ بله □ خیر □
- نحوه حفاظت از نسخه چاپی پایان‌نامه‌ها چگونه است؟

حقوق مالکیت

- حقوق مالکیت آن متعلق به چه کسی است؟ دانشجو □ دانشگاه □ هردو □
- آیا اجازه فروش دارید؟ بله □ خیر □
- آیا سهمی از فروش به مالک حقیقی و یا حقوقی پرداخت می‌شود؟ بله □ خیر □ اگر بله،
۵ تا ۱۰ درصد □ ۱۰ تا ۱۵ درصد □ بیش‌تر □
- قانون کپی رایت بکار گرفته می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا فروش شما بر مبنای قوانین خاصی است؟ بله □ خیر □ اگر بله، قوانین کپی رایت □
حقوق مؤلف بومی □ تفاهم‌نامه □

آرشیو دیجیتالی

فراهم‌آوری

- از کجا دریافت می‌کنید؟ دانشجو □ دانشگاه □ هردو □ غیره (نام ببرید)
- ارتباط واسپارگاه با تولیدکننده سند چگونه است؟ تفاهم نامه □ براساس آیین‌نامه □ کشوری (مانند قانون واسپاری) دریافت می‌کنید □ اعلام عمومی برای خرید □ داوطلبانه □
- فایل دیجیتال (الکترونیک) را چگونه دریافت می‌کنید؟ سی دی □ بارگذاری بصورت برخط □ رایانامه □ بارگذاری بصورت برون خط □ غیره (نام ببرید)
- آیا برای تهیه دیجیتال (الکترونیکی) سند هزینه پرداخت می‌کنید؟ بله □ خیر □
- آیا سند ارائه شده باید دارای ویژگی‌های خاص (مانند فرمت، اندازه...) باشد؟ بله □ خیر □

سازماندهی

- آیا سندی که دریافت میشود فراداده‌ای به همراه دارد (بعبارت دیگر اینکه آیا ملزم به تکمیل کل یا بخشی از مشخصات توصیفی پایان‌نامه هست)؟ بله □ خیر □
- آیا اطلاعات دریافت شده مورد کنترل و پردازش قرار می‌گیرد؟ بله □ خیر □
- آیا پردازش ساختاری سند الکترونیکی انجام می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا پردازش محتوایی سند الکترونیکی انجام می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا از استانداردهای فراداده‌ای خاصی استفاده می‌کنید؟ بله □ خیر □ اگر بله، نام ببرید.
- برای تحلیل موضوعی از چه نوع کلیدواژه ای استفاده می‌شود؟ کلیدواژه مؤلف □ کلیدواژه کنترل شده □ هردو □ هیچکدام □
- اگر از واژه‌های کنترل شده استفاده می‌کنید، چه نوع نمایه سازی بکار می‌برید؟ تزاروس □ نمایه سازی آزاد □ ماشینی □ غیره (نام ببرید)

- **اشاعه**
- آیا برای استفاده از پایان‌نامه‌های الکترونیکی آیین نامه خاصی دارید؟ بله □ خیر □
- آیا آیین نامه ارائه در سایت قرار دارد؟ بله □ خیر □
- به چه کسانی ارائه می‌شود؟ کاربران دوره کارشناسی □ کاربران کارشناسی ارشد و دکترا □
اعضای هیأت علمی □ غیره
- آیا ارائه دارای محدودیت سطح است؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۱۵ صفحه □
چکیده □ عناوین □ اطلاعات کتابشناختی □
- آیا دارای محدودیت زمانی، از تاریخ دفاع است؟ خیر □ بله □ (۶ ماه بعد □ ۱ سال بعد □)
- آیا کاربر در صورت نیاز می‌تواند از آن کپی تهیه کند؟ بله □ خیر □
- آیا کاربر در صورت نیاز می‌تواند آن را بارگذاری کند؟ بله □ خیر □
- آیا راهنمای آموزش کاربران ارائه می‌شود؟ بله □ خیر □ اگر بله، به صورت فایل صوتی □ فایل تصویری □ فایل متنی □ padcost □
- در صورت بروز اشکال کاربران چگونه می‌توانند تماس داشته باشند؟ تلفن □ رایانامه □
حضور □ غیره (نام ببرید)
- آیا برای ارائه پایان‌نامه به کاربر هزینه بر دریافت می‌کنید؟ بله □ خیر □ اگر بله، هزینه الکترونیکی □ حق اشتراک □ پرداخت موردی □ بصورت بانک‌های اطلاعاتی □ است
- تعرفه هزینه را ذکر فرمایید.

ذخیره و بازیابی

- با چه مدلی ذخیره و بازیابی می‌شود؟ ذخیره فراداده و ارتباط با مخازن داده‌ای □ ذخیره پراکنده و جستجوی یکپارچه □ غیره (نام ببرید)
- با چه فرمتی ذخیره می‌کنید؟ Access □ MP3 □ info □ ARC □ PDF □ Excel □
Code □ ARC - IA □ WARC □
- چه استانداردهایی را در ذخیره و انتقال فراداده های کامل استفاده می‌کنید؟ iso Mark □ Z39.50 □ RDF □ غیره (نام ببرید)
- چه خروجی‌هایی از اطلاعات کتابشناختی داد می‌شود؟
bibtext □ word □ PDF □ Endnote □ excel

مدیریت

- چه آسیب‌هایی ممکن است به پایان‌نامه‌ها وارد می‌شود؟ پاک شدن فایل ☐ مخدوش شدن فایل ☐ خراب شدن فایل ☐
- نحوه حفاظت از فایل پایان‌نامه‌ها چگونه است؟ تهیه نسخه پشتیبانی ☐ غیره (نام ببرید)
- آیا بر مبنای استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی عمل می‌شود؟ نام ببرید

حقوق مالکیت

- حقوق مالکیت آن متعلق به چه کسی است؟ دانشجو ☐ دانشگاه ☐ هردو ☐
- آیا اجازه فروش دارید؟ بله ☐ خیر ☐
- آیا سهمی از فروش به مالک حقیقی و یا حقوقی پرداخت می‌شود؟ بله ☐ خیر ☐ اگر بله، ۵ تا ۱۰ درصد ☐ ۱۰ تا ۱۵ درصد ☐ بیش‌تر ☐
- قانون کپی رایت بکار گرفته می‌شود؟ بله ☐ خیر ☐
- آیا فروش شما بر مبنای قوانین خاصی است؟ بله ☐ خیر ☐ اگر بله، قوانین کپی رایت ☐ حقوق مؤلف بومی ☐ تفاهم‌نامه ☐

۳-۴-۲- پرسشنامه

در مرحله بعد، بر اساس چک لیست و نظر راهنما و مشاور پژوهش دو پرسشنامه، آرشیو فیزیکی و آرشیو دیجیتالی، تهیه شده و به زبان انگلیسی ترجمه گردید (در پیوست پرسشنامه فارسی و لاتین آمده است) و هر دو فایل آن را در گوگل داک^۱ (آدرس آن در پانویس آمده است)^۲ گذاشته و

^۱. google doc

^۲. <https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dHZTdI9NRXM2YTY2cHlpNWNscFdzX3c6M>

<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dDExbXNuRFZpZV9rOWI>

بررسی ویژگی‌های آرشیو ... □ ۶۴

آدرس آن به پست الکترونیکی ۱۸ نفر از مسئولان آرشیو پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها (اسامی آنها از طریق جستجو در سایت بدست آمده بود) در کشورهای دارای آرشیو، ارسال شد.

۳-۵- روش تحلیل یافته‌ها

پاسخ‌های گردآوری شده مورد تحلیل آمار توصیفی قرار گرفتند و ویژگی‌های مطلوب بر اساس بسامد پاسخ‌ها ارائه شد.

فصل چهارم

بررسی یافته‌ها

۴-۱- مقدمه

در این فصل به بررسی یافته‌های حاصل از پرسشنامه‌های پژوهش می‌پردازیم:

۴-۲- بررسی داده‌ها

۴-۲-۱- آرشیو فیزیکی

۴-۲-۱-۱- داده‌های بخش فراهم‌آوری

۱۳ نفر به پرسشنامه آرشیو فیزیکی پاسخ دادند. نتایج آن در جداول زیر ارائه می‌شود:

جدول ۴-۱- فراهم‌آوری آرشیو فیزیکی

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	فراهم‌آوری		
۱	نسخه چاپی پایان‌نامه را از کجا دریافت می‌کنید؟	دانشجو	۴
		دانشگاه	۳
		هر دو	۳
		غیره	–
		جمع	۱۰
۲	ارتباط مرکز نگهداری با فرد یا سازمان تولیدکننده سند چگونه است؟	تفاهم نامه	۲
		آیین نامه کشوری	۱
		اعلام عمومی خرید	–
		داوطلبانه	۲
		اجباری	۶
		تفاهم نامه اجباری	۲
		جمع	۱۳
۳	چگونه دریافت می‌کنید؟	فیزیکی	–
		دیجیتالی	۳
		هر دو	۱۰
		غیره	–
		جمع	۱۳

۴	چه زمانی سند را دریافت می‌کنید؟	
	کمتر از ۱ ماه پس از امتحان	۲
	کمتر از ۶ ماه پس از امتحان	۷
	۶ تا ۱۲ ماه پس از امتحان	۳
	بیش از ۱۲ ماه پس از امتحان	۱
	جمع	۱۳
۵	آیا از درستی سند اطمینان حاصل می‌کنید؟	
	بله	۵
	خیر	۸
	جمع	۱۳
	اگر بله، چگونه؟	
	تماس با ارائه دهنده	۴
	تماس با تهیه کننده	۱
	جمع	۵
۶	آیا فرمت و روش خاصی برای آماده‌سازی پایان‌نامه قبل از واسپاری توصیه می‌کنید؟	
	بله	۹
	خیر	۴
	جمع	۱۳
۷	آیا برای تهیه فیزیکی سند هزینه پرداخت می‌کنید؟	
	بله	۱
	خیر	۱۲
	جمع	۱۳

در بخش فراهم‌آوری همانطور که جدول مشاهده می‌شود:

در پاسخ به سؤال ۱، از ۱۰ پاسخ دریافت شده، بیش‌تر پاسخ‌دهندگان (۴ مورد) اظهار کرده‌اند که پایان‌نامه را از دانشجو، و در مقابل (۳ مورد) از دانشگاه و (۳ مورد نیز) از هردو کانال دریافت می‌کنند.

نحوه تعامل و ارتباط گردآورنده و تولیدکننده سند در سؤال ۲، مورد بحث قرار گرفته است. بر این اساس، از ۱۳ پاسخ دریافت شده، ارائه سند به گردآورنده، در ۶ مورد اجباری، و ۲ مورد نیز بر اساس عقد تفاهم‌نامه‌ای، اجباری است. در ۲ مورد دانشجو به صورت داوطلبانه ارائه می‌کند. ۱ مورد نیز بر اساس دستورالعمل کشوری صورت می‌گیرد.

نحوه دریافت پایان‌نامه در سؤال ۳ مطرح شده است. بر اساس ۱۳ پاسخ دریافت شده، در ۳ مورد پایان‌نامه را به صورت دیجیتالی و ۱۰ مورد دیگر بهر دو صورت (دیجیتالی و فیزیکی) تحویل می‌گیرند.

فاصله زمانی دریافت سند پس از امتحان در سؤال ۴ پرسش شده است. از ۱۳ پاسخ دریافت شده ۷ نفر پاسخ‌دهندگان اظهار کرده‌اند که سند را در مدتی کم‌تر از ۶ ماه پس از امتحان دریافت می‌کنند. ۳ نفر بیان کرده‌اند که در فاصله زمانی بین ۶-۱۲ پس از امتحان، ۲ مورد در کم‌تر از ۱ ماه و ۱ مورد بیش از ۱۲ ماه را اعلام نموده‌اند.

بررسی صحت و سقم و حصول اطمینان از درستی سند در ۸ مورد منفی بوده و در ۵ مورد این مسئله مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در ۹ مورد برای آماده‌سازی سند ارسالی فرمت خاصی را پیشنهاد کرده در حالی که در ۴ مورد دیگر هیچ توصیه‌ای برای این کار نیست.

پرداخت هزینه هنگام دریافت سند در سؤال بعدی پرسش شده است. ۱۲ مورد دریافت سند هزینه‌بر نیست و در ۱ مورد هزینه آن پرداخت می‌شود.

۴-۲-۱-۲- داده‌های بخش سازماندهی

پاسخ‌های بخش سازماندهی پرسشنامه آرشیو فیزیکی در جدول زیر ارائه می‌شود:

جدول ۴-۲- سازماندهی آرشیو فیزیکی

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	سازماندهی		
۱	آیا سندی که دریافت می‌شود فراداده‌ای به همراه دارد؟	بله	۵
		خیر	۸
		جمع	۱۳
۲	آیا اطلاعات دریافت شده مورد کنترل و پردازش قرار می‌گیرد؟	بله	۳
		خیر	۷
		جمع	۱۰
۳	برای تحلیل موضوعی از چه نوع کلیدواژه‌ای استفاده می‌شود؟	کلیدواژه مؤلف	۳
		کلیدواژه کنترل شده	۲
		هر دو	۵
		هیچکدام	۳
		جمع	۱۳
۴	اگر از واژه‌های کنترل شده استفاده می‌کنید، چه نوع نمایه سازی بکار می‌برید؟	ترازوس	۲
		نمایه سازی آزاد	۲
		ماشینی	—
		غیره: FAST	۱
		جمع	۵

همانطور که در جدول فوق نشان داده شده است: از ۱۳ پاسخ حاصله ۸ مورد ذکر کرده‌اند که زمان دریافت سند فراداده‌ای به همراه آن نیست به عبارت دیگر ارائه‌کننده سند هنگام ارائه آن ملزم به تکمیل کل یا بخشی از مشخصات توصیفی پایان‌نامه نیست. در حالی که در ۵ مورد باقی، ارائه‌کننده سند باید هنگام ارائه آن، مشخصات توصیفی سند را تکمیل نماید.

وقتی سند دریافت شده در ۷ مورد هیچ تغییری روی آن انجام نمی‌شود. در حالی که ۳ مورد اظهار کرده‌اند که آن را مورد کنترل و پردازش قرار می‌دهند.

برای تحلیل موضوعی سند، از ۱۳ پاسخ ارائه شده، در ۵ مورد از کلید واژه‌های مؤلف و کنترل شده (هر دو) استفاده می‌کنند. در ۳ مورد تنها از کلیدواژه‌های مؤلف و در ۲ مورد فقط از کلیدواژه‌های کنترل شده بهره می‌برند. ۳ مورد نیز از هیچیک از کلیدواژه‌ها استفاده نمی‌کنند.

نوع نمایه مورد استفاده در پاسخ به سؤال بعدی، ۲ مورد تزاروس، ۲ مورد آزاد و ۱ مورد FAST را اعلام شده است.

۴-۲-۱-۳- داده‌های بخش اشاعه

نتایج بدست آمده از بخش اشاعه پرسشنامه آرشیو فیزیکی در ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۳- اشاعه آرشیو فیزیکی

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	اشاعه		
۱	آیا برای استفاده از پایان‌نامه‌ها آیین نامه خاصی دارید؟	بله	۱۰
		خیر	۳
		جمع	۱۳
۲	به چه کسانی ارائه می‌شود؟	کاربران دوره کارشناسی	-
		کاربران ارشد و دکترا	-
		اعضای هیأت علمی	-
		همه متقاضیان	۱۳
		جمع	۱۳
۳	آیا ارائه آن به کاربر دارای محدودیت تعداد صفحات است؟	بله	۲
		خیر	۱۱
		جمع	۱۳
۴	ارائه تمام متن آن دارای محدودیت است؟	بله	۳
		خیر	۱۰
		جمع	۱۳

ادامه جدول ۳-۴

۵	در صورت درخواست کاربر از تمام متن آن سی دی و یا .. تهیه در صورت درخواست کاربر از تمام متن آن سی دی و یا .. تهیه می کنید؟	بله خیر جمع	۴ ۸ ۱۲
۶	آیا همه پایان نامه های درخواستی کاربر را، بدون در نظر گرفتن مسائلی مانند محرمانه بودن و... در اختیار می گذارید؟	بله خیر جمع	۴ ۸ ۱۲
۷	آیا امکان عکس یا اسکن می دهید؟	بله خیر جمع	۸ ۵ ۱۳
۸	آیا امکان یادداشت برداری می دهید؟	بله خیر جمع	۱۲ ۱ ۱۳
۹	آیا امکان یادداشت برداری از پایان نامه هایی که امکان تکثیر ندارند می دهید؟	بله خیر جمع	۹ ۳ ۱۲
۱۰	آیا سند را برای بیرون از مرکز امانت می دهید؟	بله خیر جمع	۳ ۸ ۱۱
	اگر بله، به چه کسانی؟	همه متقاضیان کاربران خاصی جمع	۱۰ - ۱۰
۱۱	آیا ارائه تمام متن به علل محرمانگی یا محدودیت های خاص دیگر به کاربران با تأخیر صورت می گیرد؟	بله خیر جمع	۶ ۷ ۱۳
	اگر بله، چه مدت بعد؟	تا ۶ ماه بعد ۶-۱۲ ماه بعد بیش از ۱ سال جمع	۱ - ۵ ۶

۱۲	آیا برای ارائه پایان‌نامه هزینه دریافت می‌کنید؟	بله	۱
		خیر	۱۲
		جمع	۱۳

همانطور که در جدول ملاحظه می‌شود، ۱۰ مورد از پاسخ‌دهندگان عنوان کرده‌اند که استفاده از پایان‌نامه‌ها بر اساس آیین‌نامه خاصی انجام می‌شود. در مقابل از ۱۳ پاسخ دریافت شده ۳ مورد ذکر کرده‌اند که در این مورد آیین‌نامه ویژه‌ای ندارند.

پاسخ‌دهندگان متفقاً عنوان کرده‌اند که ارائه پایان‌نامه‌ها به تمامی افراد صورت می‌گیرد.

در مورد محدودیت در ارائه تعداد صفحات پایان‌نامه‌ها در ۱۱ مورد اعلام شده است که محدودیتی در ارائه پایان‌نامه به کاربر اعمال نشده و در ۱۰ مورد ارائه تمام متن آن نیز محدودیتی در بر ندارد. در حالی که در ۲ مورد اظهار شده که در تعداد صفحات ارائه شده محدودیت وجود دارد و ۳ مورد نیز در ارائه تمام متن آن نیز، محدودیت را اعمال می‌نمایند.

در ۴ مورد، در صورت درخواست کاربر، کپی تمام متن پایان‌نامه بر روی سی دی، ارائه می‌شود. در مقابل، ۸ مورد اعلام شده که تکثیر بر روی سی دی یا لوح فشرده انجام نمی‌شود. در این میان در برخی از پایان‌نامه‌ها، از طرف ارائه کننده آن، محدودیتی‌های برای ارائه در نظر گرفته شده است که در ۸ مورد اعلام شده که برای ارائه پایان‌نامه این محدودیت‌ها لحاظ می‌شود و در ۳ مورد بدون در نظر داشتن مسائل این‌چنینی، همه پایان‌نامه‌های درخواستی به کاربر عرضه می‌شود (احتمالاً پاسخ‌دهندگان متوجه منظور سؤال نشده‌اند).

درباره تسهیلات مورد درخواست مانند، امکان تهیه عکس یا اسکن؛ یادداشت‌برداری؛ امانت دهی پایان‌نامه برای خارج از مرکز، اظهارات متفاوت بوده است. در ۸ مورد امکان تهیه عکس یا اسکن از پایان‌نامه، ۱۲ مورد امکان یادداشت‌برداری از همه پایان‌نامه‌ها و ۹ مورد فقط از پایان‌نامه‌هایی که امکان تکثیر ندارند، فراهم می‌باشد. در مقابل ۵ نفر از پاسخ‌دهندگان اظهار کرده‌اند که امکان تهیه عکس یا اسکن، و ۱ نفر امکان یادداشت‌برداری، در ۳ مورد نیز امکان یادداشت‌برداری از برخی پایان‌نامه‌هایی که به دلایلی امکان تکثیر از آنها نیست را هم، به کاربر نمی‌دهند. در ۳ مورد امکان

امانت دهی سند برای همه متقاضیان، فراهم می‌باشد در حالی که ۸ نفر از پاسخ‌دهندگان اعلام کرده‌اند که سند را به خارج از مرکز امانت نمی‌دهند.

برخی از پایان‌نامه‌ها حاوی مطالبی هستند که لازم است مدتی از دسترس کاربران به دور بماند لذا در ۶ مورد اعلام شده است که ارائه این نوع پایان‌نامه‌ها به کاربر با تأخیری بیش از ۱ سال (۵ مورد) و یا در فاصله زمانی ۱۲-۶ ماه بعد (۱ مورد) انجام می‌شود. ۷ نفر از پاسخ‌دهندگان نیز بیان داشتند که ارائه تمام متن هیچ پایان‌نامه‌ای به کاربران با تأخیر نیست.

درباره هزینه ارائه پایان‌نامه نیز ۱۲ پاسخ‌دهنده اظهار کرده‌اند که ارائه آن به کاربر هزینه‌ای در بر ندارد و فقط در ۱ مورد با هزینه انجام می‌شود.

۴-۲-۱-۴- داده‌های بخش مدیریت فیزیکی

پاسخ‌های بدست آمده از بخش مدیریت فیزیکی پرسشنامه آرشیو فیزیکی در ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۴- مدیریت فیزیکی آرشیو فیزیکی

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	مدیریت فیزیکی		
۱	چه آسیب‌هایی ممکن است به پایان‌نامه‌ها وارد شود؟	فرسودگی	۵
		مشکلات محیطی	–
		مشکلات شیمیایی	۱
		مشکلات میکروبی	۳
		جمع	۹
۲	آیا نسخه چاپی تحت شرایط خاص حفاظتی، نگهداری می‌شود؟	بله	۲
		خیر	۹
		جمع	۱۱
۳	از کدام استاندارد کتابخانه‌ای برای حفاظت و نگهداری استفاده می‌کنید؟ نام ببرید.	Virginia tech's electronic, ETD-MS, MARC, Dublin core	
۴	نحوه حفاظت از نسخه چاپی پایان‌نامه‌ها چگونه است؟	separate room, in LASR, on shelves, hard copy in acid free archival envelopes and organize in a compact, stock library	

بررسی ویژگی‌های آرشیو... □ ۷۴

همانطور که جدول فوق نشان می‌دهد ۵ نفر از پاسخ‌دهندگان فرسودگی پایان‌نامه‌ها را مهم‌ترین آسیب آنها دانسته و ۳ نفر مشکلات میکروبی را معرفی کرده‌اند.

برای نگهداری نسخه چاپی پایان‌نامه‌ها در ۹ مورد شرایط ویژه‌ای اعمال نمی‌شود و در ۲ مورد پاسخ مثبت بوده است بدین معنا که نسخه کاغذی پایان‌نامه‌ها در شرایط ویژه و کنترل شده حفاظت می‌شوند.

درباره استاندارد کتابخانه‌ای حفاظت و نگهداری پایان‌نامه‌ها و نحوه حفاظت از نسخه چاپی آنها هر کدام از پاسخ‌دهندگان نظرات متفاوتی اظهار کرده‌اند (که در جدول ارائه شده است).

۴-۲-۱-۵- داده‌های بخش حقوق مالکیت

نتایج بدست آمده از بخش حقوق مالکیت پرسشنامه آرشیو فیزیکی در ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۵- حقوق مالکیت آرشیو فیزیکی

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	حقوق مالکیت		
۱	حقوق مالکیت آن متعلق به چه کسی است؟	دانشجو	۹
		دانشگاه	۲
		هر دو	۲
		جمع	۱۳
۲	آیا اجازه فروش و انتشار دارید؟	بله	۴
		خیر	۹
		جمع	۱۳
۳	آیا سهمی از فروش به مالک حقیقی و یا حقوقی پرداخت می‌شود؟	بله	-
		خیر	۱۲
		جمع	۱۲
	اگر بله، چند درصد؟	۵ تا ۱۰ درصد	-
		۱۰ تا ۱۵ درصد	-
		بیش تر	-
۴	قانون کپی رایت بکار گرفته می‌شود؟	بله	۱۰
		خیر	۳
		جمع	۱۳

ادامهٔ جدول ۴-۵

۷	بله	آیا فروش شما بر مبنای قوانین خاصی است؟	۵
۵	خیر		
۱۲	جمع		
۷	قوانین کپی رایت	اگر بله، چه قانونی؟	
-	حقوق مؤلف بومی		
۳	تفاهم نامه		
۱۰	جمع		

همانطور که در جدول ملاحظه می‌شود، حقوق مالکیت پایان‌نامه در ۹ مورد به دانشجو تعلق دارد و در ۲ مورد به دانشگاه و در ۲ مورد نیز به هردوی آنها مربوط می‌شود.

دربارهٔ فروش و انتشار پایان‌نامه در ۹ مورد پاسخ منفی بوده و در ۴ مورد مجاز به فروش و انتشار پایان‌نامه می‌باشند. در صورت فروش پایان‌نامه در ۱۲ مورد سهمی به مالک حقیقی و حقوقی آن پرداخت نمی‌شود. قانون حق امتیاز^۱ در ۱۰ مورد رعایت شده و در ۳ مورد پاسخ منفی می‌باشد.

فروش پایان‌نامه در ۷ مورد طبق قوانین حق امتیاز (کپی رایت) بوده و در ۳ مورد براساس تفاهم‌نامه انجام می‌شود.

^۱. copyright

۴-۲-۲- آرشیو دیجیتال

اکنون به بررسی پاسخ‌های پرسشنامه آرشیو دیجیتال می‌پردازیم:

۴-۲-۲-۱- داده‌های بخش فراهم‌آوری

۵ نفر به پرسشنامه آرشیو دیجیتال پاسخ دادند. نتایج آن در جدول زیر ارائه می‌شود:

جدول ۴-۶- فراهم‌آوری آرشیو دیجیتال

ردیف	موضوع		تعداد
	فراهم‌آوری		
۱	نسخه دیجیتالی پایان‌نامه را از کجا دریافت می‌کنید؟		دانشجو
			دانشگاه
			هر دو
			غیره
			جمع
۲	ارتباط مرکز نگهداری با فرد یا سازمان تولیدکننده سند چگونه است؟		تفاهم‌نامه
			آیین‌نامه کشوری
			اعلام عمومی خرید
			داوطلبانه
			اجباری
			تفاهم‌نامه اجباری
			جمع
۳	چگونه دریافت می‌کنید؟		سی دی
			بارگذاری برخط
			رایانامه
			برون خط و در دسترس
			جمع

^۱ - برخی پاسخ دهندگان روش‌های متعددی ابراز کرده‌اند.

ادامه جدول ۴-۶

۴	آیا برای تهیه دیجیتال (الکترونیکی) سند هزینه پرداخت می‌کنید؟	بله	۱
		خیر	۴
		جمع	۵
۵	آیا سند ارائه شده باید دارای ویژگی‌های خاصی (مانند فرمت، اندازه...) باشد؟	بله	۴
		خیر	۱
		جمع	۵

همانطور که در جدول ملاحظه می‌شود در بخش فراهم‌آوری نسخه دیجیتال پایان‌نامه‌ها، در ۲ مورد نسخه دیجیتال را از دانشگاه و ۱ مورد از دانشجو و ۲ مورد دیگر از هردو تهیه می‌کنند.

درباره نوع ارتباط با تولید کننده سند، در ۲ مورد ارائه به صورت داوطلبانه است و ارائه براساس تفاهم‌نامه؛ و یا اجباری و همین‌طور تفاهم‌نامه اجباری، هرکدام ۱ مورد بوده است.

نحوه دریافت فایل دیجیتال پایان‌نامه به صورت‌های متفاوتی انجام می‌شود (قابل ذکر است در این مورد پاسخ‌دهندگان شیوه‌های متعددی را در نظر دارند و به یک روش خاص اکتفا نمی‌کنند) ۳ مورد روش بارگذاری برخط؛ ۳ مورد رایانامه و ۲ مورد نیز سی دی را انتخاب کردند.

هنگام دریافت سند در ۴ مورد هزینه‌ای پرداخت نمی‌کنند در حالی که دریافت سند در ۱ مورد هزینه‌بر است. در ۴ مورد برای ارائه سند خصوصیات ویژه‌ای (مانند حجم سند و یا فرمت آن) قائل هستند.

۴-۲-۲- داده‌های بخش سازماندهی

پاسخ‌های بخش سازماندهی پرسشنامه آرشیو دیجیتالی در جدول زیر ارائه می‌شود:

جدول ۴-۷- سازماندهی آرشیو دیجیتالی

ردیف	موضوع		تعداد
	سازماندهی		
۱	آیا سندی که دریافت می‌شود فراداده‌ای به همراه دارد؟		بله ۴
			خیر ۱
			جمع ۵
۲	آیا اطلاعات دریافت شده مورد کنترل و پردازش قرار می‌گیرد؟		بله ۴
			خیر ۱
			جمع ۵
۳	آیا پردازش ساختاری سند الکترونیکی انجام می‌شود؟		بله ۴
			خیر ۱
			جمع ۵
۴	آیا پردازش محتوایی سند الکترونیکی انجام می‌شود؟		بله ۳
			خیر ۲
			جمع ۵
۵	آیا از استانداردهای فراداده‌ای خاص استفاده می‌کنید؟		بله ۴
			خیر ۱
			جمع ۵
	اگر بله، چه استاندردی؟		-
۶	برای تحلیل موضوعی از چه نوع کلیدواژه‌ای استفاده می‌شود؟		کلیدواژه مؤلف ۳
			کلیدواژه کنترل شده ۱
			هر دو ۱
			جمع ۵
۷	اگر از واژه‌های کنترل شده استفاده می‌کنید، چه نوع نمایه سازی بکار می‌برید؟		تزاروس ۱
			نمایه سازی آزاد ۱
			جمع ۲

در بخش سازماندهی آرشیو دیجیتالی، در ۴ مورد ارائه‌کننده سند لازم است به‌مراه آن مشخصات توصیفی پایان‌نامه را تکمیل کرده و ارسال نماید و در ۱ مورد تنها به ارائه سند اکتفا می‌شود.

درباره کنترل و پردازش اطلاعات دریافت شده ۴ مورد پاسخ مثبت بوده و در ۱ مورد، هیچ تغییری در سند ایجاد نمی‌شود.

طبق نظرات پاسخ‌دهندگان پرسشنامه دیجیتالی، سندهای دریافتی در ۴ مورد پردازش ساختاری و ۳ مورد پردازش محتوایی صورت می‌گیرد.

در پاسخ به استفاده از استاندارد فراداده‌ای ۴ مورد مثبت و ۱ مورد پاسخ منفی داشته‌ایم. در ۳ مورد برای تحلیل موضوعی پایان‌نامه از کلیدواژه‌هایی که مؤلف ارائه کرده استفاده می‌کنند و ۱ مورد از کلیدواژه‌های کنترل شده و ۱ مورد نیز از هر دو بهره می‌برند. نوع نمایه مورد استفاده پاسخ‌دهندگان در ۱ مورد تزاروس و در ۱ مورد نمایه‌سازی آزاد اعلام شده است.

۴-۲-۳- داده‌های بخش اشاعه

پاسخ‌های بخش اشاعه پرسشنامه آرشیو دیجیتالی در جدول زیر ارائه می‌شود:

ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۸- اشاعه آرشیو دیجیتالی

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	اشاعه		
۱	آیا برای استفاده از پایان‌نامه‌ها آیین نامه خاصی دارید؟	بله	۳
		خیر	۲
		جمع	۵
۲	آیا آیین نامه اشاعه در سایت قرار دارد؟	بله	۳
		خیر	۲
		جمع	۵

ادامه جدول ۴-۸

۳	به چه کسانی ارائه می‌شود؟	
	کاربران دوره کارشناسی	-
	کاربران ارشد و دکترا	-
	اعضای هیأت علمی	-
	همه متقاضیان (دسترسی باز)	۵
جمع		۵
۴	آیا ارائه آن به کاربر دارای محدودیت سطح است؟	
	بله	-
	خیر	۵
جمع		۵
	اگر بله، چه محدودیتی؟	
	۱۵ صفحه	-
	چکیده	-
	عناوین	-
	اطلاعات کتابشناختی	-
	جمع	-
۵	آیا ارائه دارای محدودیت زمانی، از تاریخ دفاع است؟	
	بله	۳
	خیر	۲
	جمع	۵
	اگر بله، چه مدت؟	
	۶ ماه پس از امتحان	-
	۶-۱۲ ماه بعد	۱
	بیش از ۱ سال	۲
	جمع	۳
۶	آیا کاربر در صورت نیاز می‌تواند آن را بارگذاری کند؟	
	بله	۵
	خیر	-
جمع		۵
۷	آیا راهنمای آموزش کاربران ارائه می‌شود؟	
	بله	-
	خیر	۵
	جمع	۵
	اگر بله، چگونه؟	
	فایل صوتی	-
	فایل تصویری	-
	فایل متنی	-
	غیره	-

ادامه جدول ۴-۸

۸	در صورت بروز اشکال کاربران چگونه می‌توانند با شما تماس داشته باشند؟	تلفن	۳
		رایانامه	۵
		حضور	-
		غیره	-
		جمع	۸
۹	آیا برای ارائه پایان‌نامه به کاربر هزینه دریافت می‌کنید؟	بله	-
		خیر	۵
		جمع	۵
	اگر بله، پرداخت به چه صورتی است؟	الکترونیکی	-
		حق اشتراک	-
		موردی	-
		بانک های اطلاعاتی	-

جدول فوق بیانگر آن است که برای استفاده از پایان‌نامه‌ها در ۳ مورد آیین‌نامه ویژه وجود دارد و در ۲ مورد از آیین‌نامه خاصی متابعت نمی‌شود. در هر ۳ مورد نیز کاربر می‌تواند آن را در سایت مشاهده نماید.

پایان‌نامه‌ها از طریق دسترسی باز در اختیار کلیه کاربران قرار دارد. و هیچ محدودیتی، غیر از محدودیت زمان مثلاً در ۲ مورد بیش از ۱ سال پس از امتحان؛ و در ۱ مورد ۱۲-۶ ماه بعد از آن، برای ارائه آنها اعمال نمی‌شود. در کلیه موارد در صورت نیاز کاربران می‌توانند آن را بارگذاری نمایند.

آموزش خاصی برای استفاده کاربران ارائه نمی‌شود اما در صورت بروز هرگونه اشکالی کاربران از طریق شماره تلفن ارائه شده در سایت و یا رایانامه با مسئولان تماس برقرار کرده و رفع اشکال نمایند.

در ارائه پایان‌نامه دیجیتال به کاربر نیز هیچ هزینه‌ای برای او منظور نمی‌شود.

۴-۲-۲-۴- داده‌های بخش ذخیره و بازیابی

برای آرشیو دیجیتال بخش ذخیره و بازیابی نیز در نظر گرفته شده است. پاسخ‌های این بخش در

جدول ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۹- ذخیره و بازیابی آرشیو دیجیتال

ردیف	موضوع	گزینه‌ها	تعداد
	ذخیره و بازیابی		
۱	به چه مدلی ذخیره و بازیابی می‌شود؟	ذخیرهٔ فراداده‌ای و ارتباط با مخازن داده‌ای	۵
		ذخیرهٔ پراکنده و جستجوی یکپارچه	-
		جمع	۵
۲	به چه فرمتی ذخیره می‌شود؟	Access	-
		MP3	-
		ARC info	-
		PDF	۵
		جمع	۵
		۳	چه استانداردهایی را در ذخیره و انتقال فراداده‌های کامل استفاده می‌کنید؟
Z39.50	۱		
Iso Marc	۱		
غیره: OAI-PMH	۱		
METS	۱		
جمع	۵		
۴	چه خروجی‌هایی از اطلاعات کتابشناختی داده می‌شود؟		
		Endnote	۱
		Bibotext	۱
		PDF	۲
		Word	-
		جمع	۴

مدل ذخیره و بازیابی داده‌ها، همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، ذخیره‌ فراداده و ارتباط به مخازن داده‌ای و فرمت ذخیره نیز PDF مشخص شده است.

در ذخیره و انتقال فراداده‌ها استانداردهای متفاوتی چون OAI-Iso Marc، Z39.50، RDF، PMH و METS مورد استفاده قرار می‌گیرند.

از اطلاعات کتابشناختی نیز بروندادهای PDF، Endnote و Bibtext ایجاد می‌شود.

۴-۲-۵- داده‌های بخش مدیریت فیزیکی

پاسخ‌های بدست آمده از بخش مدیریت فیزیکی پرسشنامه آرشیو دیجیتالی در ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۱۰- مدیریت فیزیکی آرشیو دیجیتالی

تعداد	گزینه‌ها	موضوع	ردیف
		مدیریت فیزیکی	
۳	پاک شدن فایل	چه آسیب‌هایی ممکن است به پایان‌نامه‌ها وارد شود؟	۱
۵	مخدوش شدن فایل		
۱	خراب شدن فایل		
۹	جمع		
-University of Canberra library standard. -Not a task for KNAW/DANS		چه استانداردی برای حفاظت و نگهداری استفاده می‌کنید؟ نام ببرید.	۲
-Hard copy in lib. & digital in DSpace. -Not a task for KNAW/DANS. - Back up our digital files daily, create copies on a frequent schedule (at least weekly), copy to tape frequently, and store tape locally and off-site. -Electronically in the Research Repository. -Electronically on the University's servers, and in		نحوه حفاظت فایل پایان‌نامه‌ها چگونه است؟	۳

print in the storage area of the Library. -In research repository. -Electronically on university Server and print in storage of library.		
--	--	--

همانطور که جدول فوق نشان می‌دهد پاسخ‌دهندگان پاک شدن؛ مخدوش شدن و خراب شدن فایل پایان‌نامه‌ها را مهم‌ترین آسیب آنها دانسته‌اند. معمولاً از استانداردهای خاص خود برای حفاظت از پایان‌نامه‌ها استفاده می‌کنند. تهیه نسخه پشتیبانی؛ نگهداری از پایان‌نامه‌ها در واسپارگاه‌ها، از روش‌های حفاظت از پایان‌نامه‌ها می‌باشد.

۴-۲-۶- داده‌های بخش حقوق مالکیت

نتایج بدست آمده از بخش حقوق مالکیت پرسشنامه آرشیو دیجیتالی در ذیل نشان داده می‌شود:

جدول ۴-۱۱- حقوق مالکیت آرشیو دیجیتالی

ردیف	موضوع	گزینه ها	تعداد
	حقوق مالکیت		
۱	حقوق مالکیت آن متعلق به چه کسی است؟	دانشجو	۴
		دانشگاه	—
		هر دو	۱
		جمع	۵
۲	آیا اجازه فروش و انتشار دارید؟	بله	۲
		خیر	۳
		جمع	۵
		۳	آیا سهمی از فروش به مالک حقیقی و یا حقوقی پرداخت می شود؟
خیر	—		
جمع	۲		
اگر بله، چند درصد؟	۵ تا ۱۰ درصد		
	۱۰ تا ۱۵ درصد	—	

ادامه جدول ۴-۱۱

-	بیش تر		
۲	جمع		
۵	بله	آیا قانون کپی رایت بکار گرفته می شود؟	۴
-	خیر		
۵	جمع		
۱	بله	آیا فروش شما بر مبنای قوانین خاصی است؟	۵
-	خیر		
۱	جمع		
۱	تفاهم نامه	اگر بله، چه قانونی؟	
-	حقوق مؤلف بومی		
-	قوانین کپی رایت		
۱	جمع		

همانطور که جدول فوق بیانگر آن است حقوق مالکیت پایان نامه به دانشجو تعلق دارد (۴ مورد)؛ اجازه فروش و انتشار در ۳ مورد منفی و در ۲ مورد مثبت و بر اساس تفاهم نامه صورت می گیرد و نیز ۵ تا ۱۰ درصد از فروش به دانشجو تعلق می گیرد؛ و قانون کپی رایت استفاده می شود.

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری

۵-۱- مقدمه

در این فصل به بررسی سؤالات پژوهش و نیز بحث و نتیجه گیری می‌پردازیم:

۵-۲- بحث و پاسخدهی به پرسش‌های پژوهش

بسیاری مؤلفان واسپارگاه‌های سازمانی را به عنوان گامی در جهت حرکت صحیح، از طریق مساعدت در اشاعه نتایج پژوهش به جامعه‌ای که تحقیق در آن انجام شده و سایر افراد مرتبط با تحقیق، می‌دانند. معتقد است می‌کنند. شرر^۱ معتقد است (۲۰۰۳) که «واسپارگاه‌های سازمانی امکان دستیابی به مطالب دانشگاهی را بدون موانع اقتصادی موجود، که معمولاً در کار انتشارات دانشگاهی وجود دارد، ایجاد می‌کنند» (Quoted in Corleley 2011). این پژوهش با هدف بررسی ویژگی آرشیوهای ملی و منطقه‌ای پایان‌نامه‌ها و تعیین ویژگی‌های مطلوب در آرشیو ملی پایان‌نامه‌های ایرانی انجام شده است. به این منظور ابتدا، با تنظیم سیاهه به بررسی خصوصیات آرشیوهای پایان‌نامه‌ها پرداخته و در مرحله بعد با استفاده از سیاهه، پرسشنامه‌های فیزیکی و دیجیتالی تنظیم شد. سؤالات پرسشنامه‌ها حول ۵ محور (فراهم آوری؛ سازماندهی؛ اشاعه؛ مدیریت فیزیکی و حقوق مالکیت) بود. پرسشنامه فیزیکی و دیجیتالی (که به زبان لاتین ترجمه شده و در پیوست ارائه شده است) برای مسئولان آرشیو پایان‌نامه‌ها در سراسر دنیا ارسال شده و پاسخ‌ها گردآوری شد. یافته‌های حاصل از پرسشنامه در فصل چهار آورده شده است. اکنون به پاسخدهی به سؤالات پژوهش می‌پردازیم:

سؤال ۱ و ۲ پژوهش:

۱- تأمین و دریافت پایان‌نامه‌ها در آرشیوهای فیزیکی و دیجیتالی به چه صورت است؟

۲- نحوه تعامل این مراکز تولید کننده پایان‌نامه‌ها (دانشگاه‌ها) به چه صورت است؟

پاسخ به این ۲ سؤال (سؤال ۱ درباره چگونگی تأمین پایان‌نامه‌ها و سؤال ۲ درباره تعامل ایجاد شده با تهیه کننده و یا ارائه دهنده سند) در بخش فراهم آوری پرسشنامه آورده شده است و بهمین لحاظ باهم مورد بررسی قرار می‌گیرند:

¹. Shearer

۵-۲-۱- بخش فراهم‌آوری پرسشنامه فیزیکی

در این بخش، ۱۳ پاسخ‌دهنده پرسشنامه فیزیکی به ۷ سؤال پاسخ دادند:

از آنجایی که سؤالات پرسشنامه بر مبنای فرآیند انجام کار است لذا لازم است برای نتیجه‌گیری و پاسخدهی به سؤالات پژوهش، چندین سؤال باهم مورد بحث قرار گیرند:

پاسخ‌دهندگان اظهار کرده‌اند که (در اکثر موارد ذکر شده) ارسال پایان‌نامه و یا رساله در هر دو شکل دیجیتالی و فیزیکی آن، در مدتی کم‌تر از ۶ ماه پس از امتحان (البته در برخی اوقات در فاصله زمانی ۶-۱۲ ماه پس از امتحان)، از طریق دانشجو؛ یا بر اساس قرارداد با دانشگاه؛ صورت می‌گیرد. در برخی اوقات ارسال پایان‌نامه و یا رساله دانشجویی شرطی برای فراغت از تحصیل محسوب می‌شود؛ مانند دانشگاه تورنتوی کانادا. در این صورت لازم است دانشجو پس از ارائه پایان‌نامه خود رسید آن را تحویل اداره فارغ التحصیلان نماید؛ در موارد کمی (۲ مورد) به صورت داوطلبانه، (این که مؤلفان تمایل چندانی برای ارائه پایان‌نامه‌های خود ندارند بحثی است که در بخش مالکیت حقوقی پایان‌نامه‌ها به آن می‌پردازیم) و یا از طریق دانشگاه؛ در برخی موارد از هر دو کانال دریافت می‌کنند گاهی از طریق دانشگاه و در بعضی مواقع از هر دو کانال، شاید برای اطمینان بیش‌تر و یا شاید بهر دو طریق هر کدام که امکان بیش‌تری داشته باشد و لزوماً انتخاب یک گزینه ملاک نبوده است، دریافت می‌کنند. در برخی موارد (۵ مورد) پس از دریافت پایان‌نامه، برای تأیید صحت و سقم آن یا با تهیه‌کننده سند و یا با مؤلف آن تماس برقرار کرده و از درستی سند اطمینان حاصل می‌شود و در بسیاری از مواقع (۸ مورد) با اعتماد به ارائه‌کننده و یا تهیه‌کننده سند اقدامی برای تأیید آن صورت نمی‌گیرد. اما، برای هماهنگی و یکپارچگی در داده‌ها، فرمت خاصی باید رعایت شود (۹ مورد)، لذا قبل از واسپاری پایان‌نامه، رعایت آن فرمت توصیه می‌شود. در ۴ مورد هیچ قالبی برای پذیرش پایان‌نامه‌ها ندارند که در این صورت پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها دچار پراکندگی داده شده، مثلاً در برخی موارد پایان‌نامه چکیده ندارد و یا موارد مشابه که نتیجه آن سردرگمی کاربر را بدنبال دارد.

در ایران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (ایرانداک) متولی دریافت و نگهداری نسخه‌ای از پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان کشور است. دانشگاه پس از تحویل نسخه دیجیتالی و چاپی پایان‌نامه از دانشجو آن را برای ایرانداک ارسال می‌کند، و به لحاظ این که یکی از شرایط فارغ التحصیلی، دریافت رسید ارائه پایان‌نامه از ایرانداک است، لذا دانشجویان مصرّ هستند تا پس از امتحان بلافاصله برای ارائه آن اقدام نمایند. مسئولیت بررسی صحت و سقم موارد تکمیل شده با دانشگاه است و چون از نظر دانشگاه تأیید شده است لذا ایرانداک موارد تکمیل شده را عیناً ثبت می‌کند.

دریافت پایان‌نامه (تقریباً همه موارد) هیچ هزینه‌ای در بر ندارد و کاملاً رایگان است. البته در برخی موارد مانند دانشگاه تورنتو برای آماده سازی پایان‌نامه‌شان دانشجویان کارشناسی ارشد باید ۴۶/۰۵ دلار و دانشجویان دکترا ۲۰ دلار به اداره فارغ التحصیلی دانشگاه بپردازند.

۵-۲-۲- بخش فراهم‌آوری پرسشنامه دیجیتالی

اکنون به بررسی پاسخ‌های ۵ پاسخ‌دهنده بخش فراهم‌آوری این پرسشنامه می‌پردازیم:

قابل ذکر این که تعداد کم پاسخ‌دهندگان این پرسشنامه، شاید به دلیل این است که قدمت این آرشیو به اندازه آرشیو فیزیکی پایان‌نامه‌ها نیست و لذا برخی مسائل آن هنوز دارای چالش‌هایی است و یا پاسخ‌دهندگان از نحوه انجام آن اطلاعات چندانی ندارند.

پاسخ‌دهندگان پرسشنامه اظهار کرده‌اند که دریافت نسخه دیجیتالی پایان‌نامه به صورت‌های متفاوت و ممکن از جمله بر روی سی دی، یا بصورت رایانامه و گاهی نیز به صورت بارگذاری برخط، است. دریافت این نسخ به صورت‌های مختلفی چون: قرارداد امضا شده با دانشگاه؛ اجباری و شرطی (برای فراغت از تحصیل) (۲ مورد)؛ و در مواردی نیز بطور داوطلبانه (۲ مورد) از طریق دانشجوی؛ و یا از طریق دانشگاه و در برخی موارد از هر دو کانال (شاید برای اطمینان بیشتر و یا شاید بهر دو طریق هر کدام که امکان بیش‌تری داشته باشد و لزوماً انتخاب یک گزینه ملاک نبوده است)، انجام می‌شود. اما، در اکثر موارد برای هماهنگی و یکپارچگی در داده‌ها، فرمت خاصی (که قبل از واسپاری پایان‌نامه رعایت آن فرمت پیشنهاد می‌شود) باید رعایت شود (۴ مورد)، لذا در صورت عدم قالب خاصی برای پایان‌نامه‌ها، پایگاه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها دچار تشتت و پراکندگی داده‌ها شده و برای کاربر نیز سردرگمی دارد. در زمان دریافت پایان‌نامه (تقریباً همه موارد) هیچ هزینه‌ای برای آن پرداخت نشده و به طور رایگان دریافت می‌شود (۴ مورد).

در شیوه نامه ایرانداک نیز قید شده که هر پایان‌نامه ثبت شده که مرحله دفاع و اصلاحات نهایی را پشت سر گذاشته باشد، می‌بایست برای مجموعه‌سازی به هر دو شکل چاپی و الکترونیکی تحویل سازمان متولی گردد.

نسخه چاپی و الکترونیکی تحویل شده می‌بایست عیناً منطبق با نسخه نهایی مورد تأیید هیأت داوران باشد.

سؤال ۳ پژوهش:

۳- چه نوع پردازشی بر روی پایان‌نامه‌ها صورت می‌گیرد؟

پاسخ به این سؤال در بخش سازماندهی پرسشنامه آورده شده است.

۵-۲-۳- بخش سازماندهی پرسشنامه فیزیکی

در این بخش، ۱۳ پاسخ‌دهنده پرسشنامه فیزیکی به ۴ سؤال پاسخ دادند.

برای ارسال پایان‌نامه‌ها، در ۵ مورد تهیه کننده و یا ارائه کننده پایان‌نامه لازم است به همراه آن یکسری مشخصات اضافی توصیفی پایان‌نامه را تکمیل کرده و ارسال نماید عبارت دیگر پایان‌نامه بانضمام فراداده ارسال می‌شود. در بقیه موارد تنها به دریافت پایان‌نامه اکتفا می‌شود. در مواقعی که پایان‌نامه چاپی دریافت می‌شود حضور خود مسند تنها گویای مشخصات توصیفی و فرامتنی است لذا در این مواقع تکمیل کردن مشخصات پایان‌نامه ضرورتی ندارد.

تقریباً اکثر پایان‌نامه‌های دریافت شده بدون هیچگونه تغییر و یا کنترل و پردازشی بر روی آنها مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. کنترل و پردازش پایان‌نامه‌ها که از آن نوعی در کتابداری نمایه سازی^۱ یاد شده و در واقع ثبت و ضبط محتوای اطلاعاتی مدارک با استفاده از روش‌های گوناگون به منظور سازماندهی اطلاعات به قصد سهولت بازیابی است.

نمایه‌سازی دارای انواع متفاوت است که پرکاربردترین آنها: نمایه‌سازی کنترل شده^۲ (استفاده از واژگان کنترل شده بدین معناست که نمایه سازان محدود به استفاده از توصیفگرهایی هستند که در واژگان مربوط وجود دارد. به عبارت دیگر واژگان کنترل شده شامل توصیفگرهایی است که مجاز شناخته شده‌اند و به کارگیری آنها باعث می‌شود تا از طریق کنترل مترادفات بیان‌های زبان طبیعی کاهش یافته و بالطبع قابلیت پیش بینی تا حد زیادی افزایش یابد) و نمایه سازی آزاد^۳ (در نمایه سازی آزاد، نمایه ساز و یا مؤلف هر اصطلاحی را که به ذهنش برسد و آن را برای توصیف متن مناسب بداند، استفاده می‌کند و آن را به متن منتسب می‌کند) کتابداران علوم پزشکی دانشگاه جندی شاپور

^۱. indexing

^۲. Controlled Indexing

^۳. Free indexing

(۱۳۹۱). (این نمایه معمولاً با استفاده از عنوان؛ موضوع؛ فهرست مندرجات؛ مقدمه؛ چکیده و در مواردی از متون پایان‌نامه انجام می‌شود). در نمایه سازی کنترل شده کنترل توصیفگرها، با استفاده از اصطلاحنامه‌های ترجمه شده (موجود در رشته‌های مختلف مانند مش برای رشته‌های پزشکی، اصفی برای علوم انسانی و...) و تزاروس آنلاین و یا اریک انجام می‌شود. در پاسخ‌های داده شده ۵ مورد هردو روش، و موارد محدودی (۳ مورد) کلید واژه‌های مؤلف را، برای تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌ها، مورد استفاده قرار می‌دهند. در موارد کمی نیز اساساً هیچگونه کنترلی بر روی داده‌ها انجام نمی‌شود (۷ مورد).

در ایرانداک، نسخه فیزیکی و دیجیتالی پایان‌نامه به همراه فرم تکمیل شده مشخصات آن (بومی و تعیین شده از طرف ایرانداک)، که تحت وب و شامل ۴۰ آیتم بوده که دانشجو آن را تکمیل و توسط دانشگاه ارسال می‌شود. ایرانداک نیز همانطور که قبلاً ذکر شد پایان‌نامه دریافتی را بهمان صورت در دسترس قرار می‌دهد.

۵-۲-۴- بخش سازماندهی پرسشنامه دیجیتالی

پاسخ‌دهندگان این بخش پرسشنامه دیجیتالی به ۷ سؤال پاسخ دادند.

در اکثر اوقات سند دیجیتالی به همراه فراداده‌ای که در آن مشخصات توصیفی پایان‌نامه آورده شده است (۴ مورد) دریافت می‌شود. مشخصات توصیفی پایان‌نامه‌ها مخصوصاً در سند دیجیتالی اهمیت زیادی دارد زیرا بسیاری از اوقات صفحات اولیه سند بر اثر نقل و انتقالات تحت تأثیر عوامل مختلف مبتلا به از بین می‌رود و وجود این فرم به عنوان شناسنامه سند ضروری است.

برای ایجاد مجموعه‌های دیجیتالی مناسب، لازم است تا استانداردهای مناسبی برای توصیف، ساختاردهی، مدیریت و میان کنش پذیری اشیا انتخاب شود. بر این اساس می‌توان شرایطی را برای استانداردهای ابرداده‌ای مناسب به شرح زیر مطرح نمود.

- ۱- استاندارد باید قابل کاربرد و منطبق بر اساس نیازهای کاربران باشد.
- ۲- استانداردها ممکن است در طول کار تغییر کنند، لازم است تا تعدیل پذیر باشند.
- ۳- مهارت‌های مورد نیاز برای کار با استانداردها مهم است.
- ۴- استانداردها باید پشتیبانی شوند.

۵- استانداردها باید در برآوردن اهداف موسسه موثر باشند (زارعی ۱۳۹۱).

اکثر سندهای دریافتی مورد هر دو پردازش ساختاری و محتوایی، جز در موارد معدودی، قرار می‌گیرند.

پردازش ساختاری پایان‌نامه‌ها مواردی مانند تبدیل به فایل PDF، RDF و یا تبدیل پایان‌نامه‌های لاتین به فایل WORD و مواردی از این قبیل است.

پردازش محتوایی سند دیجیتالی نیز که به منظور جستجو گزارش‌گیری بر اساس پارامترها و کلمات کلیدی موضوعی اسناد است، در ۳ مورد انجام می‌شود.

پردازش فراداده‌ها (که تقریباً اکثر پاسخ دهندگان، به جز یک مورد، به آن پاسخ مثبت دادند) معمولاً براساس استاندارد خاصی انجام می‌شود. زارعی (۱۳۹۱) تقسیم‌بندی انواع استانداردهای فراداده‌ای، که برای موارد مختلف استفاده می‌شوند، را بشرح زیر بیان می‌کند:

استانداردهای حوزه مجموعه‌سازی اشیای دیجیتالی:

DOI-۳ TEXT MD-۲ PREMIS - ۱

استانداردهای حوزه سازماندهی اطلاعات اشیای دیجیتالی:

۱- MARC XML -۲ DUBLIN COR -۳ MODS -۴ MADS -۵ XTM -۶
EGMS -۷ GILS -۸ GLS -۹ GISAD -۱۰ TEXT -۱۱ EAD.

استانداردهای حوزه مدیریت اطلاعات اشیای دیجیتالی:

MIX -۲ METS - ۱

استانداردهای میان‌کنش پذیری اشیای دیجیتالی:

SOA -۶ Z.39.50 -۵ XML -۴ CQL -۳ NET REF -۲ SQU/SRW - ۱

در تحلیل موضوعی همانطور که در بخش فیزیکی به آن اشاره شد، ممکن است بصورت نمایه سازی آزاد و یا نمایه سازی کنترل شده باشد. در این قسمت پاسخ دهندگان (۳ مورد) کلیدواژه‌های مؤلف

و (۱ مورد) هردو (کلیدواژه‌های مؤلف و واژه‌های کنترل شده) را برگزیدند. درباره استفاده از نوع واژه‌های کنترل شده (۱ مورد) تزاروس و (۱ مورد) نمایه سازی آزاد بود.

در ایرانداک همانطور که قبلاً ذکر شد هیچگونه دخل و تصرفی بر روی پایان‌نامه‌ها انجام نمی‌شود و مدارک و فراداده‌های ضمیمه آنها بهمان صورتی که از طرف دانشگاه ارسال می‌شود مورد بهره برداری کاربر قرار می‌گیرد. استفاده از کلیدواژه‌های کنترل شده باعث سهولت در بازیابی مدرک می‌شود و عدم استفاده از آن بمعنای عدم برخورداری از کاربرد یکسان واژه‌ها در تعاریف آنها است لذا دستیابی و بازیابی مدرک خاص با مشکل مواجه است.

سؤال ۴ پژوهش:

۴- ارائه خدمات اطلاعاتی بر اساس پایان‌نامه‌ها در این آرشیوها از نظر نوع خدمات و دریافت کنندگان خدمات و شرایط ارائه خدمات چگونه است؟
پاسخ این سؤال در بخش اشاعه پرسشنامه است. به بررسی پاسخ‌ها می‌پردازیم:

۵-۲-۵- بخش اشاعه پرسشنامه فیزیکی

۱۳ پاسخ دهنده این بخش به ۱۱ سؤال پرسشنامه پاسخ دادند:

دسترسی دادن به پایان‌نامه‌ها طبق دستورالعملی خاص، که احتمالاً داخلی است، انجام می‌شود. در این دستورالعمل شرایط کاربران، نحوه استفاده، سطح استفاده و سایر موارد مورد نیاز آن مشخص شده است. وجود این چنین آیین‌نامه‌هایی (که نمونه آنها در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران و یا مرکز اسناد و کتابخانه ملی وجود دارد) در سازمان‌ها و مراکز ارائه کننده این خدمات ضروری است و عدم وجود آن منجر به برخوردهای موضعی برای کاربران و هم چنین مراکز می‌شود.

طبق پاسخ‌های پرسشنامه، استفاده از تمام متن پایان‌نامه‌ها در محل، برای تمامی کاربران و متقاضیان بدون هیچگونه محدودیتی (در تعداد صفحات و یا مثلاً چکیده و غیره) و هزینه‌ای امکان‌پذیر است. در صورتی که کاربر بخواهد می‌تواند، در برخی موارد (۴ مورد)، تمام متن پایان‌نامه را بر روی سی دی و یا هر امکان دیگری که مورد نظر کاربر است؛ می‌تواند یادداشت برداری، عکس و یا اسکن؛ کپی نماید. اما در پایگاه داده‌ها مواردی را تعیین کرده‌اند تا مؤلف پایان‌نامه بتواند در مورد آنها، هنگام ارائه پایان‌نامه خود، تصمیم‌گیری نماید. یکی از آنها در نظر گرفتن محدودیت در زمان اشاعه

پایان‌نامه است. در برخی از پایان‌نامه‌ها مؤلف در آن به کشف جدیدی نائل شده و یا مطلب تازه‌ای را بدست آورده و یا حتی در نظر دارد تا مقاله‌ای، قبل از اشاعهٔ پایان‌نامهٔ خود ارائه نماید، و یا کشف و اختراع خود را به ثبت رساند، این فرصت برای مؤلف ایجاد می‌شود (۴ مورد). در پایگاه اطلاعاتی دانشگاه تکزاس آمده است؛ چنانچه کسی درخواست نماید که پایان‌نامه‌اش بمدت یکسال، برای ثبت اختراع و یا موارد دیگر، در دسترس عموم قرار نگیرد. درخواست او باید مورد موافقت استاد مشاور قرار گیرد و هنگام تحویل پایان‌نامه به اداره فارغ التحصیلان ارائه نماید. در غیر این صورت پایان‌نامه برای اداره فارغ التحصیلان ارسال شده و بر روی وب سایت دانشگاه قابل دستیابی می باشد (دسترسی در ۲۵/۶/۲۰۱۰).

در مواقع دیگر بدون در نظر داشتن چنین مسائلی بمحض دستیابی به پایان‌نامه آن را در اختیار عموم قرار می‌دهند شاید در چنین مواقعی این هماهنگی‌ها با ادارهٔ فارغ التحصیلان صورت می‌گیرد. هم‌چنین در برخی موارد به‌مراه پایان‌نامه فراداده‌ای است مثلاً سی دی و یا موارد دیگر.. که امکان تکثیر برای آن نیست (مثلاً مراحل اجرای فعالیتی در آن ثبت شده است) در چنین موارد می‌توان فقط از روی پایان‌نامه یادداشت برداری نمود (۹ مورد). دستیابی به نسخه‌ای از پایان‌نامهٔ چاپی، به صورت امانت، احتمالاً با پرداخت هزینهٔ آن، برای همهٔ متقاضیان امکان پذیر است (۳ مورد). در بقیهٔ موارد یا امانت دهی پایان‌نامه‌ها انجام نمی‌شود و یا شاید تنها مختص اعضای آن دانشگاه باشد.

کمیتهٔ راهبردی نظام اطلاع رسانی علم و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۸۸) برای ایرانداک نیز شیوه‌نامه‌ای بمنظور ثبت، سازماندهی و اشاعهٔ پایان‌نامه‌های ایرانی ارسال کرده و در آن تمامی مراحل اجرای کار از ابتدا و نیز تعیین سطوح دستیابی مشخص شده است. بر این اساس:

ارائهٔ اطلاعات کتابشناختی و چکیده (تخصصی و ترویجی) به صورت کامل، بر مبنای استاندارد و به صورت رایگان الزامی است.

مشاهده تمام متن، با در نظر گرفتن سطوح و اطلاعات قابل دسترسی برای اعضا میسر خواهد بود.

سطح بندی پایان‌نامه‌های خاص به لحاظ قابلیت اشاعه

نماینده مؤسسه هنگام ارسال پایان‌نامه به سازمان متولی، یکی از سطوح زیر را برای مدت محدود یا به صورت دائمی برای اشاعهٔ پایان‌نامه‌های خاص تعیین می‌کند:

سطح اول: پایان‌نامه‌ای که با قید غیر قابل اشاعه از سوی ثبت کننده آن، تا موعد مقرر (تاریخ تعیین شده)، غیر قابل اشاعه خواهد بود.

سطح دوم: فصل یا فصولی از پایان‌نامه که توسط نماینده مؤسسه مشخص می‌شود تا موعد مقرر (تاریخ تعیین شده)، غیر قابل اشاعه خواهد بود.

۵-۲-۶- بخش اشاعه پرسشنامه دیجیتالی

۵ پاسخ دهنده این بخش به ۹ سؤال پاسخ دادند:

دستیابی به پایان‌نامه‌های دیجیتالی بر اساس دستورالعمل خاصی، که برای اطلاع کاربران بر روی وب سایت مربوطه قابل رؤیت است، (۳ مورد) انجام می‌شود. در بقیه موارد آیین‌نامه‌ای برای دستیابی به پایان‌نامه‌ها ندارند. در هر دو صورت تمامی پایان‌نامه‌های موجود بدون محدودیت سطح دستیابی و بصورت قفسه باز، در اختیار کلیه کاربران قرار دارد. در برخی موارد (۳ مورد) پایان‌نامه‌های دریافتی پس از برگزاری امتحان و با تأخیری، حدود یکسال و یا بیش‌تر، در دسترس قرار می‌گیرند: تمامی پایان‌نامه‌ها قابل بارگذاری هستند. بسته راهنمای آموزشی برای کاربر ارائه نمی‌شود اما پیش‌بینی‌های لازم برای مواردی که کاربر در صورت بروز مشکل بتواند، آنرا از طریق رایانامه و تلفن، برطرف نماید، صورت گرفته است. دستیابی به پایان‌نامه‌ها رایگان می‌باشد.

سؤال ۵ پژوهش:

۵- چگونگی ذخیره و حفاظت از پایان‌نامه‌ها به شکل فیزیکی و دیجیتالی به چه صورت است؟ پاسخ این سؤال در بخش مدیریت فیزیکی و ذخیره و بازیابی (پرسشنامه دیجیتالی) آورده شده است.

۵-۲-۷- بخش مدیریت فیزیکی پرسشنامه فیزیکی

در این بخش پاسخ‌دهندگان درباره آسیب‌های احتمالی پایان‌نامه‌ها و نحوه حفاظت از آنها مورد پرسش قرار گرفتند. آنها به ۴ سؤال پاسخ دادند.

در ابتدای این بخش باید دید چه عواملی دشمنان مواد کتابخانه‌ای هستند؟

(۱) حوادث طبیعی مانند: آب (سیل) - آتش - زمین لرزه و جنگل‌ها

(۲) آسیب‌هایی که بر اثر اهمال انسان به مواد کتابخانه‌ای وارد می‌شوند: مانند علامت‌گذاری در

آنها، صحافی، و کاربرد نوار چسب‌های حساس و غیره.

(۳) اوضاع و احوال اقلیمی مانند: دما- رطوبت.

۴) روشنایی و تاریکی.

۵) هوا

۶) جانوران و حشرات موذی.

۷) قارچ‌ها.

۸) اسیدها (پرتو ۱۳۷۶، ۳۱).

در بسیاری از کشورها کوشش‌هایی برای جلوگیری از فرسودگی و از بین رفتن مواد کتابخانه‌ای به عمل آمده است؛ اما غالب کتابخانه‌ها برای جلوگیری از فساد مواد هنوز مشکلات بسیاری دارند. درصد قابل توجهی از منابع کاغذی تهدید به خرابی و پوسیدگی هستند که باید محافظت شوند.

پاسخ‌دهندگان (۶ مورد) فرسودگی، (۳ مورد) مشکلات میکروبی و (۱ مورد) مشکلات شیمیایی را عامل آسیب‌رسانی به پایان‌نامه‌ها معرفی کرده‌اند. فرسودگی مواد کتابخانه‌ای و یا پایان‌نامه‌ها بر اثر گذشت زمان حاصل می‌شود.

واژه‌های حفاظت و نگهداری^۱ اغلب به‌جای یکدیگر به کار می‌روند، و به‌نظر می‌رسد وجه تمایز روشنی میان این دو واژه وجود ندارد. واژه نگهداری، واژه‌ای اخص و عینیت‌مدار است، و حال آنکه

واژه حفاظت، مفهوم وسیع‌تری دارد که واژه‌های^۲ محافظت، نگهداری^۳، و مرمت^۴ را نیز دربر می‌گیرد. حفاظت و نگهداری^۵ فعالیتی میان‌رشته‌ای است و نیازمند همکاری نزدیک حرفه کتابداری، حرفه حفاظت و نگهداری، فراهم‌آوردگان مواد و خدمات، و جامعه علمی شامل متخصصان شیمی و رایانه است. حفاظت مواد کتابخانه‌ای موضوعی در حال گسترش است و در حال حاضر تعداد معدودی دوره آموزشی جامع در این زمینه وجود دارد؛ آثار مکتوب در این حوزه به‌سرعت در حال رشد است که بعضی از آنها بی‌ثمرند یا از کیفیت‌های متفاوتی برخوردارند؛ استانداردهای معدودی برای این کار وجود دارد؛ و پرسش‌های فنی بسیاری باقی است که هنوز هم نیازمند راه‌حل است. در کتابخانه‌های بزرگی که با مشکلات پوسیدگی در حجم انبوه مواجه هستند، برنامه‌ای ویژه حفاظت و

^۱ . Preservation
^۲ . Conservation
^۳ . Protection
^۴ . Maintenance
^۵ . Restoration

نگهداری، با رهیافتی مرحله‌بندی‌شده می‌تواند طراحی شود؛ به این شکل که ابتدا کارهای ساده‌تر و کم‌هزینه‌تر را انجام دهند و کارهای پرهزینه‌تر و پیچیده‌تر را به بعد موکول کنند. عنصر کلیدی در اینجا اقدام به برنامه‌ریزی اجرایی است. نخستین گام‌ها باید مشتمل بر موارد زیر باشد: بازرسی تسهیلات فیزیکی ذخیره، بررسی مجموعه برای تعیین گستردگی پوشیدگی بین مواد موجود در مجموعه (در قالب‌های مختلف)، ترسیم چارچوب برنامه‌ای واقع‌بینانه از اقداماتی که با بودجه و واقعیت‌های مربوط به کارکنان کتابخانه‌ای خاص تناسب داشته باشد، طراحی برنامه آمادگی در برابر سوانح، و بازیافت مواد (نیکنام ۱۳۹۱).

در (۹ مورد) شرایط ویژه‌ای برای نگهداری نسخه‌های چاپی، در نظر گرفته نمی‌شود.

در ایجاد شرایط ویژه؛ مهم‌ترین عامل در توقف فساد کنترل محیط است. تهویه مطبوع، نور مناسب و نظافت کتابخانه بیش از هر چیزی فساد و زوال مواد کتابخانه‌ای را به تأخیر می‌اندازد (پرتو ۱۳۷۶، ۱۱۱). در صورت برقراری شرایط محیطی مناسب می‌توان از فساد بسیاری از مواد کتابخانه‌ای جلوگیری نمود.

برای حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه‌ای همانطور که ذکر شد استاندارد خاصی وجود ندارد و استانداردهایی که از طرف پاسخ‌دهندگان ابراز شده یا استانداردهای بومی مانند دانشگاه ویرجینیای^۱ آمریکا، و یا همانطور که پیش‌تر ذکر شده استانداردهای فراداده‌ای حوزه مجموعه‌سازی اشیای دیجیتال (MS, MARC, Dublin Core) است که برای موارد مختلف استفاده می‌شوند.

درباره نحوه حفاظت از نسخه‌های چاپی پایان‌نامه‌ها نیز هریک از پاسخ‌دهندگان پاسخ‌های متفاوتی بیان داشتند از جمله: نگهداری در قفسه؛ در پاکت‌هایی که آنها را از دست جانوران موزی و گرد و غبار و نور درامان نگهدارد؛ و در انبار کتابخانه.

۵-۲-۸- بخش مدیریت فیزیکی و ذخیره و بازیابی پرسشنامه دیجیتالی

حفاظت و نگهداری در مورد اسناد دیجیتالی به معنای نسخه‌برداری است و البته نه نسخه برداری معمولی بلکه انتقال اطلاعات روی محل‌های جدید با قالب‌های جدید و به کمک ویرایش‌های جدید نرم‌افزارهای مورد استفاده. مهم‌ترین مسئله در دوام اطلاعات در اسناد دیجیتالی این است که دوام آنها

^۱. Virginia techs electronic

به چگونگی نسخه‌برداری و محل‌های ذخیره اطلاعات بستگی دارد (نعمتی انارکی و پورنقی ۱۳۸۹). یکی از مزیت‌های اصلی منابع الکترونیکی توانایی محافظت از آنها در داخل مجموعه در برابر پوسیدگی و لطماتی بود که غالباً در اثر استفاده رخ می‌دهد.

در پاسخ به سؤال آسیب‌های وارده، موارد مورد نظر پاک شدن فایل، مخدوش شدن فایل، و خراب شده آن بود. که پاسخ‌دهندگان، پاک شدن فایل (۳ مورد) را به‌عنوان مهم‌ترین عامل و پس از آن مخدوش شدن و خراب شدن فایل (هر کدام ۱ مورد)، اعلام نمودند.

برای حفاظت فیزیکی و معنوی از منابع اطلاعاتی کتابخانه دیجیتال روش‌هایی را که می‌توان برگزید به این شرح است: جلوگیری از آسیب‌های احتمالی منابع دیجیتالی، ایجاد راه‌هایی برای نگهداری دراز مدت اطلاعات، تهیه نسخه‌های اضافی و نگهداری آنها در مکان‌های متفاوت، ایجاد استانداردهای نگهداری برای ذخیره‌سازی مناسب و اشتراک مواد به صورت دیجیتالی؛ امنیت اطلاعات و جلوگیری از ورودی‌های غیر مجاز و جلوگیری از استفاده‌های غیرقانونی به منظور حمایت از حقوق اقتصادی و جانبی و دیگر حقوق یاد شده، جلوگیری از ورود ویروس‌های رایانه‌ای و مهاجمین اینترنتی و استفاده از راه‌های ایجاد امنیت در شبکه مانند: استفاده از دیوارهای آتش، امضاهای رقومی و ... (مهدوی ۱۳۸۸).

درباره نحوه حفاظت از فایل‌های پایان‌نامه را تهیه نسخه پشتیبانی، نگهداری در سرور دانشگاه، واسپارگاه و مخزن پژوهشی اعلام نموده و عموماً استاندارد بومی حفاظتی خود را، مانند استاندارد کتابخانه دانشگاه کبیر^۱ برای پایان‌نامه‌ها مورد استفاده قرار می‌دهند.

حال به بخش ذخیره و بازیابی پرسشنامه دیجیتالی می‌پردازیم.

فعالیت‌هایی که برای تحلیل و سازماندهی مدارک و منابع صورت می‌گیرد ذخیره اطلاعات، و تلاش‌هایی که برای یافتن یک یا چند مدرک از میان انبوه مدارک ذخیره شده انجام می‌شود بازیابی اطلاعات نام دارد. نظام‌هایی که این جریان‌ها در آنها روی می‌دهد نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات خوانده می‌شود. نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات معمولاً به منظور دسترس‌پذیر کردن مجموعه‌ای

^۱. university of Canberra library standard

از منابع اطلاعاتی برای استفاده کننده‌ای که مایل به کسب این اطلاعات است طراحی می‌گردد. اطلاعاتی که در نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات ذخیره می‌شود یا صرفاً شامل داده‌های کتابشناختی است، مانند مشخصات کتاب‌ها، اسناد و مدارک، و مقاله‌های مجلات؛ یا اصل مدرک است که همراه مشخصات آن عرضه می‌شود. حالت اخیر پایگاه داده‌های تمام متن نام دارد (بهمن آبادی ۱۳۹۱).

شیوه‌های بازیابی اطلاعات را می‌توان در نگاه کلی به دو دسته:

- نظام‌های مبتنی بر انطباق مطلق و

- نظام‌های مبتنی بر انطباق نسبی، تقسیم کرد (همان).

فنون انطباق مطلق در حال حاضر در بسیاری از نظام‌های سنتی بازیابی اطلاعات مورد استفاده قرار می‌گیرد. پرس‌وجوها در این روش معمولاً با استفاده از عملگرهای بولی تدوین می‌شوند و، برای بازیابی، تنها انطباق واژه‌های پرسش با عبارت‌های موجود در مدرک کفایت می‌کند.

در انطباق نسبی یا انطباق برتر^۱ این امکان وجود دارد که نظام بازیابی را بتوان با ورود رشته‌ای از اصطلاحات که بیانگر نیاز اطلاعاتی هستند، بدون استفاده از عملگرهای بولی، جست‌وجو کرد. در این نوع، نظام دنبال قطعاتی از متن می‌گردد که بهترین انطباق را با رشته ورودی داشته باشد. بنابراین، اگر رشته اصلی شامل پنج کلمه باشد و مدرکی در بانک اطلاعاتی نیز کل پنج واژه را دربرگیرد این مدرک حداکثر وزن ممکن را گرفته و در رأس سیاهه موارد بازیابی رشته قرار می‌گیرد (همان).

در این بخش پاسخ‌دهندگان به ۴ سؤال مدل؛ فرمت؛ استانداردهای ذخیره‌سازی و خروجی‌های ارائه شده پاسخ دادند.

درباره ذخیره‌سازی اطلاعات، «صمیعی» معتقد است که هم اکنون کتابخانه‌ها در حال ذخیره‌سازی فراداده‌ها به سه شیوه متفاوت هستند. متداول‌ترین شیوه، ذخیره‌سازی جداگانه فراداده در یک پایگاه اطلاعاتی است. شیوه دوم ذخیره‌سازی با ایجاد پیوند بین فراداده و اشیای اصلی به وسیله استفاده شناسگرهای دائمی است. در شیوه سوم، ذخیره‌سازی بطور جداگانه در داخل واسپارگاه انجام

^۱. Best match

می‌شود. در این شیوه ممکن است فراداده‌ها همراه با فایل‌های محتوایی مربوطه دسته‌بندی شود. اینکه چگونه فراداده‌ای ذخیره‌سازی می‌شود، تا حدی به نوع فراداده مرتبط بستگی دارد (صمیعی ۱۳۸۹، ۳۷).

پاسخ دهندگان درباره مدل ذخیره‌سازی متفقاً شیوه متداول را برگزیدند (ذخیره فراداده و ارتباط با مخازن داده‌ای).

پس از ساخت آرشیوها، یکی از مسائل مهم، ذخیره‌سازی اطلاعات در فرمت‌های استاندارد و پرکاربرد و رسانه‌ها و ابزارهای ذخیره‌سازی انبوه است. انواع متنوعی از فرمت‌ها برای انواع منابع اطلاعاتی (اعم از متنی، تصویری، دیداری و شنیداری، صفحات وب، پایگاه‌های اطلاعاتی) وجود دارد. از آنجایی که فرمت‌های فایل در معرض متروک ماندن فناورانه و نرم‌افزاری هستند، گزینش فرمت‌های فایل هم برای تولید و هم برای حفاظت بلندمدت بسیار مهم و اساسی است. فایل‌های استاندارد و پرکاربرد برای فایل‌های متنی پی.دی.اف، فایل‌های تصویری فرمت تیف و جیپگ، فایل‌های دیداری و شنیداری فرمت دبلیو.ای.وی و ام.پی.ای.جی، فایل‌های پایگاه‌های اطلاعاتی فرمت اکسس، فایل‌های صفحه گستر فرمت اکسل، نظام‌های جغرافیایی فرمت آرک اینفو، فایل‌های گرافیکی فرمت کد، وب سایت‌ها فرمت آرک-ای.ای، هستند. در کتابخانه‌ها باید از هر ماده، سه نسخه فایل تهیه و نگهداری شود: ۱- نسخه مادر یا اصلی؛ ۲- نسخه دستیابی و ۳- نسخه آرشیوی. هریک از این فایل‌ها باید در فرمت‌های متفاوتی ذخیره شوند (همان).

همانطور که ذکر شد برای فایل‌های متفاوت فرمت‌های متفاوت وجود دارد اما پاسخ‌دهندگان از میان فرمت‌های ارائه شده تماماً پی.دی.اف (PDF)، را که فایل استاندارد متنی است، برگزیدند. احتمالاً این گزینه به علت استفاده زیادی که برای فایل‌های متنی دارد شناخته شده‌تر می‌باشد، لذا عدم انتخاب سایر گزینه‌ها حاکی از عدم استفاده آنها نیست شاید بدلیل شناخت کم‌تر پاسخ‌دهندگان از آنها است.

استانداردهای مورد استفاده در ذخیره و بازیابی اطلاعات: در ذخیره و انتقال فراداده استاندارد خاصی مورد استفاده نیست بلکه هر کدام به مقتضیات خود از استاندارد خاصی متابعت می‌کنند. در مراکز مورد پرسش استانداردهای مورد استفاده ایزو مارک؛ متس؛ آر دی اف؛ و Z39.50 است.

چارچوب توصیف منابع^۱ (RDF) مدل استاندارد برای مبادله داده‌ها بر روی وب است (citeulike2012).

Z39.50 یک استاندارد خدمت دهنده/خدمت گیرنده^۲ برای جستجو و بازیابی اطلاعات از پایگاه اطلاعاتی دور است. عامل نگهداری استاندارد کتابخانه کنگره است. این استاندارد در محیط‌های کتابخانه و اغلب در سیستم‌های کتابخانه‌های یکپارچه بسیار مورد استفاده است. هم چنین در تبادل و بازیابی انواع مختلف اطلاعات نظیر متن، تصویر و چند رسانه‌ای‌ها در یک محیط شبکه ناهمگن به کار برده می‌شود. کار بر روی این استاندارد در سال ۱۹۷۰ شروع شد و نسخه‌های کامل آن در سال‌های ۱۹۸۸، ۱۹۹۲، ۱۹۹۵ و ۲۰۰۳ انتشار یافت. امانت بین کتابخانه‌ای غالباً با این استاندارد تحقق می‌یابد (Wikipedia 2011).

کاربرد این استاندارد در کتابخانه شامل: جستجوی منابع از سایر سیستم‌ها، کاربرد در امر فهرست‌نویسی، کاربرد در امر امانت بین کتابخانه‌ای، کاربرد در اشاعه اطلاعات گزینشی، کاربرد در فهرستگان‌ها است (محمدزاده و قلندریان ۱۳۹۱). استانداردهای ذکر شده:

MARC Iso فرمت دیجیتالی استاندارد بین‌المللی است برای توصیف اطلاعات کتابشناختی (Wikipedia 2012).

و استاندارد فراداده‌ای کدگذاری و انتقال (متس)^۳ به منظور مدیریت انواع فراداده‌های منابع دیجیتالی، موجب تسهیل روند دیجیتالی‌سازی مجموعه‌ها و مدیریت و نگهداری کتابخانه‌های دیجیتالی می‌شود. یک سند متس می‌تواند برحسب مورد به عنوان «بسته اطلاعات تحویلی»، «بسته اطلاعات آرشیوی» و «بسته اطلاعات اشاعه‌ای» در درون الگوی مرجع (نظام اطلاعات آرشیوی باز) مورد استفاده قرار گیرد. این استاندارد به عنوان استاندارد مفیدی برای مبادله اشیای دیجیتالی کتابخانه‌ای بین مخازن و واسطه‌گاه‌های مختلف به حساب می‌آید (سادات اجاق ۱۳۸۸، ۳۸).

^۱. Resource Description Framework (RDF)

^۲. client-server protocol

^۳. Metadata Encoding and Transmission Standard (METS)

سایر استانداردهای مطرح در این بخش، در پاسخ به پرسش ۷ پژوهش ارائه می‌شود.

خروجی‌هایی که از اطلاعات کتابشناختی به کاربر عرضه می‌شود می‌تواند در گستره متفاوتی انجام شود که شامل: Endnote بسته نرم افزاری مدیریت منابع تجاری است که برای اطلاعات کتابشناختی و منابع مورد استفاده است و توسط تامسون رویترز^۱ تولید می‌شود (wikipedia 2012).

BibTex نرم افزاری مدیریت منابع است که برای فرمت فهرست منابع مورد استفاده بوده و معمولاً با سیستم آماده‌سازی مدرک لاتکس^۲ همراه است (wikipedia 2012).

PDF یک فرمت فایل برای ارائه متون است.

Excel مایکروسافت اکسل صفحه گسترده تجاری است که توسط مایکروسافت برای ویندوز مایکروسافت نوشته و به صورت جدول بندی شده است (Wikipedia 2012).

XML با ایکس.ام.ال، فایل‌های متنی می‌توانند برای ذخیره اطلاعات استفاده بشوند. هم‌چنین می‌تواند برای ذخیره اطلاعات در فایل‌ها و بانک‌های اطلاعاتی مورد استفاده قرار گیرد. برنامه‌هایی می‌تواند نوشته شوند که اطلاعات را در منابع ذخیره و فراخوانی کنند و برنامه‌های اصلی می‌توانند برای نمایش اطلاعات استفاده شود (وب فوکاس ۱۳۹۱).

ممکن است در یک مرکز انواع مختلف آنها مورد استفاده قرار گیرند.

پاسخ‌دهندگان این بخش بیش‌تر به PDF (۲ مورد) و سپس Endnote و BibTex اشاره کرده‌اند.

سؤال ۶ پژوهش:

۶- جنبه‌های قانونی از نظر حقوق مؤلف و اجازه فروش و غیره به چه صورت است؟

پاسخ این پرسش به بخش حقوق مالکیت پرسشنامه‌ها مربوط می‌شود:

^۱. Thomson Reuters

^۲. LaTeX document preparation system

نسخه آزمایشی دایره المعارف کتابداری و اطلاع رسانی درباره حق مؤلف چنین می نویسد (۱۳۹۱) که، واژه «کپی‌رایت»^۱ معنایی دوگانه دارد که از ریشه این واژه نشأت گرفته است. این واژه هم به معنای حق مالکیت و نظارت بر اثری از نویسنده، به عبارتی همان حق انحصاری، و هم به معنای حق تکثیر آن است. در زبان انگلیسی، به علل تاریخی، از این واژه منافع حقوقی مستفاد نمی‌گردد، در حالی که در زبان‌های دیگر؛ از جمله فرانسوی^۲، آلمانی^۳، همه به معنای حق مؤلف هستند.

ماهیت قانونی حق مؤلف از حقوق مادی است و مربوط به نسخه‌های اصلی آثار نویسنده است. این حق، بخشی از مالکیت معنوی است که حق انحصاری اختراع و علامت تجاری را نیز دربر می‌گیرد. به طور کلی، حق مؤلف به سبب نقش و مشارکت مؤلفان در جامعه به آنان اعطا می‌شود و آنان را به مشارکت در پیشرفت دانش و آگاهی ترغیب می‌کند. کسانی که درصدد استفاده از اثر انحصاری مؤلفی هستند باید اجازه بگیرند و در برخی موارد مبلغی به نام حق امتیاز پرداخت کنند. حق مؤلف فقط بیان مؤلف یا شیوه تنظیم اثر مؤلف درباره یک موضوع را پوشش می‌دهد و به خود موضوع تعمیم داده نمی‌شود؛ به این معنا که موضوع‌ها را می‌توان آزادانه ساخت و پرداخت و به گونه‌ای متفاوت یا کامل‌تر بیان کرد. بالعکس، حق انحصاری اختراع، هم خود موضوع و هم نحوه ابراز آن در هر اختراع را، به شرط آنکه بدیع باشد و، در نظر اهل فن، بدیهی و ساده نباشد، دربر می‌گیرد. کسی که اختراع خود را به ثبت برساند دارای حق انحصاری می‌شود (که در امریکا مدت آن ۱۷ سال است) و می‌تواند از بهره‌برداری دیگران از آن اختراع، چه به طور کلی و چه به طور جزئی، ممانعت به عمل آورد؛ حتی اگر فرد دیگری جداگانه همان را کشف یا اختراع کرده باشد.

درباره ماهیت قانونی حق مؤلف دو نظریه وجود دارد: یکی حق مؤلف را نوعی مالکیت قابل واگذاری همچون مستغلات و کالاها به‌شمار می‌آورد و حقوقی نامحدود و دائمی برای صاحب آن قائل است (نظریه مالکیت عینی)؛ و مکتب دیگر عقیده دارد که حق مؤلف انحصاری است و حمایت از مؤلف باید تا حد ممکن محدود باشد (نظریه مالکیت معنوی). بعضی از کشورهای غربی مانند فرانسه، حق مؤلف را شکل منحصر به فردی از حق مالی (سرمایه‌ای) می‌دانند که اساس آن را عناصر

^۱. copyright

^۲. Droit d'Auteur

^۳. Urheberrecht

شخصی بسیار قوی تشکیل می‌دهد. این کشورها در قوانین خود جایگاهی برای این حق قائل هستند و به مؤلف حق اخلاقی غیرقابل واگذاری اعطا می‌کنند؛ شناسایی اثر او را ضمانت کرده و در مقابل هرگونه تحریف یا تغییری، که ممکن است منافی شهرت و اعتبار مؤلف باشد، از او حمایت می‌کنند. این نگرش شالوده قرارداد برن است.

از آنجایی که دانشجویان تولیدکنندگان اصلی سند هستند لذا پاسخ‌دهندگان عمدتاً (۸ مورد) حقوق مالکیت پایان‌نامه را مربوط به دانشجو می‌دانند. در صورتی که دانشجو بورسیه دانشگاه و یا هر مؤسسه دیگری باشد حق مالکیت به آن مؤسسه تعلق می‌گیرد. در برخی موارد (۲ مورد) مشترکاً بوده است و این در مواردی است که عناصر دانشگاهی در به ثمر رساندن پایان‌نامه دانشجویی مؤثر باشند. در برخی موارد شاید به دلیل بهره‌مندی دانشجو از امکانات آموزش رایگان در آن مقطع تحصیلی (۲ مورد) دانشگاه را به عنوان مالک پایان‌نامه معرفی کرده‌اند.

در بسیاری از دانشگاه‌ها مانند تکزاس^۱ پرکردن فرم حقوق مالکیت برای فارغ التحصیلان دکترا لازم است و آنها هنگام تحویل پایان‌نامه خود باید فرم مالکیت فکری را ارائه نمایند. در دانشگاه تورنتو^۲ قانون حق مالکیت فکری کانادا برای پایان‌نامه‌ها اعمال می‌شود، دانشگاه در صورتی دارای حقوق مالکیت نسبت به پایان‌نامه است که:

- مؤلف در استخدام دانشگاه باشد.

- موافقت‌نامه‌ای بین مؤلف و دانشگاه به امضا رسیده باشد.

در غیر این موارد، مؤلف دارای حقوق مالکیت فکری پایان‌نامه است. در هنگام ارائه درباره حق مالکیت از ارائه‌دهنده سؤال می‌شود و از او می‌خواهند که مقدار دسترسی و یا محدودیت‌ها و حتی صورتی که بخشی از پایان‌نامه شامل مقاله چاپ شده‌ای از شخص ارائه‌دهنده باشد باید اجازه ناشر ضمیمه باشد (دسترسی در ۲۵/۶/۲۰۱۰).

مسئله حق مؤلف یک مسئله جدی در انتشارات محسوب می‌شود و همانطور که در تحقیقات آنیل هیروید (۲۰۱۱) نشان داده شده است بزرگ‌ترین مانع گسترش در اجرای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

1. University of Texas at Austin

2. University of Toronto

الکترونیکی است و مؤلفان پایان‌نامه‌ها از استفاده غیرمجاز پایان‌نامه‌های خود بیم داشته و همین امر باعث شده تا در دستیابی به مدارک خود محدودیت‌هایی اعمال نمایند، تحقیق و نکاتش و دیگران (۲۰۰۳) نیز تأیید کننده این امر می‌باشد. در پژوهش السالمی، لیو و چاونر (۲۰۱۱) نیز تأکید شده است که روشن شدن مسئله حق مؤلف و چگونگی نگهداری و حفاظت از پایان‌نامه‌ها می‌تواند در اجرای اشاعه الکترونیکی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها کمک نماید.

درباره فروش و یا انتشار پایان‌نامه، مؤسسه گردآورنده بدون اجازه حق فروش و یا انتشار پایان‌نامه را ندارد. برخی مراکز مانند پروکوئیست در صورت فروش ۵ تا ۱۰ درصد از مبلغ دریافتی را به مالک حقوقی پایان‌نامه پرداخت می‌کند. قانون حق مؤلف یا کپی رایت تقریباً در همه موارد (۹ مورد) اجرا می‌شود و در صورت عدم استفاده مجاز و نقض قانون کاربر، باید پاسخگوی این نقض باشد.

۵-۲-۱۰- بخش حقوق مالکیت پرسشنامه دیجیتالی

با گسترش و توسعه منابع دیجیتالی در سطح جامعه، مسئله حفظ حقوق معنوی این آثار اهمیت زیادی یافته است. ساختار منابع دیجیتالی به سبب سرعت بالای تکثیر، آسانی دسترسی، و قدرت تصرف دیگران، همواره در معرض انواع تهدیدها به حقوق پدیدآورندگان آن بوده است. از سویی با داشتن امکانات نوعی فن آوری می‌توان سطح و گستره دسترسی بیش‌تر کاربران به منابع دیجیتالی را فراهم ساخته و از سوی دیگر حفاظت از حقوق مالکیت معنوی بیش‌تر در معرض خطر قرار گرفته است. یکی از آسیب‌هایی که ممکن است محتوای آثار دیجیتال را در معرض خطر قرار دهد، خطر سرقت اطلاعات و در واقع بی توجهی به حقوق معنوی تهیه‌کنندگان این آثار است که عواقب جبران ناپذیری بر پیکره فناوری اطلاعات یک جامعه می‌تواند داشته باشد (می ۱۳۸۶).

به اعتقاد «فرهودی» (۱۳۸۹) از نظر کلوند^۱ حق مؤلف یکی از موانع گسترش کتابخانه‌های دیجیتالی است. مفهوم فعلی حق مؤلف که برای منابع چاپی در نظر گرفته شده با از بین رفتن امکان کنترل نسخه‌ها در محیط دیجیتالی در نظر گرفته نمی‌شود. اشیاء دیجیتالی از ثبات کم‌تری برخوردارند، به راحتی کپی می‌شوند و چندین کاربر به طور همزمان می‌توانند به آن‌ها دسترسی داشته باشند. بر خلاف مشاغل خصوصی یا ناشران که مالکیت اطلاعات خود را دارند، کتابخانه‌ها در بیش‌تر موارد

^۱. Cleveland

تنها محلی برای ذخیره موقت اطلاعات هستند و مسئولیت حق مؤلف منابع را بر عهده ندارند. این مساله مشخص می‌کند که کتابخانه‌ها همیشه قادر نیستند منابع دارای حق مؤلف را به طور رایگان، به صورت دیجیتالی درآورند و امکان دسترسی به آن‌ها را برای همگان فراهم سازند؛ لذا بایستی ساز و کارهایی برای مدیریت حق مؤلف ایجاد کنند. سازو کارهایی که به آنها اجازه دهد اطلاعات را بدون نقض حق مؤلف فراهم آورند. به چنین سازو کارهایی “مدیریت حقوقی” گفته می‌شود.

برخی عملیات مدیریت حقوقی عبارتست از:

- تعیین و تایید کاربران.

- تعیین وضعیت حق مؤلف هر یک از اشیاء دیجیتالی و محدودیت‌های آن برای کاربرد رایگان یا پرداخت هزینه.

- مدیریت مذاکره با کاربران در رابطه با اجازه دسترسی آن‌ها به نسخه‌های متعدد یا متعهد نمودن آن‌ها برای یک نسخه یا ارسال درخواست به ناشر.

- پیگیری مؤثر امور.

به عبارت دیگر گردآوری اطلاعات و در دسترس قرار دادن آن برای استفاده کنندگان، مسائل اجتماعی فراوانی را در پی دارد. یکی از مسائل مهم در این زمینه رعایت حق مؤلف یا کپی رایت است (همان).

طبق قوانین حق مؤلف در اختیار داشتن نسخه‌ای از یک مدرک دلیل بر مالکیت آن مدرک نیست. به عبارت دیگر نسخه‌های متعددی از هر مدرک می‌تواند وجود داشته باشد اما مالکیت حقوقی هر مدرک فقط برای یک فرد حقیقی یا حقوقی است. این قانون در مورد نسخه‌های چاپی، فایل‌های رایانه‌ای، صورت دیجیتالی شده آثار چاپی و مدارک الکترونیکی مصداق دارد. در صورت خرید نسخه‌ای از یک مدرک، می‌توان آن را دوباره فروخت اما مطمئناً اجازه نشر دوباره آن وجود ندارد. این حق در هر حال برای مالک محفوظ است (همان).

قانون حق مؤلف دارای پیچیدگی‌هایی است و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. اکثر کشورها پیمان برن را پذیرفته و امضا کرده‌اند. بیش تر کشورها اجازه تهیه کپی از یک اثر به منظور پژوهش را

به افراد می‌دهند این مفهوم به «استفاده مجاز» مشهور است. اما کپی‌برداری به منظور نشر یا فروش ممنوع می‌باشد.

در سال ۱۹۹۸ مجلس امریکا قانون حق اثر دیجیتال را تصویب کرد که تغییرات قابل ملاحظه‌ای را در قانون حق اثر به وجود آورد (همان).

فارغ از برنامه‌های راهبردی توسعه در کشورهای در حال رشد و این که در بدو اجرای برنامه‌های توسعه، حمایت از دسترسی آزاد به اطلاعات باید یک پیش شرط توسعه تلقی شود، باید اذعان داشت که در کشورهای پیشرفته‌ای که اکنون وارد دوران فراصنعتی شده‌اند و عیناً جامعه اطلاعاتی را تجربه می‌کنند، مالکیت فکری و حمایت جدی از حق مؤلف، جایگاه ویژه‌ای در قوانین و مقررات آن‌ها دارد. هم‌چنین باید به نمونه‌های متفاوتی از توجه به طراحی اساسی مالکیت فکری در کشورهای مختلف «آسه آن» (اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا) اشاره کرد. برخی از این کشورها دارای مقررات مالکیت فکری و طرح‌های مشخص توسعه فناوری در مراحل مختلف، اهداف، عملیات، و موارد قابل واگذاری هستند. این کشورها به آموزش، سرمایه‌گذاری، اولویت‌بندی زمینه‌های تحقیقات، نیازهای توسعه منابع انسانی، و محصولات مورد انتظار برای طرح‌های تحقیقاتی توجه می‌کنند (فدایی و کاراندیش ۱۳۸۹).

طبق قوانین و مقررات مالکیت فکری در این کشورها، نحوه اشاعه اطلاعات در محیط دیجیتالی که براساس تقاضای مصرف‌کننده است، ابتدا هزینه اطلاعات درخواست شده به صورت اعتباری اخذ، و سپس برای فرد متقاضی مجوز استفاده صادر می‌شود. اعتبارات اخذشده از مشتریان پس از کسر هزینه‌های تهیه پایگاه، به صورت درصدی به صورت شش ماهه یا سالانه به حساب مؤلف واریز می‌شود و تمام این سازوکار به صورت خودکار انجام می‌گردد در همین قوانین ماده‌ها و بندهایی وجود دارد که برای تداوم چرخه تحقیق و تولید علم و اولویت‌های پژوهشی هر کشور، نتایج تحقیقات (دانشگاهی یا غیر دانشگاهی) با دسترسی آزاد در اختیار کاربران قرار می‌گیرد و در این راستا قانون، مدل دسترسی باز را ارائه می‌دهد. اعتقاد قانونگذاران بر این است که چرخه تحقیق، با انتشار اسناد و مدارک علمی کارشناسان و متخصصان، مدل دسترسی باز ارتقا می‌یابد (همان).

به محتوای دیجیتالی نیز می‌توان به اشکال زیر دسترسی داشت:

- دسترسی مستقیم و مشترک به ناشر / نویسنده،

- دسترسی سطح بندی شده (که سطوح مختلف دسترسی برای مشتریان مختلف تعریف می‌شود)،
- اشتراک/ پرداخت به ازای هر بار دیدن پایگاه‌های اطلاعاتی میزبان یا مخزن اطلاعات دیجیتالی برخط (همان).
- همه پاسخ‌دهندگان اظهار داشتند که در استفاده از پایان‌نامه‌های دیجیتالی نیز قانون حق مؤلف یا کپی رایت نیز رعایت می‌شود.

سؤال ۷ پژوهش:

- ۷- استانداردهای مورد استفاده (به ویژه استانداردهای اطلاعاتی در آرشیو دیجیتالی) چیست؟
- «نوروزی» (۱۳۸۲)، بطور کلی استانداردهای فراداده‌ای را برای فهرست‌نویسان به سه دلیل سودمند می‌داند:
- ۱- سرعت بخشیدن به تولید رکوردها؛ ۲- ایجاد ارتباط سلسه مراتبی بین رکوردها؛ و ۳- ادغام چندین نوع داده ساختار یافته درباره داده.
- در مبحث استانداردهای مورد استفاده: چهار پرسش در هر دو پرسشنامه مطرح شده است. یک پرسش در بخش مدیریت فیزیکی پرسشنامه آرشیو فیزیکی؛ و سایرین در بخش‌های سازماندهی؛ ذخیره و بازیابی، و مدیریت فیزیکی پرسشنامه آرشیو دیجیتالی هستند. که به آنها می‌پردازیم:
- ۵-۲-۱۱- استانداردهای مطرح در پرسشنامه آرشیو فیزیکی:
- از کدام استانداردهای کتابخانه‌ای برای حفاظت و نگهداری استفاده می‌کنید؟
- ۴ مورد پاسخ به قرار زیر دریافت شده است:

1) Virginia techs'electronic, 2) ETD-MS, 3) MARC, 4) Dublin core

1) Virginia techs'electronic استاندارد بومی شده مورد استفاده در دانشگاه ویرجینیای آمریکاست. این دانشگاه از سال ۱۹۸۰ در واقع، نقش رهبری اجرای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی سراسر دنیا را ایفا می‌کند و در ژانویه ۱۹۹۷ اولین دانشگاهی بود که درخواست کرد تا این طرح را اجرا نماید. پس از آن کتابخانه دانشگاه شروع به انباشت، ارائه دستیابی و نگهداری از پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان دانشگاه نمود.

ETD-MS (2) این استاندارد شامل مجموعه استانداردهای عناصر فراداده، برای توضیح پایان‌نامه‌های الکترونیکی، است. این عناصر شامل تمامی موارد از قبیل: عنوان؛ مؤلف؛ رشته؛ توضیحات (متن و چکیده)؛ ناشر و مسئول؛ همکار؛ تاریخ؛ فرمت؛ زبان؛ حقوق مالکیت و درجه تحصیلی است. برخی از این عناصر اجباری و برخی دیگر اجباری نیست. این استاندارد در سایت کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها قابل دستیابی می‌باشد (پایگاه اطلاعاتی کتابخانه دیجیتالی شبکه‌ای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها ۱۳۹۱).

MARC^۱ این استاندارد مربوط به کتابخانه کنگره آمریکاست. اداره گسترش شبکه و استانداردهای مارک در سال ۱۹۷۶ برای تهیه فعالیت‌های شبکه سازی در کتابخانه کنگره متمرکز شد، و در سال ۱۹۸۴ مسئولیت استانداردهای مارک را به عهده گرفت (سادات احمدی ۱۳۸۸، ۱۹).

کتابخانه کنگره آمریکا قالب ماشین‌خوان (مارک) را برای فهرست‌نویسی ارائه داد. این قالب کتابشناختی، با هدف کدگذاری داده‌ها به شیوه‌ای قابل فهم توسط رایانه ارائه شد. با گذشت زمان، مارک برای تبادیل پیشینه‌های کتابشناختی تبدیل شد. چارچوب قالب مارک با استفاده از استاندارد ایزو ۲۷۰۹ طراحی شده است که مناسب‌ترین ساختار برای نمایش متوالی داده‌ها بر روی نوارهای مغناطیسی است (همان).

Dublin core (4) لغات فراداده دبلین کور مجموعه لغاتی هستند که می‌توانند برای توضیح منابع قابل دستیابی مورد استفاده قرار گیرند. هم چنین آنها می‌توانند برای توصیف منابع وب؛ ویدئو؛ تصاویر و صفحات وب، و منابع فیزیکی از قبیل کتاب و کارهای هنری استفاده شوند. مجموعه کامل فراداده دبلین کور در وب سایت دبلین کور^۲ وجود دارد (Wikipedia 2012).

از استانداردهای دیگری که برای اطلاعات کتابشناختی وجود دارد و مطرح نشده، توصیف منابع و دستیابی^۳ (آر دی ای) استاندارد برای فهرست‌نویسی است که ساختارها و رهنمون‌هایی بر تنظیم اطلاعات، برای توصیف و کشف منابع فراهم می‌کند. آر دی ای اساساً در ژوئن سال ۲۰۱۰ منتشر شد. در مارچ همان سال کتابخانه کنگره اعلام نمود که کاملاً قابل استفاده است. چندین کتابخانه ملی از

^۱. Machine-Readable Cataloging (MARC)

^۲. Dublin Core Metadata Initiative (DCMI)

^۳. Resource Description and Access (RDA)

جمله: کتابخانه بریتانیا، کتابخانه و آرشیوهای کانادا، کتابخانه ملی استرالیا و کتابخانه ملی آلمان اجرای آن را در سال ۲۰۱۳ برنامه ریزی کرده‌اند (Wikipedia 2012).

قالب «یونی مارک»: ایفلا برای حل مسئله تبادل اطلاعات به صورت بین‌المللی، یک فرمت تبادل جهانی ماشین خوان جهت مبادله عناصر کتابشناختی در کتابخانه‌های ملی را در دستور کار خود قرار داد. پیشنهاد ایجاد چنین فرمتی مشترکاً توسط دو بخش فهرست‌نویسی و «فناوری اطلاعات» ایفلا داده شده بود. کار تحقیق و تدوین این قالب در سال ۱۹۷۷ منتشر گردید. در این ویراست تصریح شده بود که هدف اولیه و اساسی یونی مارک تسهیل مبادله بین‌المللی اطلاعات کتابشناختی ماشین خوان بین سازمان‌های ملی کتابشناختی است. این ویراست، کتاب و پایاندهای چاپی را دربر می‌گرفت، ولی برای برخی مواد دیداری و شنیداری نیز فیلدهای موقت پیشنهاد شده بود. در ویرایش دوم آن که در سال ۱۹۸۰ منتشر گردید، فیلدهایی برای مواد جغرافیایی تخصیص داده شد و بسیاری از مطالب مربوط به تک نگاشت‌ها و پایاندها و فیلدهای موقت مواد دیداری شنیداری مورد بازنگری و تجدید نظر قرار گرفت (نبوی، فتاحی، و تجدد ۱۳۸۶). «یونی مارک»، شماره‌ها، نشانگرها و فیلدهای فرعی را در ضبط کتابشناختی قابل خواندن با ماشین مشخص می‌نماید و هدف اولیه آن سهولت مبادله بین‌المللی داده‌های کتابشناختی قابل خواندن با ماشین در موسسات کتابشناختی ملی است (سلطانی و راستین ۱۳۷۹).

۵-۲-۱۲- استانداردهای مطرح در پرسشنامه آرشیو دیجیتال:

امروزه استفاده از استانداردهای فراداده‌ای برای ذخیره، بازیابی و سازماندهی اشیای دیجیتالی در کتابخانه‌های دیجیتالی را می‌توان به عنوان یک ضرورت در نظر گرفت (نامور ۱۳۸۸، ۷۵).

– آیا از استانداردهای فراداده‌ای خاصی استفاده می‌کنید؟ اگر بله، نام ببرید.

۱- در بخش سازماندهی: از پنج پاسخ دریافت شده، چهارمورد پاسخ مثبت داده اما نوع استاندارد اطلاعات کتابشناختی مورد استفاده را مشخص نکرده‌اند.

با این وجود استانداردهای موجود در این بخش، شامل استانداردهای ذکر شده در آرشیو فیزیکی است به همین دلیل دیگر به آنها نمی‌پردازیم و تنها به دو مورد اضافی اشاره می‌کنیم:

استاندارد فراداده‌ای توصیفی شیء گرا^۱ یکی دیگر از استانداردهایی است که در کتابخانه‌های دیجیتال برای توصیف اشیای دیجیتالی مورد استفاده است. این استاندارد جامع‌تر و غنی‌تر از دبلین کور بوده و از ۱۵ مورد از عناصر فراداده‌ای دبلین کور و چند فیلد اضافی - که داده‌های لازم را جهت مدیریت رکورد فراهم می‌آورند - استفاده می‌کند. این استاندارد به عنوان گامی اساسی در یکپارچه‌سازی روش‌های فراداده‌ای ناهمگون محسوب می‌شود (همان).

استاندارد فراداده‌ای توصیفی مستند^۲ برای تهیهٔ پیشینه‌های فراداده‌ای به منظور مستندسازی و توصیف نام افراد حقیقی و حقوقی، سرعنوان‌های موضوعی، نام‌های جغرافیایی، رویدادهای مهم و غیره به کار می‌رود (رحیم نژاد ۱۳۸۸، ۸۰).

۲- استاندارد بعدی در بخش ذخیره و بازیابی طرح می‌شود.

- چه استانداردهایی را در ذخیره و انتقال فراداده‌های کامل استفاده می‌کنید؟

پاسخ‌های دریافتی:

1) RDF, 2) Z39.50, 3) Iso Marc, 4) METS

در مورد استانداردهای مورد استفاده در این بخش قبلاً بحث شده است.

اکنون به چند استاندارد که برای ذخیره و بازیابی فراداده‌ها می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند می‌پردازیم:

استاندارد فراداده‌ای کدگذاری و انتقال (متس)^۳ به منظور مدیریت انواع فراداده‌های منابع دیجیتالی، موجب تسهیل روند دیجیتالی‌سازی مجموعه‌ها و مدیریت و نگهداری کتابخانه‌های دیجیتالی می‌شود. یک سند متس می‌تواند برحسب مورد به عنوان «بستهٔ اطلاعات تحویلی»، «بستهٔ اطلاعات آرشیوی» و «بستهٔ اطلاعات اشاعه‌ای» در درون الگوی مرجع (نظام اطلاعات آرشیوی باز) مورد استفاده قرار گیرد.

^۱. Metadata Object Description Standard (MODS)

^۲. Metadata Authority Description Schema (MADS)

^۳. Metadata Encoding and Transmission Standard (METS)

این استاندارد به عنوان استاندارد مفیدی برای مبادله‌اشیای دیجیتالی کتابخانه‌ای بین مخازن و واسپارگاه‌های مختلف به حساب می‌آید (سادات اجاق ۱۳۸۸، ۳۸).

صمیمی در پژوهشی که بر روی کتابخانه‌های ملی چند کشور انجام داده بود به این نتیجه رسید که ۱۰۰٪ جامعه پژوهشی (در تحقیق انجام شده) از استاندارد متس، ۹۰/۹۱٪ از استاندارد پرمیس، ۴۵/۴۵٪ از استاندارد دبلین کور و ۱۸/۱۸٪ از استاندارد مودس استفاده می‌کنند (صمیمی ۱۳۸۹، ۲۴۹).

۳- استاندارد بعدی در بخش مدیریت فیزیکی طرح می‌شود.

- چه استانداردهای برای حفاظت و نگهداری استفاده می‌شود؟

پاسخ‌های دریافتی: University of Canberra library standard.

Not a task for KNAW/DANS

که در واقع ۱ پاسخ دریافت شده نشان می‌دهد که استاندارد بومی است.

استانداردی که در این بخش می‌تواند مطرح باشد، استاندارد فراداده‌ای حفاظت (پرمیس)^۱ است.

در سال ۲۰۰۲ از طرف مرکز رایانه‌ای کتابخانه‌ای پیوسته (او.سی.ال.سی.) و گروه کتابخانه‌های پژوهشی (آر.ال.جی.) یک گروه بین‌المللی شامل ۳۰ عضو از ۵ قاره جهان که از نهادهای بین‌المللی کتابخانه‌ای، آرشیو، موزه، نهادهای دولتی و بخش خصوصی برگزیده شده بودند. برای تهیه یک استاندارد فراداده‌ای قابل اجرا و جامع در این زمینه تشکیل شد. این گروه در سال ۲۰۰۳ نخستین محصول فکری خود را ارائه داد تا بر روی مجموعه‌های دیجیتالی مختلف مورد بررسی قرار گیرد. نتایج این بررسی در سال ۲۰۰۴ منتشر شد که حفره‌هایی را در ذخیره، مدیریت و تبادل با فراداده‌های دیگر نشان می‌داد. عناصر فراداده‌ای پرمیس به عنوان یک مجموعه واژگان کنترل شده برای داده حفاظت توضیح داده شده است (پیمانی ۱۳۸۸، ۱۱۲). استاندارد اجاق

¹. Preservation Metadata Implementation Strategies (PREMIS)

سؤال ۸ پژوهش:

۸- چه ویژگی‌هایی برای آرشیو دیجیتالی و فیزیکی ملی پایان‌نامه‌ها مطلوب است؟ پاسخدهی این سؤال بر اساس **بسامد موارد استخراج شده از پرسشنامه‌ها و نیز نظرخواهی** از تعدادی از متخصصان استانداردهای حفاظت و نگهداری، سازماندهی منابع الکترونیکی و کتابداری اطلاع‌رسانی می‌باشد و در واقع نتیجه‌گیری از موارد مطرح شده است. ویژگی‌های مطلوب (ترجیح داده شده) بطور خلاصه در جدول زیر نشان داده می‌شود:

جدول ۵-۱ ویژگی‌های مطلوب

ردیف	آرشیو فیزیکی	آرشیو دیجیتالی
فراهم‌آوری	- دانشجو حداکثر تا یکماه پس از دفاع طبق فرمت اعلام شده پایان‌نامه را تحویل دانشگاه دهد. - بر اساس قرارداد با دانشگاه به واسطه‌گاه تحویل داده شود.	- علاوه بر موارد طرح شده در آرشیو فیزیکی - دریافت فایل الکترونیکی آن در هر صورت ممکن
سازماندهی	- نمایه‌سازان واسطه‌گاه پایان‌نامه را مورد کنترل قرار داده و نیز استفاده از کلیدواژه‌های کنترل شده	- وجود فراداده به‌مراه فایل الکترونیکی - کنترل و پردازش ساختاری و محتوایی و کلیدواژه‌های کنترل شده و رعایت استانداردها
اشاعه	- وجود آیین‌نامه دستیابی بدون هیچ محدودیتی (در صورت نداشتن منع قانونی) - دسترسی رایگان کاربران به پایان‌نامه	- علاوه بر موارد طرح شده در آرشیو فیزیکی - قراردادن راهنمای آموزش کاربران در سایت برای اطلاع و استفاده کلیه متقاضیان - امکان پرداخت الکترونیکی
ذخیره و بازایی	-	- مدل یکپارچه و ارتباط با مخازن - فرمت ورد و پی‌دی‌اف برای ذخیره و اشاعه - رعایت کلیه استانداردهای لازم - خروجی ایکس.ام.ال علاوه بر سایر موارد
مدیریت فیزیکی	ایجاد شرایط خاص نگهداری	- تهیه فایل‌های پشتیبان و روزآمد سازی و - رعایت استانداردها
حقوق مالکیت	مالکیت مادی هر دو، مالکیت فکری فقط دانشجو	همانند آرشیو فیزیکی

حال به شرح جدول فوق می‌پردازیم:

۵-۲-۱۳- ویژگی‌های مطلوب در آرشیو فیزیکی

ویژگی‌های مطلوب به صورت بخش‌های مطرح شده در پرسشنامه‌ها ارائه می‌شود:

(نکته قابل توجه اینکه موارد مطرح شده در بخش‌های مختلف، پیشنهادهایی است که با نظر و صلاحدید مشاوران طرح و با نیز توجه به شرایط موجود ارائه شده و در بسیاری از موارد مورد بحث می‌باشد)

بخش فراهم‌آوری:

روش‌های دریافت پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به صورت: اعلام عمومی خرید آن است که، علاوه بر هزینه بر بودن این روش برای واسپارگاه؛ بحث استفاده آموزش و صرف سرمایه دانشگاه برای دانشجویان در طول دوره تحصیلات تکمیلی مطرح می‌باشد. لذا از آنجا که امکان برقراری ارتباط واسپارگاه با دانشگاه سریع‌تر و راحت‌تر از ارتباط با تعداد زیادی دانشجو است، شیوه مناسب اینکه: مالکیت مادی مشترک بین دانشگاه و دانشجو در زمان تأیید پیشنهاد پایان‌نامه از هر دو طرف به امضاء رسیده، و دانشگاه طرف قرارداد واسپارگاه باشد. نحوه دریافت آن نیز، در بهترین صورت، بر اساس تفاهم‌نامه و آیین‌نامه کشوری توأم، می‌تواند حل راه خوبی باشد. در صورت عدم شرایط موجود می‌توان به سایر راه حل‌ها، چون اعلام عمومی جهت خرید پایان‌نامه و یا رساله اقدام کرد. اگر چنانچه بازهم میسر نشد در نهایت می‌توان از حالت‌های تحویل داوطلبانه و یا اجباری بودن آنها استفاده نمود. دانشجو نیز فرصت دارد حداکثر تا یک ماه (مهلتی است که از طرف دانشگاه در نظر گرفته می‌شود) پس از برگزاری جلسه دفاع پایان‌نامه خود، مگر این که عذر موجهی از نظر دانشگاه داشته باشد، فرمت آن را طبق شیوه‌نامه کشوری در آورده و به دانشگاه ارائه نماید. دانشگاه نیز پس از اطمینان از صحت موارد ثبتی، آن را تأیید و به واسپارگاه واسپارد. تهیه فیزیکی سند نیز، هزینه‌ای برای واسپارگاه نخواهد داشت.

مراحل اجرایی آن نیز می‌تواند به این صورت باشد که: لازم است واسپارگاه قبل از واسپاری، شیوه‌نامه‌ای کشوری برای ارسال پایان‌نامه‌ها اعلام نماید. اعلام شیوه‌نامه کشوری از چند جهت برتری دارد: ۱- اینکه پایان‌نامه‌ها یکپارچه و همسان می‌شوند. ۲- ورود اطلاعات و بازیابی آنها راحت‌تر و سریع‌تر است. دانشجو نیز موظف باشد تا یک ماه پس از دفاع، بدلیل بروز بودن و تازگی مطالب آن، پایان‌نامه خود را طبق فرمت درخواست شده به دانشگاه ارائه نماید و دانشگاه پس از تحویل آن از دانشجو، پس از احراز هویت دانشجو، صحت موارد ثبت شده را بررسی و تأیید نماید و طبق تفاهم‌نامه امضا شده و نیز آیین‌نامه کشوری آن را، به واسپارگاه تحویل دهد.

بخش سازماندهی:

وجود فراداده در جایی که خود سند موجود است معمول نیست به لحاظ این که خود سند (بطور فیزیکی)، گویای همه چیز است. در مورد کتاب چنانکه می‌دانید از دهه ۴۰ میلادی امکان خرید کارت فهرست نویسی (همان فراداده) توسط کتابخانه کنگره فراهم شد و شماره سفارش برگه ثبت کتاب‌ها منتشر گردید. این امر در ایران از سال ۱۳۴۸ توسط مرکز خدمات کتابداری (بعدها کتابخانه ملی) ایجاد شد. چنانکه می‌بینید فراداده همراه داده توسط یک مرکز کار می‌شود نه پدید آور.

نمایه سازان واسپارگاه، پس از دریافت سند باید آن را مورد پردازش و کنترل قرار دهند. برای تحلیل موضوعی سند اقدام به ارائه کلیدواژه‌های مهم و اساسی موجود در یک متن که می‌تواند نشان دهنده موضوع و محتویات آن باشد، نماید. کار اساسی در اینجا اینکه کل کلیدواژه‌های یک یا چند متن گردآوری شده و به صورت الفبایی منظم شوند. برای این عمل می‌توانند در درجه اول از کلیدواژه‌های کنترل شده‌ای که در اصطلاحنامه^۱ موجود است به همراه کلیدواژه‌های مؤلف استفاده نمایند. استفاده از اصطلاحنامه‌های موضوعی از آن جهت توصیه می‌شود یکی از مهم‌ترین ابزارهای ذخیره و بازیابی اطلاعات و برقراری روابط میان اصطلاحات یک حوزه موضوعی خاص و ایجاد شبکه معنایی میان آنهاست و محققان این رشته تلاش می‌کنند تا به روش‌های مختلف این روابط را برای کاربران فراهم نماید.

در فرایند نمایه‌سازی کلیدواژه‌ها را از دو منبع عنوان و یا متن استخراج می‌کنند. اما این که از میان انبوه کلیدواژه‌های استخراج شده و به ویژه کلیدواژه‌های مترادف کدامیک به عنوان مدخل نمایه انتخاب شود به استفاده از اصطلاحنامه نیاز دارد. در برابر هر مدخل (توصیفگر) در اصطلاحنامه مشخصات واژه (مترادف‌ها، اصطلاح‌های عام‌تر و خاص‌تر و مرتبط و جز آن) نیز آمده است و به نمایه ساز امکان تشخیص و انتخاب توصیفگر را می‌دهد (نادری ۱۳۹۱). استفاده از کلیدواژه‌های مؤلف از آن جهت که در برخی اوقات گاهاً کلیدواژه‌ای دارای مفهوم عملیاتی و خاص در آن پایان‌نامه باشد. در نهایت در صورتی که هیچیک از اینها مقدور نباشد می‌توان از کلیدواژه‌های آزاد (کلیدواژه‌ای که نمایه ساز بدون استفاده از اصطلاحنامه می‌دهد) بهره گرفت.

^۱. Thesaurus

بخش اشاعه:

برای دسترسی به پایان‌نامه‌ها باید آیین‌نامه‌ای تدوین شده تا بر اساس آن همه کاربران بتوانند، طبق قراردادی که با دانشگاه متبوع به امضا رسیده و سطح دسترسی در آنجا مشخص شده، به پایان‌نامه‌های درخواستی خود (غیر از پایان‌نامه‌هایی که مؤلف یا دانشگاه و یا مؤسسه برای دسترسی محدودیت‌هایی اعمال کرده‌اند) دسترسی یابند.

هم چنین در آیین‌نامه مذکور می‌توان بندهای تسهیلاتی (از قبیل تکثیر بر روی لوح فشرده، تهیه عکس یا اسکن، یادداشت‌برداری) نیز برای کاربران متقاضی استفاده از این تسهیلات در نظر گرفته شود. قابل ذکر است در مواردی که پایان‌نامه به دلایلی محرمانه است فقط امکان یادداشت‌برداری (از بخش‌هایی که محرمانه نیستند و نه نتایج و مواردی از این قبیل؛ مثلاً بخشی از بررسی ادبیات و پیشینه پژوهش) در نظر گرفته شود. البته این امر شامل مواردی که، محرمانگی پایان‌نامه‌ها بطور کلی مطرح است، نمی‌شود.

هم چنین در آیین‌نامه قید شود سند فیزیکی بهیچ عنوان برای خارج از مرکز امانت داده نمی‌شود. قید شدن این عبارت به دلیل ایمنی پایان‌نامه و تک نسخه‌ای بودن آنهاست و نیز در صورت آسیب دیدگی و یا گم شدن آن علاوه بر امکان سوء استفاده، تهیه مجدد اصل سند بسیار مشکل است. البته امکان دستیابی به پایان‌نامه‌هایی که دارای محدودیت‌هایی برای ارائه دارند (مثلاً دارای ثبت اثری هستند) بطور معمول با مدتی تأخیر، حدود ۶ ماه (تا انجام شدن ثبت اثر)، صورت می‌گیرد. ارائه پایان‌نامه‌ها به کاربر، با تعرفه‌های مصوب و مورد توافق دانشگاه و واسپارگاه انجام می‌شود.

بخش مدیریت فیزیکی:

آسیب‌هایی که امکان دارد به پایان‌نامه‌ها وارد شود علاوه بر مواردی چون آسیب‌های شیمیایی، آسیب‌هایی چون فرسودگی، ضربه ناگهانی، جدا شدن جلد، پارگی صفحات، ترکیدگی لوله‌های ساختمان محل نگهداری، آبگرفتگی است. در صورت ایده‌آل برقراری شرایط خاصی برای نگهداری پایان‌نامه‌ها است. در غیر این صورت شاید بهترین شرایط نگهداری واسپارگاه موظف است شرایط مطلوب و حتی استاندارد را رعایت نماید.

بخش حقوق مالکیت:

پایان‌نامه‌ها از لحاظ حقوق تألیف متعلق به دو گروه است: یکی پژوهندگان که دانشجو و استاد راهنما مشترکاً در این گروه قرار می‌گیرند، و دیگری سازمان آموزشی یا پژوهشی که گروه تخصصی، دانشکده و دانشگاه را شامل می‌شود. بنا براین، به پایان‌نامه باید، به مثابه اثری مشترک نگریست. به

همین دلیل در بسیاری از کشورها از جمله ایران، امکاناتی برای دانشجو فراهم آورده‌اند. از جمله کمک‌های مالی به پایان‌نامه‌ها که حاکی از به رسمیت شناختن حقوق تألیف و تدوین این مدارک است. سازمان آموزشی نیز به گونه‌ای دیگر از حقوق تألیف برخوردار است. مجموع این شرایط، کار دستیابی به پایان‌نامه‌ها را دشوار کرده است (حری ۱۳۷۲، ۲۲۷).

همانطور که در شیوه‌نامه ایران درباره مالکیت پایان‌نامه آمده است:

مخاطب سازمان متولی در بحث دارایی‌های فکری و حقوق مالکیت فکری مربوط به پایان‌نامه، منحصرأ مؤسسه می‌باشد و حل و فصل مسائل مربوط به تعیین مالکان حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه به آیین‌نامه‌های داخلی مؤسسه مربوط می‌شود (کمیته راهبردی نظام اطلاع رسانی علم و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۱۳۸۸). در بهترین حالت و ایده‌آل اینکه، مالکیت مادی سند از آن هردو (دانشگاه و دانشجو) بوده ولی مالکیت فکری آن متعلق به دانشجو باشد. به عبارت دیگر اینکه از آنجا که پایان‌نامه‌ها یک سرمایه‌گذاری مشترک دانشجو و دانشگاه است لذا دانشگاه مجاز به نمایش آن در سایت دانشگاه می‌باشد ولی مالکیت فکری و معنوی آن متعلق به دانشجو است یعنی در صورت وجود اختراع در پایان‌نامه دانشجو می‌تواند آن را به ثبت رساند. بدون اجازه دانشجو حق انتشار (بصورت کتاب) نیست مگر اینکه قراردادی با دانشجو تنظیم شده و بر مبنای آن، در صورت انتشار سند، حق تألیف به دانشجو پرداخت شود (وجود قرارداد پرداخت حق مؤلف). در صورت انتشار پایان‌نامه، همانند مصوبه‌های قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان، اجرا شود. مطابق مقررات ایران، حقوق شخص پدیدآورنده که به هر گونه‌ای در ایجاد و خلق یک اثر دخالت داشته باشد بدون در نظر گرفتن سلیقه و روشی که وی در ابداع و ایجاد آن اثر پیش گرفته، مورد حمایت قانون خواهد بود. اما آنچه شایان ذکر است این نکته می‌باشد که قانون به طور مطلق از تمام اثرهای ایجاد شده حمایت نمی‌کند بلکه اثری مورد حمایت قانون خواهد بود که اولاً: اثر برای نخستین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا شده باشد و نیز قبلاً در هیچ کشوری چاپ یا نشر یا پخش و یا اجرا نشده باشد. ثانیاً: نوع آن اثر صریحاً در قانون ذکر شده باشد.

مطابق ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، آثار مذکور در ذیل مورد حمایت قانون است:

- کتاب و رساله و جزوه و نمایشنامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی (بندرچی ۱۳۶۷).

۵-۲-۱۴- ویژگی‌های مطلوب در آرشیو دیجیتال

ویژگی‌های مطلوب به صورت بخش‌های مطرح شده در پرسشنامه‌ها ارائه می‌شود:

بخش فراهم‌آوری:

امکان تحویل داده‌ها بر روی لوح فشرده یا سی دی، بارگذاری برخط، رایانامه برای دانشگاه‌ها موجود باشد.

از آنجا که یکی از شرایط فارغ‌التحصیلی ارسال پایان‌نامه برای ایرانداک است لذا دانشجو مصرّ است در اولین فرصت پایان‌نامه خود را از طریق بارگذاری برخط ارسال کند.

بخش سازماندهی:

دانشجو موظف است حداقل فراداده‌ای توصیفی را، ورود اطلاعات کند. به دلیل آنکه ماشین و انسان نیاز به شناسایی فایل بارگذاری شده دارند. این شناسایی می‌تواند شامل عنوان، پدیدآور، تولید کننده، سال تولید و نوع ماده مدرک اصلی باشد. از طرف دیگر اینکه؛ مسئول واسپارگاه باید بتواند آن را نمایه‌سازی کند و نیاز به حداقل اطلاعات دارد. برخی واسپارگاه‌ها برای ورود اطلاعات، فیلدهای بیش‌تری اختصاص داده و اطلاعات وارد شده توسط پدیدآور را ذخیره و قابل جستجو می‌کنند. در حالی که برخی واسپارگاه‌ها، حداقل اطلاعات را گرفته و خودشان فرآیندهای تولید فراداده کامل را بر اساس استانداردهای کتابخانه‌ای اجرا می‌کنند. در هر صورت چند فیلد برای شناسایی فایلی که بارگذاری می‌شود لازم است. لذا وجود فراداده‌ای که دانشجو زمان ثبت پایان‌نامه در سایت واسپارگاه ورود اطلاعات کند و مشخصات پایان‌نامه را بنویسد، قطعاً لازم است.

- با توجه به اینکه دانشگاه پایان‌نامه بارگذاری شده را از نظر اصالت کار دانشجو و اطلاعات اولیه وارد شده کنترل و تأیید نموده لذا واسپارگاه فراداده تأیید شده دانشگاه را تکمیل و برای پردازش ارسال می‌نماید. لازم است سند مورد پردازش ساختاری قرار بگیرد تا قابلیت تبادل اطلاعات از بین نرود و از نظر ساختار قابلیت خواندن و نوشتن داشته باشد. پردازش محتوایی نیز بدلیل آنکه مدیریت محتوا باید توصیف و تحلیل درست داشته باشد، ضروری است.

در شرایط فعلی، برای پردازش فراداده‌ها باید مجموعه‌ای از استانداردها را برای توصیف؛ حفاظت؛ مدیریت و انتقال آنها، استفاده نمود. برای تحلیل موضوعی سند نیز، اولویت در استفاده از کلیدواژه‌های کنترل شده و اصطلاحنامه (به دلایل ذکر شده در بخش آرشیو فیزیکی) است. البته از کلیدواژه‌های مؤلف هم می‌توان به عنوان تکمیلی و یا کمکی استفاده کرد.

بخش اشاعه:

– برای دسترسی به پایان‌نامه‌ها باید آیین‌نامه‌ای تدوین شده و در سایت قرار داده تا کاربران بتوانند مورد بهره‌برداری قرار دهند. بر اساس آیین‌نامه همه کاربران باید بتوانند، بر اساس قرارداد منعقد شده با دانشگاه متبوع، به پایان‌نامه‌های درخواستی خود، غیر از پایان‌نامه‌های دارای محدودیت دسترسی، دسترسی یابند. البته می‌توان نمایش نتایج جستجو را به صورت مرحله‌ای و با گزینه‌هایی چون، اطلاعات کتابشناختی، چکیده، و ۱۵ صفحه اول ارائه نمود. پایان‌نامه‌های ارسال شده از طرف دانشگاه، (در صورت نداشتن هیچ محدودیتی) قابل دسترسی هستند. پایان‌نامه‌های دارای محدودیت‌های خاص، مطابق دستور دانشگاه یا صاحب اثر، پس از اتمام مدت زمان محدودیت، در دسترس قرار می‌گیرند. برای کاربران نیز راهنمای آموزش، بر حسب امکانات، حداقل یک فایل متنی، ارائه شود. همین‌طور باید تسهیلاتی ارائه شود تا در صورت بروز مشکل کاربران بتوانند مسائل خود را در میان گذاشته و اشکال رفع شود. برای پرداخت هزینه ارائه الکترونیکی، می‌توان دو حالت پرداخت از طرف مؤسسات (برای کارکنان مؤسسه متبوع) و یا پرداخت فردی را در نظر گرفت. در هر حال، باید امکان پرداخت الکترونیکی و نیز حق اشتراک موجود باشد.

بخش ذخیره و بازیابی:

برای ذخیره داده‌ها: مدل ذخیره یکپارچه و ارتباط با مخازن داده‌ای (مانند پژوهش وبلی، چیپرکوا و سولمان (۲۰۱۱)) به علت سرعت و دقت بیش‌تر و نیز لحاظ کردن امکانات ابزارهای کمکی مانند اصطلاحنامه، پیشنهاد می‌شود.

در شرایط کنونی، برای فرمت ذخیره نیز word (بخش تحلیل) و PDF (اشاعه) مناسب می‌باشد. موارد مطرح شده در رعایت استانداردهای ذخیره و انتقال فراداده‌ها، همه خوب و قابل تبدیل هستند. ولی باید در نظر داشت که بر اساس فرمت نرم‌افزاری واسپارگاه و امکانات شبکه تصمیم‌گیری می‌شود.

برای خروجی‌های کتابشناختی نیز موارد مطرح شده چون Excel, PDF, Word خوب هستند ولی ایکس.ام.ال. بدلیل آنکه داده‌های آن هم در سایت‌های دیگر قابل استفاده است و هم با سایر ابزارها قابل دسترسی است، باید وجود داشته باشد. همانند پایگاه ملی آفریقا.

بخش مدیریت فیزیکی:

آسیب‌های ممکن در اسناد الکتریکی پاک شدن، مخدوش شدن و خراب شدن فایل‌ها است، که برای جلوگیری و حفاظت از فایل‌ها می‌توان با داشتن پشتیبان یا فرمت‌های سبک و سنگین و همین‌طور ارائه

بررسی ویژگی‌های آرشیو... □ ۱۲۰

با فرمت‌های سبک کمک گرفت تا فایل‌ها سالم باقی بمانند. فایل‌های پشتیبان باید بصورت دوره‌ای تجدید شده و با آخرین داده‌ها روزآمد شوند.

در حفاظت و نگهداری باید استانداردهای حفاظت منابع الکترونیکی و دیجیتالی لحاظ گردد. بطور کلی در این رابطه پرمیس شناخته شده است.

بخش مالکیت حقوقی پایان‌نامه‌ها نیز مانند آرشیو فیزیکی است لذا از تکرار مجدد آن پرهیز می‌شود.

فهرست منابع

منابع:

منابع فارسی

- ۱- ابراهیمی، کمال. ۱۳۸۹. آرشیو رقمی تاریخچه، مشکلات و راهکارها. مجموعه مقالات نخستین همایش ملی آرشیو. سازمان اسناد و کتابخانه ملی.
- ۲- احمدی، نیکو سادات، فرخنده سادات اجاق، زهرا نامور، فهیمه رحیم نژاد، سولماز زرداری، حمیده پیمانی، و زینب فری زاده. ۱۳۸۸. استانداردهای ابر داده‌ای. تهران: نشر چاپار.
- ۳- بروجردی، مهدی. ۱۳۸۸. پایان‌نامه چیست؟ <http://urbanplan.blogfa.com/post-11.aspx>. دسترسی در: ۱۳۸۹/۸/۱۹.
- ۴- بندرچی، محمدرضا. ۱۳۶۷. حقوق مصنفان و مؤلفان در ایران. نشریه اطلاع رسانی و کتابداری. کیهان فرهنگی. شماره ۵۷.
- ۵- بهمن آبادی، علیرضا. ۱۳۹۱. همه چیز درباره ذخیره و بازیابی. http://www.tebyan-zn.ir/science_technology.html (دسترسی در ۱۳۹۱/۴/۲۸).
- ۶- پرتو، بابک. ۱۳۷۶. حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه‌ای. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- ۷- پی بیکر، جان. ۱۳۹۱. حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه. مترجم مهرداد نیکنام <http://portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/%D8%AD%D9%81%D8%A7%D8%B8%D8%AA%20%D9%88%20%D9%86%DA%AF%D9%87%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D9%8A%20%D9%85%D9%88%D8%A7%D8%AF%20%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8%D8%AE%D8%A7%D9%86%D9%87.aspx>. (دسترسی در ۱۳۹۱/۴/۲۷).
- ۸- حری، عباس. ۱۳۷۲. مروری بر اطلاعات و اطلاع رسانی. تهران: نشر کتابخانه.
- ۹- خاکی، غلامرضا. ۱۳۷۸. روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه نویسی. تهران: مرکز تحقیقات علمی کشور.
- ۱۰- دایره المعارف کتابداری و اطلاع رسانی (نسخه آزمایشی). ۱۳۹۱. <http://portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/%D8%AD%D9%82%20%D9%85%D8%A4%D9%84%D9%81.aspx>. (دسترسی در ۱۳۹۱/۴/۲۷).
- ۱۱- زارعی، نیلوفر. ۱۳۸۹. انواع استانداردهای ابر داده‌ای (فراداده). نشر کتابدار - مجله کتابدار. <http://ketabdari.com/Contents/Simple/122/%D8%A7%D9%86%D9> (دسترسی در ۲۰۱۲/۷/۲۷).
- ۱۲- سلطانی، پوری، و فروردین راستین. ۱۳۷۹. دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، فارسی-انگلیسی، انگلیسی-فارسی. تهران: فرهنگ معاصر.

بررسی ویژگی‌های آرشیو ... □ ۱۲۳

۱۳- صمیعی، میترا. ۱۳۸۹. بررسی وضعیت حفاظت رقمی منابع کتابخانه‌های ملی عضو کنسرسیوم بین‌المللی حفاظت اینترنتی و ارائه الگوی پیشنهادی برای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه دکتری. علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی: واحد علوم و تحقیقات.

۱۴- عربلو، حمید. ۱۳۹۱. کتابداران اطلاع‌رسانان جامعه اند. <http://hamidarablo.blogfa.com:jhfnhvhk>. دسترسی در ۱۳۹۱/۶/۲۵.

۱۵- علیدوستی، سیروس، و مریم صابری. ۱۳۸۶. پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی: نسل جدید مدارک علمی. فصلنامه کتاب ۷۰ (۲). ۸۵-۱۰۰.

۱۶- فدایی، غلامرضا. و نجمه کاراندیش. ۱۳۸۹. حق مؤلف در محیط دیجیتال. پایگاه خبری ثنا.

<http://ketabdari.com/Contents/Simple/114/-/%D8%AD%D9%82-%D9%85%D8%A4%D9%84%D9%81-%D8%AF%D8%B1-%D9%85%D8%AD%DB%8C%D8%B7-%D8%AF%DB%8C%D8%AC%DB%8C%D8%AA%D8%A7%D9%84%DB%8C>

(دسترسی در ۱۳۹۰/۵/۲).

۱۷- فرهودی، فائزه. ۱۳۸۹. حق مالکیت معنوی در کتابخانه‌های دیجیتالی و پیشرفت‌های آتی فناوری اطلاعات در جامعه. فناوری، کتابداری و اطلاع‌رسانی

<http://www2.atfimg.info/1389/09/06/intellectual-propert>

(دسترسی در ۱۳۹۱/۵/۲).

۱۸- فدائی، غلامرضا. ۱۳۸۹. پایان‌نامه و رساله دانشگاهی: پژوهش، نگارش و دفاع. تهران: سمت.

۱۹- کتابداران علوم پزشکی دانشگاه جندی شاپور، ۱۳۹۱،

(دسترسی در ۱۳۹۱/۶/۳۰). <http://ajumslib.blogfa.com/post-286.aspx>

۲۰- کمیته راهبردی نظام اطلاع‌رسانی علم و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. ۱۳۸۸. شیوه‌نامه ثبت، سازماندهی و اشاعه پایان‌نامه. تهران.

۲۱- محمود زاده، محمود، و سامان قلندریان. ۱۳۹۱. استانداردهای ذخیره و بازیابی اطلاعات.

<http://www.mahmudzadeh.ir/?p=8> (دسترسی در ۱۳۹۱/۵/۷).

۲۲- مدیر امانی، پروانه. ۱۳۸۹. پایان‌نامه. دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی (نسخه آزمایشی) portal.nlai.ir/data/Wiki%20Pages/ دسترسی در: ۱۳۸۹ / ۶ / ۲۳.

۲۳- مقدم، ۱۳۸۹.

<http://aqlibrary.ir/index.php?module=pagesetter&func=printpub&tid=21&pid=20>

(دسترسی در ۱۳۹۱/۶/۲۵).

- ۲۴- مؤسسه آموزشی و پژوهشی مشاور- همه چیز درباره یک مشاور پایان نامه خوب.
- ۲۵- منصوریان، یزدان. ۱۳۸۹. صد نکته در پایان نامه نویسی. مجله کلیات ماه ۱۵۱. ۷۸-۹۳.
- ۲۶- مهدوی، حسینعلی. ۱۳۸۸. حفاظت فیزیکی و معنوی از منابع اطلاعاتی کتابخانه دیجیتال. روزنامه رسالت. شماره ۶۷۸۶.
- ۲۷- می، کریستوفر. ۱۳۸۶. مدیریت حقوق دیجیتال بررسی توسعه حقوق مالکیت فکری. اطلاع رسانی و کتابداری « کتاب ماه کلیات. <http://www.noormags.com/view/fa/articlepage/333883>. (دسترسی در ۱۳۹۱/۵/۷).
- ۲۸- نادری، محمد رامین. ۱۳۹۱. نمایه نامه. دانشگاه فردوسی مشهد. <http://refwiki.um.ac.ir/index.php?module=pnWikka&tag=%D9%86%D9%85%D8%A7%DB%8C%D9%87%20%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%20%D9%87%D8%A7> 7 (دسترسی در ۹۱/۸/۸).
- ۲۹- نبوی، فاطمه، رحمت الله فتاحی، و نسترن تجدد. (۱۳۸۶) فناوری اطلاعات، ارتباطات و شبکه ها: استانداردها و پروتکل ها. تهران: کتابدار.
- ۳۰- نوروزی چاکلی، عبدالرضا. ۱۳۸۲. استانداردهای ابر داده ای برای فهرست نویسان. مجله الکترونیکی کتابدار. دوره دوم، شماره ۱.
- ۳۱- وب فوکاس. ۱۳۹۱. <http://webfocus.ir/portal/XML-description.html> (دسترسی در ۱۳۹۱/۷/۳۰).
- ۳۲- وزارت فرهنگ و آموزش عالی. ۱۳۷۸. آشنایی با پایگاه های اطلاعاتی تولید شده در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران. تهران: مرکز اطلاعات

منابع لاتین

33. Alsalmi, Jamal, C. L. Liew, B. Chawner. 2012. Social factors influencing the adoption and development of Electronic Theses and Dissertations (ETD) programmes in the Arab Gulf States. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17 September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011 .(accessed on 2012/4/8).
34. Anil Hirwade, Mangala. 2011. Digitization of Theses and Dissertations: Status Quo India. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17 September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011 . (accessed on 2012/4/8).
35. citeulike. 2012. <http://www.citeulike.org/user/wnpx/article/99942>. (accessed on 2012/4/8).
36. Corleley, Abednego. 2011. Institutional Repositories for Open Access; The Ghanaian experience. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17 September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011 . (accessed on 2012/4/8).
37. Donato, Helena. 2010. The RCAAP Project Feature Article rihuc.huc.min-saude.pt/bitstream/10400.4/.../JEAHIL%20 (accessed 2012/3/10).
38. Electronic Theses online systems. 2012. <http://ethostoolkit.cranfield.ac.uk>. (accessed on 2012/6/10)
39. Fox, E. A. J, L. Eaton, G. McMillan Neill, A. Kipp, P. Mather, T. McGonigle, W. Schweiker, and B. DeVane. 1997. An International Effort Unlocking University. D-Lib Magazine. available online at www.dlib.org/dlib/september97/theses/09fox.html (a c c e s s e d 2 0 1 2 / 3 / 1 0) .
40. Fox, Edward A. 2000. Update on the networked digital library of theses and dissertations (N D L T D). www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/.../fox_update.pdf?. (Accessed on 17 Sep.).
41. Hansen ,C.W.1971. Introduction to Science - Information Work. London: Aslib.
42. Jones, Richard. Theo Andrew. 2005. Open access, open source and e-theses: the development of the Edinburgh Research Archive. Program, Volume 39. Issue 3. 2005. pp.198-212.

<http://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/811>. (accessed 2012/6/7).

43. Networked Digital Library of Theses and Dissertations . <http://www.ndltd.org>.

44. ndltd. 2012. <http://www.ndltd.org/standards/metadata/etd-ms-v1.00-rev2.html>.

45. O’Leary, K. , P. Needham, P. T. Kent., and A. Troman. 2008. Electronic Theses On-line System (UK EThOS) Opening Access To UK Theses ETD 2008. ALISS Quarterly, Apr2009.

46. Rama, Shukrije. 2011. Theses and Dissertations Management Overview in Kosovo. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17September.(accessed 2012/1/2).

47. Reeves, S., Hagen, J., and Jewell, C. 2006. Unlocking scholarly access: ETD, institutional repositories and creators: highlights of ETD 2006, Quoted in Alsalmi, Jamal, C. L. Liew, B. Chawner. 2012. Social factors influencing the adoption and development of Electronic Theses and Dissertations (ETD) programmes in the Arab Gulf States. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011.(accessed on 2012/4/8).

48. Russell, Jill. 2006. EThOS: progress towards an electronic thesis services for the UK. EThOS: progress. Serials – 19(1). eprints.bham.ac.uk/6/. (accessed 2012/1/2).

49. Srinivasan, Venkat, M. Magdy, E. A. Fox. 2012. Enhanced Browsing System for Electronic Theses and Dissertations. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17 September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011. (accessed on 2012/4/8).

50. Thuku, John Kiiru. 2012. Towards national ETD database: Responsibilities for libraries in Kenya. Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, South Africa, 13-17September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011.(accessed on 2012/4/8).

51. University of Texas at Austin. 2010. <http://www.lib.utexas.edu/pcl/dissertations.html>. (accessed on 2010/6/25).

52. University of Toronto. <http://www.sgs.utoronto.ca/informationfor/students/finup/producingthesis.htm>(accessed on 2010/6/25).

53. Webley, Lawrence, T. Chipeperekwa, and H. Suleman. 2012. Creating a National Electronic Thesis and Dissertation Portal in South Africa Proceedings of the 14th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations ,South Africa, 13-17 September. dl.cs.uct.ac.za/conferences/etd2011/papers/etd2011. (accessed on 2012/4/8).

54. <http://en.wikipedia.org/wiki/Z39.50>(accessed on 2012/10/17).
55. http://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Excel (accessed on 2012/10/17).
56. http://en.wikipedia.org/wiki/ISO_2709 (accessed on 2012/10/17).
57. <http://webfocus.ir/portal/XML-description.html>.(accessed on 2012/10/17).
58. http://en.wikipedia.org/wiki/Dublin_Core. (accessed on 2012/10/17).
59. http://en.wikipedia.org/wiki/Resource_Description_and_Access. .(accessed on 2012/10/17).
60. <http://en.wikipedia.org/wiki/EndNote>. (accessed on 2012/10/17).
61. <http://en.wikipedia.org/wiki/BibTeX>. (accessed on 2012/10/17).
62. <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/key-organizations/latin-america-and-the-caribbean/cybertesis>

پیوست‌ها

پیوست الف

پرسشنامه‌های آرشو فیزیکی

(فارسی و لاتین)

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران در نظر دارد آرشیوی ملی برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های فارغ‌التحصیلان داخل ایران تهیه کند. جهت برنامه‌ریزی مؤثر برای این آرشیو، تصمیم گرفتیم به مطالعه ویژگی‌های آرشیوهای فعلی دنیا بپردازیم تا از تجربیات خوب آنها استفاده کنیم. از شما تقاضا داریم با صرف چند دقیقه وقت و پرکردن این پرسشنامه در مورد آرشیو خود به ما در این مطالعه کمک کنید. در صورت تمایل شما نتایج این بررسی بر روی آرشیوهای پایان‌نامه‌ای دنیا را برای شما ارسال خواهیم کرد. اگر مایلید نتایج بررسی را دریافت کنید ایمیل خود را در زیر بنویسید.

پیشاپیش از همکاری شما سپاسگزارم.

آرشیو فیزیکی (منظور محلی برای نگهداری نسخه‌های چاپی (فیزیکی) پایان‌نامه‌ها می‌باشد).

فراهم‌آوری

- نسخه چاپی پایان‌نامه را از کجا دریافت می‌کنید؟ دانشجو □ دانشگاه □ هردو □ غیره (نام ببرید)
- ارتباط مرکز نگهداری با فرد یا سازمان تولیدکننده سند چگونه است؟ تفاهم نامه □ آیین‌نامه کشوری (مانند قانون واسپاری) □ اعلام عمومی برای خرید □ داوطلبانه □
- چگونه دریافت می‌کنید؟ فیزیکی □ دیجیتالی □ هردو □ غیره (نام ببرید)
- چه زمانی سند را دریافت می‌کنید؟ کم‌تر از یک ماه □ کم‌تر از ۶ ماه بعد از دفاع □ ۶-۱۲ ماه بعد از دفاع □ بیش از ۱۲ ماه بعد از دفاع □
- آیا از درستی سند اطمینان حاصل می‌کنید؟ بله □ خیر □ اگر بله، تماس با ارائه دهنده □ تماس با ارسال کننده □ غیره (نام ببرید)
- آیا فرمت و روش خاصی برای آماده‌سازی پایان‌نامه قبل از واسپاری توصیه می‌کنید؟ بله □ خیر □
- آیا برای تهیه فیزیکی سند هزینه پرداخت می‌کنید؟ بله □ خیر □

سازماندهی

- آیا سندی که دریافت می‌شود فراداده‌ای به همراه دارد (بعبارت دیگر اینکه آیا ملزم به تکمیل کل یا بخشی از مشخصات توصیفی پایان‌نامه هست)؟ بله □ خیر □
- آیا اطلاعات دریافت شده مورد کنترل و پردازش قرار می‌گیرد؟ بله □ خیر □
- برای تحلیل موضوعی از چه نوع کلیدواژه‌ای استفاده می‌شود؟ کلیدواژه مؤلف □ کلیدواژه کنترل شده □ هر دو □ هیچکدام □ اگر از واژه‌های کنترل شده استفاده می‌کنید، چه نوع نمایه سازی بکار می‌برید؟ تراوس □ نمایه سازی آزاد □ ماشینی □ غیره (نام ببرید)

اشاعه

- آیا برای استفاده از پایان‌نامه‌ها آیین نامه خاصی دارید؟ بله □ خیر □
- به چه کسانی ارائه می‌شود؟ کاربران دوره کارشناسی □ کاربران کارشناسی ارشد و دکترا □ اعضای هیأت علمی □ غیره
- آیا ارائه آن به کاربر دارای محدودیت تعداد صفحات است؟ بله □ خیر □
- آیا ارائه تمام متن آن دارای محدودیت است؟ بله □ خیر □
- در صورت درخواست کاربر از تمام متن آن سی دی و یا .. تهیه می‌کنید؟ بله □ خیر □
- آیا همه پایان‌نامه‌های درخواستی کاربر را، بدون در نظر گرفتن مسائلی مانند محرمانه بودن و.. در اختیار می‌گذارید؟ بله □ خیر □
- آیا امکان عکس یا اسکن می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا امکان یادداشت برداری می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا امکان فقط یادداشت برداری از پایان‌نامه‌هایی که امکان تکثیر ندارند می‌دهید؟ بله □ خیر □
- آیا سند را برای بیرون از مرکز امانت می‌دهید؟ بله □ خیر □ اگر بله، به همه متقاضیان □ به کاربران خاصی □

- آیا ارائه تمام متن به علل محرمانگی یا محدودیت‌های خاص دیگر به کاربران با تأخیر صورت می‌گیرد؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۰ تا ۶ ماه بعد □ ۶-۱۲ ماه بعد □ بیش از ۱ سال □
- آیا برای ارائه پایان‌نامه هزینه دریافت می‌کنید؟ بله □ خیر □

لطفاً تعرفه هزینه را ذکر فرمایید.

مدیریت فیزیکی

- چه آسیب‌هایی ممکن است به پایان‌نامه‌ها وارد شود؟ فرسودگی □ مشکلات محیطی □
مشکلات شیمیایی □ مشکلات میکروبی □
- آیا نسخه چاپی تحت شرایط خاص حفاظتی، نگهداری می‌شود؟ بله □ خیر □
- از کدام استاندارد کتابخانه ای برای حفاظت و نگهداری استفاده می‌کنید؟ نام ببرید
- نحوه حفاظت از نسخه چاپی پایان‌نامه‌ها چگونه است؟

حقوق مالکیت

- حقوق مالکیت آن متعلق به چه کسی است؟ دانشجو □ دانشگاه □ هردو □
- آیا اجازه فروش و انتشار دارید؟ بله □ خیر □
- آیا سهمی از فروش به مالک حقیقی و یا حقوقی پرداخت می‌شود؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۵ تا ۱۰ درصد □ ۱۰ تا ۱۵ درصد □ بیش‌تر □
- قانون کپی رایت بکار گرفته می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا فروش شما بر مبنای قوانین خاصی است؟ بله □ خیر □ اگر بله، قوانین کپی رایت □ حقوق مؤلف بومی □ تفاهم نامه □

Iranian Information & Documentation Center (IRANDOC) intends to establish Iranian National Archive of Theses and Dissertations. In order to do a more efficient planning, we decided to study archives in other countries so that we can employ their useful experience. I'd really appreciate it if you could help us in this endeavor by filling out this questionnaire. If you are interested in the findings of this study, you can insert your email address below and we will send them to you.

Email Address: **khosravi@irandoc.ac.ir**

Thank you very much in advance.

Maryam Khosravi

Faculty of Iranian Research institute for information science and Technology

Physical Archive

(i.e. a place for preservation and conservation of theses hard copies)

Acquisition:

- From where do you receive theses and dissertations hard copies?

Students ☐ Universities ☐ Both ☐ etc. specify -----

.

- What kind of relation is there between you and the document-creating person or organization?

Agreement ☐ National Regulations (such as deposit rules) ☐

Public Announcement ☐ Voluntary ☐ Mandatory ☐ etc. specify -----
-----.

- How do you receive the theses?

Physically (hard copy) ☐ Digitally ☐ Both ☐ etc. ☐ specify -----
-----.

- When do you receive the theses?

Less than 1 month after theses examination ☐ Less than 6 months ☐

6-12 months ☐ More than 12
months ☐

- Do you assure document accuracy?

Yes ☐ No ☐

If yes, how? Contact to author ☐ Contact to provider ☐ etc. specify -----
-----.

- Do you recommend any special formats or methods for theses preparation before their deposit?

Yes ☐ No ☐

- Do you pay for the acquisition of hard copies?

Yes ☐ No ☐

Organization

- Do the received documents contain any metadata? (i.e. Are the presenters required to provide complete or partial descriptions of their theses?)

Yes ☐ No ☐

- Is the received information controlled and processed?

Yes ☐ No ☐

- What kinds of keywords do you use for subject analysis?

Author keywords ☐ Controlled keywords ☐ Both ☐ None ☐

- If using controlled keywords, what kinds of indexing do you use?

Thesaurus ☐ Free Indexing ☐ Auto Index ☐ Catchword index ☐
etc. specify the method-----.

Dissemination

- Do you have special regulations for providing theses to users?

Yes ☐

No ☐

- To whom do you provide the theses?

BA users ☐

MS & PhD ☐

Faculty ☐

etc. specify the users -----

-----.

- Is there a restriction on the number of pages available to users?

Yes ☐

No ☐

- Is there a restriction on full text access to theses?

Yes ☐

No ☐

If yes, in case of users' request, do you provide full text CD/...?

Yes ☐

No ☐

- Do you provide any theses requested by users without considering some issues such as document confidentiality and?

Yes ☐

No ☐

- Do you permit users to take photos or do scans?

Yes ☐

No ☐

-Do you permit users to take notes?

Yes ☐

No ☐

-Do you permit users to take notes of the theses that couldn't be copied?

Yes ☐

No ☐

-Do you lend theses to be taken out of your center?

Yes ☐

No ☐

If yes, to whom?

All users ☐

Special users ☐

- Is there a time delay for provision of the full text version of the theses due to confidentiality or other restrictions?

بررسی ویژگی‌های آرشیو... ۱۳۵ □

Yes □ No □

If yes, how long? 0- 6 months □ 6-12 months □ More than 1 year □

- Do you charge users to provide theses?

Yes □ No □

Please specify the charge -----.

Physical Management

- What damages may be done to theses?

Physical deterioration □ Environmental problems □ Chemical problems □

Microorganism-related problems □

Are the hard copies preserved under special conditions?

Yes □ No □

- Which library standards do you use for theses preservation and conservation?

Please specify-----.

How are the theses hard copies preserved?

Intellectual Property Rights

- Who possesses the intellectual property rights of theses?

Student□ University□ Both□

- Are you authorized to sell or publish theses?

Yes□ No□

- Do you allocate portion of sales income for real or legal owners?

Yes□ No□

If yes, what percentage? 5% to 10%□ 11% to 15%□ More□

- Do you apply copyright act?

Yes□ No□

- Is your sales under special regulations?

Yes□ No□

If yes, what regulations? Copyright act□ Indigenous author rights□
Agreement□

پیوست ب

پرسشنامه‌های آرشو دیجیتالی

(فارسی و لاتین)

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران در نظر دارد آرشیوی ملی برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های فارغ‌التحصیلان داخل ایران تهیه کند. جهت برنامه‌ریزی مؤثر برای این آرشیو، تصمیم گرفتیم به مطالعه ویژگی‌های آرشیوهای فعلی دنیا بپردازیم تا از تجربیات خوب آنها استفاده کنیم. از شما تقاضا داریم با صرف چند دقیقه وقت و پرکردن این پرسشنامه در مورد آرشیو خود به ما در این مطالعه کمک کنید. در صورت تمایل شما نتایج این بررسی بر روی آرشیوهای پایان‌نامه‌ای دنیا را برای شما ارسال خواهیم کرد. اگر مایلید نتایج بررسی را دریافت کنید ایمیل خود را در زیر بنویسید.

پیشاپیش از همکاری شما سپاسگزارم.

مریم خسروی عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

آرشیو دیجیتالی

فراهم‌آوری

- نسخه دیجیتالی پایان‌نامه‌ها از کجا دریافت می‌کنید؟ دانشجو □ دانشگاه □ هردو □ غیره (نام ببرید)
- ارتباط مرکز نگهداری با فرد یا سازمان تولیدکننده سند چگونه است؟ تفاهم نامه □ آیین‌نامه □ کشوری (مانند قانون واسپاری) □ اعلام عمومی برای خرید □ داوطلبانه □
- فایل دیجیتال (الکترونیک) را چگونه دریافت می‌کنید؟ سی دی □ بارگذاری بصورت برخط □ رایانامه □ برون خط و در دسترس □ غیره (نام ببرید)
- آیا برای تهیه دیجیتالی (الکترونیکی) سند هزینه پرداخت می‌کنید؟ بله □ خیر □
- آیا سند ارائه شده باید دارای ویژگی‌های خاص (مانند فرمت، اندازه..) باشد؟ بله □ خیر □

سازماندهی

- آیا سندی که دریافت می‌شود فراداده‌ای به همراه دارد (بعبارت دیگر اینکه آیا ملزم به تکمیل کل یا بخشی از مشخصات توصیفی پایان‌نامه هست)؟ بله □ خیر □
- آیا اطلاعات دریافت شده مورد کنترل و پردازش قرار می‌گیرد؟ بله □ خیر □
- آیا پردازش ساختاری سند الکترونیکی (تغییر به فرمت‌های مورد نیاز) انجام می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا پردازش محتوایی سند الکترونیکی انجام می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا از استانداردهای فراداده‌ای خاصی استفاده می‌کنید؟ بله □ خیر □ اگر بله، نام ببرید.
- برای تحلیل موضوعی از چه نوع کلیدواژه‌ای استفاده می‌شود؟ کلیدواژه مؤلف □ کلیدواژه کنترل شده □ هر دو □ هیچکدام □
- اگر از واژه‌های کنترل شده استفاده می‌کنید، چه نوع نمایه سازی بکار می‌برید؟ تراوس □ نمایه سازی آزاد □ ماشینی □ غیره (نام ببرید)

اشاعه

- آیا برای استفاده از پایان‌نامه‌های الکترونیکی آیین نامه خاصی دارید؟ بله □ خیر □
- آیا آیین نامه اشاعه در سایت قرار دارد؟ بله □ خیر □
- به چه کسانی ارائه می‌شود؟ کاربران دوره کارشناسی □ کاربران کارشناسی ارشد و دکترا □ اعضای هیأت علمی □ غیره
- آیا ارائه دارای محدودیت سطح است؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۱۵ صفحه □ چکیده □ عناوین □ اطلاعات کتابشناختی □
- آیا دارای محدودیت زمانی، از تاریخ دفاع است؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۶ ماه بعد □ ۱ سال بعد □
- آیا کاربر در صورت نیاز می‌تواند آن را بارگذاری کند؟ بله □ خیر □
- آیا راهنمای آموزش کاربران ارائه می‌شود؟ بله □ خیر □ اگر بله، به صورت فایل صوتی □ فایل تصویری □ فایل متنی □ غیره □ نام ببرید.
- در صورت بروز اشکال کاربران چگونه می‌توانند با شما تماس داشته باشند؟ تلفن □ رایانامه □ حضوری □ غیره □ (نام ببرید)
- آیا برای ارائه پایان‌نامه به کاربر هزینه بر دریافت می‌کنید؟ بله □ خیر □ اگر بله، پرداخت الکترونیکی □ حق اشتراک □ پرداخت موردی □ بصورت بانکهای اطلاعاتی □ است

تعرفه هزینه را ذکر فرمایید.

ذخیره و بازیابی

- با چه مدلی ذخیره و بازیابی می‌شود؟ ذخیره فراداده و ارتباط با مخازن داده ای □ ذخیره پراکنده و جستجوی یکپارچه □ غیره (نام ببرید)
- با چه فرمتی ذخیره می‌کنید؟ Access □ MP3 □ info □ ARC □ PDF □ Excel □ WARC □ ARC - IA □ Code □
- چه استانداردهایی را در ذخیره و انتقال فراداده های کامل استفاده می‌کنید؟ iso Marc □ Z39.50 □ RDF □ غیره (نام ببرید)
- چه خروجی‌هایی از اطلاعات کتابشناختی داد می‌شود؟ □ bibtex □ word □ PDF □ Endnote □ Excel

مدیریت فیزیکی

- چه آسیب‌هایی ممکن است به پایان‌نامه ها وارد شود؟ پاک شدن فایل □ مخدوش شدن فایل □ خراب شدن فایل □
- نحوه حفاظت از فایل پایان‌نامه‌ها چگونه است؟ تهیه نسخه پشتیبانی □ غیره (نام ببرید)
- چه استانداردی برای حفاظت و نگهداری انجام می‌شود؟ نام ببرید.

حقوق مالکیت

- حقوق مالکیت آن متعلق به چه کسی است؟ دانشجو □ دانشگاه □ هر دو □
- آیا اجازه فروش و انتشار دارید؟ بله □ خیر □
- آیا سهمی از فروش به مالک حقیقی و یا حقوقی پرداخت می‌شود؟ بله □ خیر □ اگر بله، ۵ تا ۱۰ درصد □ ۱۰ تا ۱۵ درصد □ بیش‌تر □
- قانون کپی رایت بکار گرفته می‌شود؟ بله □ خیر □
- آیا فروش شما بر مبنای قوانین خاصی است؟ بله □ خیر □ اگر بله، قوانین کپی رایت □ حقوق مؤلف بومی □ تفاهم نامه □

Iranian Information & Documentation Center (IRANDOC) intends to establish Iranian National Archive of Theses and Dissertations. In order to do a more efficient planning, we decided to study archives in other countries so that we can employ their useful experience. I'd really appreciate it if you could help us in this endeavor by filling out this questionnaire. If you are interested in the findings of this study, you can insert your email address below and we will send them to you.

Email Address: **khosravi@irandoc.ac.ir**

Thank you very much in advance.

Maryam Khosravi

Faculty of Iranian Research institute for information science and Technology

Digital Archive Acquisition

- From where do you receive digital copies of the theses and dissertations?

Student ☐ University ☐ Both ☐ etc. specify -----
-----.

- What kind of relation is there between you and the document-creating person or organization?

Agreement ☐ National Regulations (such as deposit rules) ☐
Public Announcement ☐ Voluntary ☐ Mandatory ☐ etc. specify -----
-----.

- How do you receive theses digital files?

CD ☐ Online download ☐ Email ☐ Offline ☐ etc. specify ---
-----.

- Do you pay for the acquisition of hard copies?

Yes ☐ No ☐

Are there specific requirements such as format or size, for the digital theses?

Yes ☐ No ☐

Organization

- Do the received documents contain any metadata? (i.e. Are the presenters required to provide complete or partial descriptions of the theses?)

Yes ☐

No ☐

- Is the received information controlled and processed?

Yes ☐

No ☐

- Do you perform structural processing on electronic documents (such as change formats)?

Yes ☐

No ☐

- Do you perform subject-matter processing on electronic documents?

Yes ☐

No ☐

- Do you use special metadata standards?

Yes ☐

No ☐

If yes, please specify -----.

- What kinds of keywords do you use for subject analysis?

Author keywords ☐

Controlled keywords ☐

Both ☐

None ☐

- If using controlled keywords, what kinds of indexing do you use?

Thesaurus ☐

Free Indexing ☐

Auto Index ☐

Catchword index ☐

etc. specify the method-----.

Dissemination

- Do you have special regulations for providing digital copies of theses to users?

Yes ☐

No ☐

- Are dissemination regulations available on your website?

Yes ☐

No ☐

- To whom do you provide the theses?

BA users ☐

MS & PhD ☐

Faculty ☐

etc. specify the user ----

-----.

- Is there a level restriction?

Yes ☐

No ☐

If yes, what restriction?

Number of pages ☐

Abstract ☐

Titles ☐

Bibliographical information ☐

- Is there a time restriction after theses examination to be available for users?

Yes ☐

No ☐

If yes, how long? 0- 6 months ☐

6-12 months ☐

More ☐

- Can users download them?

Yes ☐

No ☐

Do you provide users with tutorial materials?

Yes ☐

No ☐

If yes, what kind? Audio file ☐

Video file ☐

Text file ☐

Podcast ☐

etc. please specify -----.

- In case of problems, how can users contact you?

Telephone ☐

Email ☐

In person ☐

etc. please specify ----

-----.

بررسی ویژگی‌های آرشیو ... □ ۱۴۴

- Do you charge users to provide theses?

Yes □

No □

If yes, what is the payment method?

Electronic payment □

Subscription □

Case-by-case payment □

Database □

Please specify the charge -----.

Storage & Retrieval

- What models do you use for theses storage & retrieval?

Metadata storage & relation to data repositories □

Sporadic storage & integrated search □ etc. please specify -----.

What format do you use for theses storage?

Access □

MP3 □

ARC info □

PDF □

Excel □

Code □

ARC-IA □

WARC □

- Which standard do you use for the storage & transfer of complete metadata?

RDF □

Z39.50 □

Iso Marc □

etc. please specify ----

-----.

- What bibliographical outputs do you provide?

Excel □

EndNote □

PDF □

Word □

Bibtext □

Physical Management

- What damages may be done to theses?

File deletion □

File distortion □

File corruption □

etc. please specify --

-----.

- Which library standards do you use for theses preservation and conservation?

Please specify-----.

How are the theses files preserved?

Backup □

etc. please specify -----.

Intellectual Property Rights

- Who possesses the intellectual property rights of theses?

Student□ University□ Both□

- Are you authorized to sell or publish theses?

Yes□ No□

- Do you allocate portion of sales income for real or legal owners?

Yes□ No□

If yes, what percentage? 5% to 10%□ 11% to 15%□ More□

- Do you apply copyright act?

Yes□ No□

- Is your sales under special regulations?

Yes□ No□

If Yes, what regulations? Copyright act□ Indigenous author rights□
Agreement□

Abstract

Electronic theses and dissertations repositories lead to collections of graduates theses of the country in a single place. Existence of this center facilitates access to theses. Iran also needs such integrated national archive theses center. Main object of this study is to investigate about national and area-Archive including paper and digital archive in the world for defining desired characteristics of such archives. For this, a list of desired characteristics prepared and sent to the experts. The list included five sections: Acquisition, Organization, Dissemination, Administration, Intellectual property. Then by using this list two Questionnaires (Physical & Digitalized) designed. The answers to this Questionnaires defined five fields: information flow, information service, rights aspects, data preservation, and data storage. Finally from 20 Questionnaires sent, 13 Questionnaires for physical archive and 5 Questionnaires for digital archive completed and returned. Base of desired characteristics of Physical & Digitalized national archives was frequency extracted of answers. According to findings of this study, based on protocol and agreement: the universities shall deliver theses and dissertations to repositories. Students shall submit and deliver the theses according to standard format defined for the whole country. Then university also shall check and deliver in to the repository. Also for users shall be defined by a protocol as well. Intellectual property of the theses shall be exclusively for the universities.

Key Words: theses archives, repository, national archive, theses archive characteristics.

Iranian Research Institute for Information Science and Technology

Research Project

**The review of the features and
characteristic of national and regional
theses archives**

By:

Maryam Khosravi

August 2012